

GÖTEBORGS UNIVERSITET
HANDELSHÖGSKOLAN

Löpande vite i rättstillämpningen

En undersökning av offentlighetsligt vite som utdöms för varje
icke-tidsbestämd överträdelse

Afram Shiba

Höstterminen 2018

Handledare: Professor **Lars-Göran Malmberg**

Examinator: Professor **Thomas Erhag**

Juridiska institutionen

Juristprogrammet, 270 hp

Examensarbete (HRO800), 30 hp

Sammanfattning

Löpande vite är en offentlighetsrättslig rättskonstruktion som genom en psykiskt avskräckande effekt främjar efterlevnaden av förvaltningsrättsliga beslut. Löpande vitet infördes i VitesL år 1985 som ett svar på den ineffektivitet som ansågs föreligga när ett beslut med ordinärt vite endast kunde ligga till grund för ett enda utdömt vite. Löpande vite däremot har den fördelen att ett beslut kan ligga till grund för flera utdömda viten vilket kontinuerligt inskräper den avskräckande effekten. Men beslutsfattaren har ett stort skönsrättsligt utrymme att fritt formulera förutsättningarna för när en överträdelse föreligger. Uppsatsens syfte är att just undersöka hur förutsättningarna för vitets utdömande kan formuleras. I uppsatsen har en rättsdogmatisk och empirisk undersökning gjorts av löpande viten som utdöms för varje icke-tidsbestämd överträdelse av beslutet ifråga. Den empiriska undersökningen innefattar en kvantitativ studie av tusentals mål från underrätter. Resultatet visar på stora skillnader på hur vitesförelägganden eller vitesförbud formuleras och vilka konsekvenser det får när vitets utdömande väl prövas i domstol.

Innehållsförteckning

Förkortningar	4
1. Några inledande punkter	6
1.1 Om löpande vite	6
1.2 Om problemet.....	7
1.3 Om frågorna och syftet.....	8
1.4 Om teori.....	9
1.5 Om metod.....	11
2. Löpande vite i lagstiftningen	15
2.1 Om föreläggandestadiet.....	15
2.1.1 Kompetensregler som yttersta formuleringsutrymmet	15
2.1.2 Regleringen av löpande vite som rättskonstruktion	17
2.1.3 Motiveringsskyldigheten och kravet på tydlighet	20
2.1.4 Begränsningsregelns betydelse för återkommande förpliktelser	24
2.2 Om utdömandestadiet.....	26
2.2.1 Beslutsgrundande rättsfakta som yttersta processramen	26
2.2.2 Utredningsansvar och åberopsbörda i mål om vitets utdömande	29
2.2.3 Utrymmet att ändra beslutsgrundande rättsfakta i efterhand	35
3. Löpande vite i rättstillämpningen.....	42
3.1 Om undersökningen	42
3.2 Om formuleringsutrymmet.....	44
3.2.1 Utrymmet att formulera överträdelserekvisiten.....	44
3.2.2 Icke-adresserade gärningar som grund för överträdelse.....	45
3.2.3 Begränsningsregelns onödiga begränsning för vissa ålägganden.....	48
3.3 Om beloppsbestämning	50
3.3.1 Vitesbelopp för varje ospecificerat kvantifierbart objekt	50
3.3.2 Straffmätningens utrymme när begränsningsregeln inte är tillämplig	52
4. Avslutande analytiska punkter	55
4.1 Om bevisföring.....	55
4.2 Om perdurerande överträdelser	57
4.3 Om lämplighetsprövning.....	58
4.4 Om vite mot det allmänna	60
4.5 Om mark- och miljödomstolarna.....	62
Referensförteckning	65
Bilaga: Undersökta mål 2013-2017	70

Förkortningar

AML	Arbetsmiljölagen (1977:1160)
BrB	Brottsbalk (1962:700)
CISG	Lagen (1987:822) om internationella köp
Ds	Departementsserien
DVFS	Domstolsverkets författningssamling
EKMR	Lagen (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
EU	Europeiska unionen
FB	Föräldrabalk (1949:381)
FL	Förvaltningslagen (2017:900)
FPL	Förvaltningsprocesslagen (1971:291)
FT	Förvaltningsrättslig tidskrift
HD	Högsta domstolen
HFD ¹	Högsta förvaltningsdomstolen
HovR	Hovrätt
JB	Jordabalk (1970:994)
JO	Justitieombudsmannen
JT	Juridisk tidskrift vid Stockholms universitet
JuU	Justitieutskottet
KamR	Kammarrätt
KO	Konsumentombudsmannen
KomL	Kommunallagen (2017:725)
Köpl	Köplagen (1990:931)
LSS	Lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade
MFL	Marknadsföringslagen (2008:486)
MÖD	Mark- och miljööverdomstolen
NJA	Nytt juridiskt arkiv, avd. I
NST	Nordisk socialrättslig tidskrift
PBL	Plan- och bygglagen (2010:900)
PolisL	Polislagen (1984:387)
prop.	Regeringens proposition
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
RF	Kungörelse (1974:152) om beslutad ny regeringsform
RÅ	Regeringsrättens årsbok
ScStL	Scandinavian Studies in Law

¹ HFD betecknar också *Regeringsrätten* som bytte namn till *Högsta förvaltningsdomstolen* år 2010.

SFB	Socialförsäkringsbalk (2010:110)
Skoll	Skollag (2010:800)
SoL	Socialtjänstlag (2001:453)
SOU	Statens offentliga utredningar
StvT	Statsvetenskaplig tidskrift
SvJT	Svensk juristtidning
TfR	Tidsskrift for Rettsvitenskap
TobakL	Tobakslag (1993:581)
UtlL	Utlänningslag (2005:716)
VitesL	Lag (1985:206) om viten
ÄFL	Förvaltningslag (1986:223)
ÄL	Lag (1996:242) om domstolsärenden

1. Några inledande punkter

1.1 Om löpande vite

Vite som term förekommer inom både civilrätten och offentlighetsrätten som en sanktion för att främja fullgörelse och efterlevnaden av avtal, domar och beslut. Inom civilrätten används termen i avtal som en konstruktion som närmast liknar skadestånd med ett på förhand bestämt belopp, medan den offentlighetsrättsliga konstruktionen *vite* utsätts i domar och beslut som ett indirekt självvexekutivt tvångsmedel. Det offentlighetsrättsliga vitet har en psykiskt avskräckande effekt som förmår den enskilde att själv efterkomma föreläggandet eller förbudet ifråga.² Vitets rättsliga natur har varit föremål för en rättsvetenskaplig diskussion under 1900-talets första hälft där den springande punkten varit om det är ett förvaltningsrättsligt tvångsmedel eller ett straffrättsligt institut. Vilket synsätt som tillskrivits vitet har också fått genomslag på den materiella rättens utformning. Själva viteshotet brukar jämföras med ett straffbuds ordalydelse och påföljden att vitet utdöms brukar jämföras med utdömda bötesstraff. Under 1800-talet har det varit vanligt att vitet varit synonymt med bötesstraffet, men idag används det offentlighetsrättsliga vitet huvudsakligen som ett tvångsmedel för att främja efterlevnaden av förvaltningsrättsliga beslut.³

Det offentlighetsrättsliga vitet kategoriseras som antingen *individuellt* eller *generellt vite* där det senare riktar sig mot *var och en* i likhet med straffbud.⁴ Det individuella vitet däremot individualiseras för varje fysisk eller juridisk person som domen eller beslutet riktar sig mot. För att löpande vite ska kunna utsettas i förelägganden eller förbud måste det därför röra sig om ett individuellt vite. Löpande vitet infördes år 1985 genom VitesL efter förslag från Viteskommittén som var en utredning som hade tillkommit för att göra en allmän översyn av vitesinstitutet. Utredningen hade fått till uppgift att föreslå åtgärder för att hantera den ineffektivitet som ansågs präglade området för hälsovårds- och byggnadslagstiftningen.⁵ En särskild problematik som denna ineffektivitet förde med sig har beskrivits väl i en ingress till en TT-notis som publicerades i samband med att utredningens betänkande överlämnades till regeringen:

”Svarbyggarnas gyllene tid är förbi. I framtiden skall en svarbyggare inte klara sig ifrån böter, ’vitesföreläggande’, genom att förhåla och överklaga från instans till instans.”⁶

Situationen som beskrivs var att ett vitesföreläggande kunde överklagas närmast *in absurdum* i upp till sex olika instanser vilket kunde ta flera år i anspråk. Under tiden kunde ett nytt vitesföreläggande inte beslutas förrän det förra hade vunnit laga kraft (jfr. VitesL 2 § 3 st.). Det var just detta problem som det löpande vitet skulle avhjälpa där förebilden var dess motsvarighet i dansk rätt, s.k. *tvangsbøde*, och norsk rätt, s.k. *tvangsmulkt*, som kunde utsettas löpande. Tanken bakom löpande vite är att ett enda vitesföreläggande eller vitesförbud ska kunna ligga till grund för flera försuttna viten. Beslutande myndighet skulle därför inte behöva vänta tills det första beslutet hade vunnit laga kraft. Utredningens förslag omfattade dock endast en lag om tvångsmedel för hälsovårds- och byggnadslagstiftningen där

² Strömberg & Lundell, *Allmän förvaltningsrätt*, s. 146. Jfr. Ragnemalm i *Förvaltningsprocessrättens grunder*, s. 24 f. som diskuterat tvångsmedel, däribland vite, som ett förestående hot för att främja direkta handlingsmönster hos den enskilde.

³ Jfr. Ragnemalm, *Förvaltningsbesluts överklagbarhet*, s. 387. Lavin redogör i *Offentlighetsrättsligt vite I*, s. 10 f. olika synsätt som funnits på vitets rättsliga natur i den rättsvetenskapliga diskussionen.

⁴ Ett ännu gällande exempel på generellt vite *torde* vara bestämmelsen i MB 28:7 som Lavin beskrivit det i *Viteslagstiftningen – En kommentar*, s. 18 f. Strömberg uttryckte i *Några kommentarer till ordningslagen*, FT 1-2/1994 s. 18, att det var ett utslag av ”opåkallad beskäftighet” att ta med bestämmelser om generellt vite i VitesL när det fanns så få exempel i svensk rätt. När Strömberg skrev artikeln fanns det två exempel i kraft, och idag *torde* det finnas ett.

⁵ SOU 1982:21, s. 2 f. Prop. 1984/85:96, s. 23. Viteskommittén hade tillkommit för göra en allmän översyn av vitesinstitutet till följd av att förvandlingsstraffen reformerades under andra hälften av 1970-talet där obetalda viten kunde omvandlas till fängelsestraff (se prop. 1978/79:40 s. 12). Före VitesL:s införande var löpande viten visserligen inte rättsstridiga men väldigt sällsynt förekommande. Jfr. Lavin, *Offentlighetsrättsligt vite I*, s. 127 f.

⁶ Tidningarnas telegrambyrå (1982, 4 maj), *Vite*. Även Svenska Dagbladet rapporterade om det samma dag.

löpande vite skulle utdömas för varje försutten tidsperiod som vitesföreläggandet eller vitesförbudet inte efterlevts. Löpande vitet skulle således endast utdömas enligt *tidsbestämda grunder*. Men regeringen valde att utforma ett eget bredare förslag till en generell VitesL där även vissa tillägg föreslogs. Enligt regeringens förslag skulle löpande vitet även kunna utdömas varje gång överträdelse sker av de i beslutet formulerade *återkommande förpliktelser* eller *åläggande i övrigt* vilket inte var kopplat till någon tidsperiod. Dessa grunder kommer att benämnas som löpande vite som utdöms enligt *icke-tidsbestämda grunder* och kommer att utgöra fokus för denna uppsats. Regeringens förslag promulgerades år 1985 till dagens VitesL.

1.2 Om problemet

Problemformuleringen behöver i vetenskapsteoretisk mening inte formulera ett verkligt problem. Avsikten är istället att formulera det behov av kunskap som uppsatsen strävar efter att finna och som har betydelse för den metod som kommer att användas.⁷ Det är därför lämpligt att ta utgångspunkt i det arbete som föregick VitesL:s införande där Viteskommittén föreslog det *materiella löpande vitet* som en lösning på den ineffektivitet som ansågs präglade området för hälsovårds- och byggnadslagstiftningen. I motsats till materiella viten – *förfarandeviten* som utsätts i processuella förfaranden – framhöll utredningen att det inte ansågs vara ineffektivt varför inga ändringar föreslogs för detta institut. Förfarandevite kommer därför inte att beröras närmare i denna uppsats.⁸ Men de tillägg som regeringen föreslog och som nyss redogjordes i inledningen motiverades dock endast utifrån det föräldrarättsliga och marknadsrättsliga området. Att förarbetet endast tog sikte på dessa få rättsområden är problematiskt då VitesL trots allt är en generell tillämplig lag som aktualiseras i många fler vitt skilda rättsområden.⁹

Först i RÅ 1989 ref. 48 förtydligades det hur löpande vitet som utdöms för icke-tidsbestämda överträdelser bör formuleras. Bakgrunden var att en fastighetsägare ålagts av den kommunala miljö- och hälsovårdsnämnden att se till att temperaturen i en fastighetsbyggnad inte underskred en viss temperatur. Om temperaturen underskred ett visst gradtal, i detta fall +18°C dagtid och +16°C nattetid, skulle förutsättningarna för att utdöma vite föreligga.¹⁰ HFD ansåg dock att detta gjorde vitesföreläggandet alltför omfattande och oprecist och föreslog istället att de icke-tidsbestämda grunderna istället skulle göras tidsbestämda. Löpande vitet skulle istället kunna utdömas månadsvis, veckovis eller till och med för varje dag. Sedan detta rättsfall har frågan om hur grunderna för icke-tidsbestämt löpande vite bör formuleras inte berörts närmare i praxis. Utifrån denna förutsättning kan därför *problemet* formuleras. En generell tillämplig lag med ett institut som ursprungligen utformades för vissa begränsade rättsområden för handen, i kombination med att beslutsfattaren har ett stort skönsmässigt utrymme att formulera

⁷ Wallén, *Vetenskapsteori och forskningsmetodik*, s. 45 f.

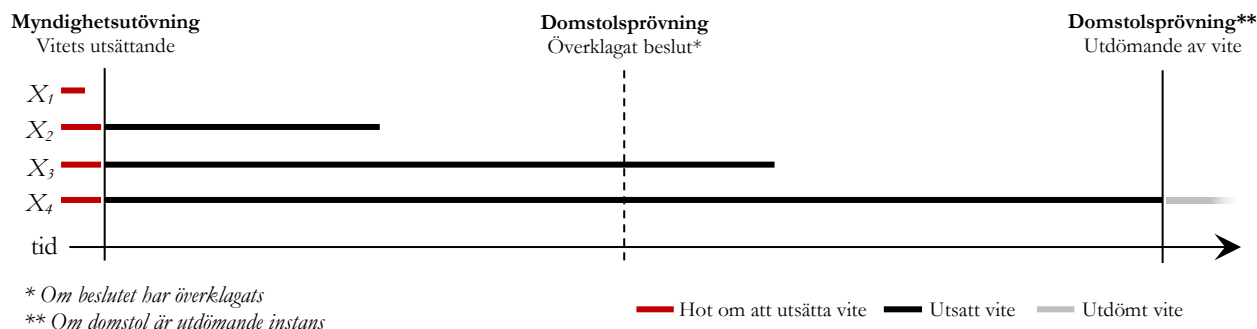
⁸ SOU 1982:21, s. 33. Det finns visserligen inga hinder mot att utsätta löpande vite i processuella sammanhang (jfr. VitesL 1 §), men regeringen uttalade att det inte är lämpligt att använda löpande vite som förfarandevite (prop. 1984/85:96, s. 50.). Förfarandevite utsätts främst i processuella sammanhang i domstol men det förekommer även att myndigheter med stöd i kompetensregler har möjlighet att utsätta viten som egentligen skulle kunna betraktas som förefarandeviten då det utsätts för att främja beredningen av ett visst ärende på myndigheten. Förfarandeviten har även av kostnadsskäl inte kunnat undersökas som kommer att redogöras i kapitlet om undersökningen då protokoll- och slutliga beslut inte upptagits i rättsdatabaserna.

⁹ När regeringen först sammanträdde i oktober 1983 gällande det nya förslaget till en ny viteslag anmärkte justitieministern Rainer att löpande vite, främst inom det marknadsrättsliga området, bör användas med försiktighet tills ändamålspraxis har hunnit utbilda sig. Justitieministern Wickbom delade dock inte sin företrädares åsikt i november 1984 efter att remissinstanserna inkommit med sina svar utan ansåg att det fanns tillräcklig vägledning för rättstillämpningen i de uttalanden som hade lämnats av Rainer (se prop. 1984/85:96, s. 31 och 105).

¹⁰ Fallet hade också uppmärksamrats medialt där hyresgästerna påstods ha fått genomlida temperaturer mellan +12°C till +16°C grader dagligen under tre års tid på grund av att fastighetsägaren inte åtgärdat bristerna. *Seg process vandrar mellan instanserna - Hyresgäster fryser för tredje året*. Dagens nyheter, s. 34.

grunderna för när löpande vite kan utdömas, utgör det sammantaget skäl till varför det är angeläget att genomföra en undersökning av den faktiska rättstillämpningen.¹¹

Men för att undersöka den faktiska tillämpningen är det viktigt att redogöra var kunskapen som eftersöks kan hittas. När vite utsätts i beslut – eller i dom för det marknadsrättsliga, immaterialrättsliga och föräldrarättsliga området – utgör detta en kommunikation om att vite kan komma att utdömas om föreläggandet eller förbudet inte efterlevs. Men även ett hot om vitets utsättande kan vara tillräckligt för att främja efterlevnad. De olika stadierna kan åskådliggöras med följande skiss:

Genom ett *hot om vitets utsättande* (X_1) och *hot om vitets utdömning* (X_{2-3}) upprätthålls en psykiskt avskräckande effekt som främjar efterlevnaden av beslutet. Att linjerna slutar ska symbolisera att beslutet efterlevts. När vitet väl *utdömts* (X_4) har hotet realiserats. Men för att kunskapen om vitet som psykiskt avskräckande ska kunna utbildas och upprätthållas krävs att hotet faktiskt *kan* realiseras. Det förutsätter då att beslutsfattaren formulerar beslutet på ett sådant sätt att det eventuellt kan ligga till grund för vitets utdömning. Om beslutsfattaren formulerar ett åläggande som inte kan läggas till grund för ett utdömt vite skulle det också innebära att den psykiskt avskräckande effekten inte kan utbildas. Fokus bör således vara mål om vitets utdömning där den psykiskt avskräckande effekten utbildas (X_4).

Men det finns en skillnad mellan mål om vitets utdömning och mål där ett överklagat vitesföreläggande eller vitesförbud prövas som uppmärksammas i skissen ovan. Vid ett överklagande finns det egentligen större skäl för adressaten att efterleva det föreläggande eller förbudet som domstolen fastställer då den psykiskt avskräckande effekten upprätthålls möjligen direkt för den enskilde i det konkreta fallet (X_3). Men det problematiska med den domstolsprövning som görs vid ett överklagande är att det *endast* är beslutet som prövas. Som visades i RÅ 1989 ref. 48 är relationen mellan *formuleringsutrymmet* – utrymmet att formulera de icke-tidsbestämda grunderna som löpande vite utdöms enligt – och den gärning som utgör överträdelsen av åläggandet ifråga som är av intresse. Det går därför inte att med säkerhet säga att ett avslag vid ett överklagande även innebär att förutsättningar för vitets utdömning föreligger då ingen prövning görs mot gärningen ifråga. Det aktualiseras därför olika frågor vid prövning av vitets utdömning och vid ett överklagande. Löpande vitets utdömning *i domstol* kommer därför att utgöra fokus för denna uppsats.¹²

1.3 Om frågorna och syftet

Frågeställningarna syftar till att skapa en röd tråd i uppsatsen som kommer att leda framställningen till något sånär svar på det som eftersöks. Som ovan berördes är det vid vitets utdömning som

¹¹ Sandgren, *Om empiri och rättsvetenskap, del I*, JT 1995/96 s. 732.

¹² Bohlin & Warnling-Nerep, *Förvaltningsrättens grunder*, s. 201. Lavin, *Viteslagstiftningen – En kommentar*, s. 118 ff. och s. 148 ff. Totalt finns det 18 lagar och 4 förordningar (samt 1 EU-förordning) per den 1 januari 2019 som bemyndigar beslutande myndigheten att själv pröva vitets utdömning. Hur många ärenden om vitets utdömning som finns på myndighetsnivå har av kostnadsskäl inte kunnat undersökas och de fall av överklaganden som har kunna undersökas har varit enstaka till antalet vilket inte motiverar någon närmare presentation.

beslutsfattarens formuleringar prövas mot den konkreta gärningen och där kunskapen om vitets psykiskt avskräckande effekt utbildas. Fokus är löpande vite som utdöms vid varje icke-tidsbestämd överträdelse som det har formulerats i beslutet. Med anledning av denna beskrivning kan följande *frågor* formuleras:

- **Inom vilket utrymme kan beslutsfattare formulera icke-tidsbestämda grunder som löpande vite kan utdömas enligt?**
- **Hur formuleras icke-tidsbestämda grunder i den faktiska rättstillämpningen som löpande vite utdöms enligt?**

Syftet med frågeställningarna är att undersöka beslutsfattares utrymme att formulera grunderna för när icke-tidsbestämda överträdelser föreligger. Frågorna tar sikte på en undersökning av både rättsdogmatiskt och empiriskt snitt som kommer att redogöras mer ingående i metodavsnittet nedan. Rättsdogmatiken kommer att präglade det andra kapitlet och empirin det tredje kapitlet. Avslutningsvis kommer en analys att göras av några av de frågor som uppkommit i framställningen.

1.4 Om teori

Teorier används för att beskriva det *studerade fenomenet* art vilket inom den samhällsvetenskapliga forskningen oftast utgörs av verkligheten. Vad som motsvarar det studerade fenomenet inom rättsvetenskapen utgörs av de rättsliga källorna som skapar den normativa förståelsen om vad som utgör den *rättsliga verkligheten*. Sandgren framhåller att rättsvetenskapen i jämförelse med samhällsvetenskapen visserligen har ett svagt och oklart förhållande till teorier, men att det heller inte behöver vara så. Teorier om den rättsliga verkligheten kan användas till att analysera olika delar av rättsordningen som exempelvis en lagbestämmelse, en princip eller liknande.¹³ En för denna uppsats relevant teori är *rättskonstruktivismen* som formulerats utifrån 1900-talets socialkonstruktivistiska rättsteorier. Glavå och Petrusson har utifrån den skandinaviska rättsrealismen formulerat rättskonstruktivismen som ett ansvarstagande för rättskonstruktioner på ett praktiskt och pragmatiskt sätt genom att se till konstruktionernas ”*kommunikativa, behavioristiska och komplexa realitet*” eftersträvas. En sådan strävan kan göras genom att i den rättsliga argumentationen växla mellan ett substantiellt, dekonstruerande och realitetssträvande förhållningssätt, och därigenom blir man också delaktig i rekonstruktionen av rättskonstruktionerna.¹⁴

Det är dock viktigt att uppmärksamma att rättskonstruktivismen i sig inte innebär att rättskonstruktioner avskaffas utan är snarare en teori om hur rättskonstruktioner upprätthålls genom argumentationens realitetssträvande förhållningssätt. Glavå och Petrusson diskuterar vikten av att rättskonstruktionen baseras på de värden och samhällsnyttor som kommer till uttryck genom den demokratiska delaktigheten. Domstolar och myndigheter som representerar makten för samhällsmedborgare verkar enligt detta synsätt som en garant för att upprätthålla rättskonstruktionernas *permanens*. Ansvaret ligger därför på jurister att eftersträva enhetligt *accepterade, välkommunicerade och internaliserade* rättskonstruktioner som

¹³ Wallén, *Vetenskapsteori och forskningsmetodik*, s. 52 f. Sandgren, *Om teoribildning och rättsvetenskap*, s. 310 f.

¹⁴ Glavå & Petrusson, *Illusion om rätten I Erkjennelse og engasjement*, s. 112 f. Ackerman har utifrån den amerikanska rättsrealismen, till skillnad från Glavå och Petrusson som tar avstamp i den skandinaviska rättsrealismen, myntat en annan rättskonstruktivistisk teori (eng. *legal constructivism*) som en ideriktning för att dekonstruera och rekonstruera rätten utifrån ett rättsekonomiskt synsätt. Utgångspunkten för denna teoribildning är den amerikanska rättsrealismen som utvecklades under ”New Deal”-reformerna under mellankrigstiden vilka beskrivits som reformeristiska och konstruktivistiska där det betonades att rätten med stöd av samhällsvetenskapen måste spegla sociala relationer. Faralli, *The Legacy of American Legal realism*, ScStL 2005 vol. 48 s. 76 f. Ackermans idé är i likhet med Glavå och Petrusson att jurister i argumentationen har ett ansvar för att rekonstruera rätten, men med ekonomiska exempel för handen, genom att använda sig av ekonomiska analytiska verktyg för att åstadkomma den avsedda förändringen som exv. att avhjälpa marknadsmisslyckanden utan att behöva följa lagstiftarens direktiv genom ”public policy”. Greschner, *Book Review: Romancing the Law - Reconstructing American Law*, by Bruce E. Ackerman, Osgoode Hall Law Journal 1984 vol. 22(4) s. 755 f.

för samhällsmedborgarna upplevs som permanenta.¹⁵ I denna uppsats utgör vitesinstitutet en rättskonstruktion som möjliggör att de värden och samhällsnyttor som kommit till uttryck genom den demokratiska delaktigheten får ett *effektivare* genomslag. Rättskonstruktionens centrala funktion är att främja efterlevnad av domar och beslut genom dess psykiskt avskräckande effekt.

När vite utsätts präglas lagstiftningen av viss skönsmässighet då lagstiftningen i vissa delar är *målrationell* till sin karaktär. Det som är fokus för denna uppsats är det målrationella utrymmet vilket ovan benämns som formuleringsutrymmet. När beslutsfattaren har ett stort skönsmässigt utrymme att formulera viteshotet på ett sätt som tilltalar de ändamål som förvaltningens beaktar i sin myndighetsutövning kan också den enskildes intressen komma i kläm. Heckscher diskuterade tidigt i den statsvetenskapliga litteraturen dikotomin mellan effektivitet inom förvaltningen och rättssäkerhet för den enskilde. Ett förfarande som lättast uppfyller ett visst ändamål som förvaltningen i det konkreta fallet har att ta hänsyn till kan leda till att det får mer ogynnsamma verkningar för den enskilde.¹⁶ En sådan ogynnsam verkning är att ju mer ett viteshot främjar efterlevnaden av ett beslut med dess psykiskt avskräckande effekt, desto mer ingripande blir det för den enskilde. Här kommer den enskildes intresse av rättssäkerhet in i bilden. Genom rättspositivismens inflytande har en detaljerad reglering utformats som inneburit ett skydd för den enskilde, men en alltför detaljreglerad förvaltning har också gjort förvaltningen ineffektiv. Målrationellt utformad lagstiftning har varit en lösning på denna alltför omfattande detaljstyrning där rättsordningen genom en avvägning strävar efter att uppfylla kraven på effektivitet och rättssäkerhet.¹⁷

Men den målrationellt utformade lagstiftningen anses av Rothstein utgöra ett *legitimitetsproblem* till skillnad från normrationell lagstiftning. När relationen mellan det allmänna och den enskilde styrs av precisa enhetliga normrationella regler – vilket förvaltningspolitiskt brukar kategoriseras som en *legalbyråkratisk förvaltningsmodell* – upprätthålls förutsebarheten vilket gör att den enskilde upplever hög grad av permanens och som även legitimerar det allmännas åtgärd för den enskilde.¹⁸ När däremot målrationell lagstiftning tillämpas som inte är precisa och enhetliga är det inte självklart att den specifika åtgärd som den enskilde möter kan legitimeras som en åtgärd som tillkommit genom den demokratiska delaktigheten. I detta hänseende kan det därför problematiseras att det är beslutsfattare på myndighetsnivå som formulerar förutsättningarna för när löpande vitet kan utdömas och inte politiker på lagstiftarnivå. Men i den statsvetenskapliga forskningen framhålls också att om åtgärderna i sig tillgodoser rättssäkerhetsgarantier som bl.a. opartiskhet, saklighet och pålitlighet, kan den enskilde utifrån dessa aspekter förläna förvaltningen och det politiska systemet *legitimitet* som en del av det som kallas utflödeslegitimiteten. Alltså de åtgärder som statsförvaltningen vidtar mot den enskilde i det enskilda fallet.¹⁹

I ett juridiskt hänseende har Stendahl diskuterat legitimitetsfrågan som ett verktyg för att diskutera ansvarstagandet av det förvaltningsrättsliga beslutsfattandet. Verktuget syftar till att "[...] tydliggöra mer komplexa aspekter av de förväntningar som är rimliga att ställa på rättstillämpningen." Utgångspunkt för ett sådant förhållningssätt är den kommunikativa rättsliga praktiken vilket kan jämföras med det som Glavå och Petrusson ovan framfört om ansvarstagandet av rättskonstruktioner där dess "*kommunikativa,*

¹⁵ Glavå & Petrusson, *Illusion om rätten I Erkjennelse og engasjement*, s. 145 f.

¹⁶ Heckscher, *Svensk statsförvaltning i arbete*, s. 51.

¹⁷ Lundell & Strömberg, *Allmän förvaltningsrätt*, s. 165 f. Ragnemalm, *Förvaltningsprocessrättens grunder*, s. 37. Dikotomin mellan rättssäkerhet och effektivitet förekommer också i en straffteoretisk kontext inom ramen för utformningen av ett straffrättsligt sanktionssystem för att komma åt det som kriminalpolitiskt anses vara ett klandervärd beteende. Asp, Ulväng & Jarborg, *Kriminalrättens grunder*, s. 55 f.

¹⁸ Peczenik, *Juridikens teori och metod*, s. 12 och s. 15. Sterzel, *Författning i utveckling*, s. 114. Marcusson, *Förvaltningsrättens rättssäkerhetstänkande*, s. 241 ff. Lebeck, *Legalitetsprincipen i förvaltningsrätten*, s. 77.

¹⁹ Rothstein, *Välfärdsstat, förvaltning och legitimitet* och *Den svenska statsförvaltningens omvandling från försumpning till legitimitet I Politik som organisation*, s. 18 f., s. 23 f. och s. 48. Jfr. JO 1993/94 s. 152 där välmotiverade beslut är grunden för allmänhetens tilltro till myndigheters kompetens och objektivitet.

behavioristiska och komplexa realitet” eftersträvas. Stendahl diskuterar även utifrån Habermas teori om kommunikativt handlande att den juridiska praktiken ska präglas av både *rättssäkerhet* men också *rationellt godtagbara beslut*, eller det som även kan benämnas som *rättvisa*, för att vinna legitimitet. Här kommer därför beslutsfattarens kommunikativa handlande att få en viktig legitimitetsskapande kapacitet. Även andra uppfattningar inom rättsvetenskapen har också gjort gällande att legitimitetsproblemet i grunden är en fråga om materiell rättssäkerhet som inbegriper rättvisa för den enskilde.²⁰ Syftet med denna teoretiska ansats är att förstå vilken roll löpande vitet som rättskonstruktion har inom den offentliga förvaltningen och även förstå vilka konsekvenser rättskonstruktionens utformning får i den faktiska rättstillämpningen när beslutsfattare formulerar icke-tidsbestämda grunder.

1.5 Om metod

För att besvara frågorna och uppfylla uppsatsens syfte finns det olika kunskapsintressen som frågeställningarna speglar vilket kommer att styra uppsatsens metodval. Detta avsnitt fokuserar därför på de metoder som kommer att användas för att få kunskap om det studerade fenomenets art som nämndes i anslutning till frågeställningarna. För att kunna förstå det *formuleringsutrymme* som beslutsfattare har att förhålla sig till inom ramen för första frågeställningen, måste först vad som utgör gällande rätt undersökas vilket kan betecknas som ett *rättsdogmatiskt kunskapsintresse*. Vad som egentligen utgör rättsdogmatik har diskuterats och debatterats i den juridiska diskussionen och det tycks finnas lika många uppfattningar som det finns sysselsatta forskare inom rättsvetenskapen. Sandgren har redogjort för olika perspektiv där ett är att bestämma det rättsdogmatikens syfte som är att undersöka, systematisera och fastställa gällande rätt. Utgångspunkt för vad som kommer att utgöra det rättsdogmatiska kunskapsintresset kommer därför i denna uppsats att bestämmas utifrån vad som utgör rättsdogmatikens syfte.²¹ För att uppfylla detta syfte ska den ”traditionella” rättskällevärdningen användas för att komplettera lagtexten med tolkningsdata från förarbete, praxis och doktrin i nämnd hierarkisk ordning.

Att redogöra för materialet är en viktig del i ett vetenskapligt arbete. Men med en klart definierad rättskällevärdning formaliseras dock värderingen. Utrymmet för en fri argumentation minskar därmed. Sandgren debatterar för att det möjligtvis inte finns någon hierarkisk rättskällevärdning i verkligheten utan att istället rör sig om en ganska fri argumentation.²² Men den ”traditionella rättskällevärdning” utgör dock en del av den juridiska metod som är vedertagen bland praktiskt verksamma jurister i Sverige och det finns därför skäl att använda den som en tumregel. Problematiskt är dock att det inte alltid finns möjlighet för att argumentera utifrån den *hierarkiskt överordnade källan* där det som eventuellt skulle kunna utgöra tolkningsdata är otillräckligt. Om avvikelser görs till denna tumregeln kommer istället en allsidig värdering att göras i uppsatsen inom ramen för det rättsdogmatiska kunskapsintresset som inte direkt kan förklaras med en metod utan motsvaras istället av en fri argumentation. Den värdering som således kommer att göras vid avvikelser kommer att uttryckligen motiveras så gott det går.²³

För att däremot kunna förstå den *faktiska rättstillämpningen* inom ramen för den andra frågeställningen är det däremot inte tillräckligt att fastställa gällande rätt med hjälp av ett rättsdogmatiskt

²⁰ Stendahl, *Att bedöma arbets(o)förmåga I Legitimitetsfrågor inom socialrätten*, s. 168 f. Peczenik, *Juridikens teori och metod*, s. 12 och 15 f. Vahlne Westerhäll, *Socialrättens regelsystem, rättskällor och tolkningsnormer*, NST 5-6/2012 s. 24 ff.

²¹ Sandgren i *Är rättsdogmatiken dogmatisk?*, TfR 04-05/2005 s. 649 och *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare*, s. 33 ff. Inom rättskonstruktivismen som Glavå och Petrusson formulerat används begreppet *rådande rättsföreställning* istället för *gällande rätt* för att beskriva rättens *för tillfället* upplevda normativa innehåll. Begreppet gällande rätt är dock vedertaget inom den juridiska disciplinen och kommer därför ändå att användas för att undvika förvirring.

²² Kleineman, *Rättsdogmatisk metod I* Nääv & Zamboni, *Juridisk metodlära*, s. 21 och s. 27 f.

²³ Sandgren i *Är rättsdogmatiken dogmatisk?*, TfR 04-05/2005 s. 651 och s. 655. Värderingen kommer att vara av närmast tillämpad *hermeneutisk* karaktär; enligt Samuelsson anses hermeneutiken vara en *metodlära* som kan förklara *hur* en juridisk värdering egentligen går till. Samuelsson, *Hermeneutik I* Nääv & Zamboni, *Juridisk metodlära*, s. 383 ff. och 397.

kunskapsintresse, utan det följer av termen *faktisk* att avstamp tas där rättstillämpningen sker. Ett sådant *empiriskt kunskapsintresse* syftar konkret till att skapa en förståelse för hur rättstillämpningen ser ut när det löpande vitets utdömande prövas. Som Sandgren diskuterat kan ett stort antal icke-refererade rättsfall användas som grund för kvantitativ undersökning, och Lavin har i sin förvaltningsrättsliga forskning använt just de traditionella rättskällorna som utgångspunkt för en undersökning av ett stort antal rättsfall som inte utgör prejudikat. Lavins syftet med att undersöka ett stort antal rättsfall i ett kvantitativt hänseende som inte tillmätts något prejudicerande värde har varit att få *ny* kunskap om ett visst rättsområde. Svensson framhåller att en sådan empirisk undersökning är värdefull för att få en uppfattning om rättens verkliga effekter där kunskap om både rättens normativa innehåll och dess konsekvenser kan fås.²⁴ I denna uppsats har ett liknande tillvägagångssätt använts som Lavin gjort i sin förvaltningsrättsliga forskning. Syftet har varit att få ny kunskap om vilka formulerade icke-tidsbestämda grunder som kan ligga till grund för löpande vitets utdömande vilket är en angelägen kunskap när det rör sig om ett skönsmässigt utrymme för beslutsfattare att fritt formulera förutsättningarna för när överträdelse föreligger.

Utgångspunkten för det empiriska kunskapsintresset är således det rättsdogmatiska som sätter referensramen för vad undersökningen omfattar. Det empiriska kunskapsintresset syftar till att få en förståelse för hur den faktiska rättstillämpningen ser ut, men om kunskapsintresset egentligen bör betecknas som rättsdogmatiskt är oklart och har varit föremål för diskussion. Peczenik framhåller i en replik till Lavin att det tillvägagångssätt som han använt i sitt forskningsarbete är rättsdogmatiskt då det syftar till att fastställa och systematisera gällande rätt.²⁵ Det är dock viktigt att göra skillnad på den empiriska undersökningen som genomförts av ett stort antal underrättsmål och den rättsdogmatiska undersökningen som gjorts utifrån de för rättsdogmatiken vedertagna källor som inbegrips i det som ovan benämnts som den ”traditionella rättskällevärdet”. Själva syftet med de olika kunskapsintressen och de metoder de motsvarar har utgjort någon form av utgångspunkt. Men att endast utgå från vad syftet är med ett visst kunskapsintresse är dock inte tillräckligt då det vetenskapliga arbetet är mångfacetterat. Istället bör det vetenskapsteoretiska begreppet *paradigm* undersökas. Begreppet paradigm myntades av Kuhn som definierade att forskning som bedrivs inom ett visst paradigm är ett hantverk som styrs av vissa föreställningar istället för precisa metodregler. I ett juridiskt hänseende har bl.a. Peczenik gett uttryck för att ett visst kunskapsintresse motsvarar ett visst rättsvetenskapligt paradigm.²⁶ För att klargöra vilket paradigm det är fråga om måste det först konstateras om det empiriska kunskapsintresset har ett *inom-* eller *utomjuridiskt perspektiv* på rätten som det studerande fenomenet.

Hart har diskuterat distinktionen mellan ett inom- och utomjuridiskt perspektiv och framhåller att det som skiljer de olika perspektiven beror på om reglerna i perspektivet accepteras som ”guides to conduct”, dvs. handlingsdirigerande, eller om reglerna endast utgör vad som kan benämnas som det

²⁴ Lavin, *Är den förvaltningsrättsliga forskningen rättsdogmatisk?*, FT 3/1989 s. 119 f. Svensson, *Genusrättsvetenskap och juridiska metoder* I Nääv & Zamboni, *Juridisk metodlära*, s. 295 f. Jfr. Sandgren, *Om empiri och rättsvetenskap, del I*, JT 1995/96 s. 732. Sandgren, *Om empiri och rättsvetenskap, del II*, JT 1995/96 s. 1045 f. Jfr. Hydén, *Rättssociologi som rättsvetenskap*, s. 75 f.

²⁵ Hydén, *Rättssociologi som rättsvetenskap*, s. 56 och s. 60 f. Peczenik, *Om den förvaltningsrättsliga forskningen och rättsdogmatiken*, FT 2/1990 s. 48 f. SvJT 1984 s. 452. Lavin har i sin tur duplikerat Peczenik i *Om förvaltningsrättslig forskning – En replik*, FT 3/1990 s. 73 och anför att det finns en skillnad på praktikerns och rättsvetenskapsmannens verksamhet och tycks argumentera för att Peczeniks rättsdogmatiska synsätt endast inryms i den förra yrkeskategorin och inte den senare.

²⁶ Enligt Habermas intresseteori grundar sig all kunskap i olika intressen vilket Bruun och Wilhelmsson i SvJT 1983 s. 701 i juridiskt hänseende kategoriserat som två olika kunskapsintressen; ett rättsdogmatiskt kunskapsintresse och ett annat kunskapsintresse som tar sikte på rättens utveckling, rättens förhållande till samhället osv. Jfr. Thomassen, *Vetenskap, kunskap och praxis*, s. 126. Bruun och Wilhelmsson diskuterade att varje kunskapsintresse är hänförligt ett visst paradigm som framförts av Aarnio, *On Legal Reasoning*, s. 204 där ett skifte mellan olika kunskapsintressen utgör paradigmskiftet. Peczenik replikerade dock i SvJT 1984 s. 452 att ett paradigmskifte är när ”lika uppgifter löses olika” och inte när ”själva uppgiften förändras dramatiskt”. Peczeniks synsätt innebär således att olika kunskapsintressen skulle motsvara olika paradigm och därför inte utgöra något paradigmskifte.

studerade föremålet art. Enligt Hart kan man utifrån ett utomjuridiskt perspektiv beskriva regelbundenheter i rättstillämpningen och förutse en framtida rättstillämpning, men utifrån ett liknande synsätt har man inom den svenska rättsvetenskapliga diskussionen gjort gällande ett sådant förhållningssätt egentligen är en inomjuridisk *rättsrealistisk* ambition.²⁷ Just ”rättsrealistisk forskning” är något Hydén betecknat Lavins forskning där kunskap uppnås inom just *det rättsrealistiska paradigmet*. Enligt Hydéns uppfattning har rättsreglerna i det rättsrealistiska paradigmet inte samma substantiella betydelse som i det rättsdogmatiska paradigmet då reglerna istället utgör anvisningar om hur beslutsfattaren ska agera för att fatta korrekta beslut utifrån den idealiserade bild av ”motiv och argument” som ligger bakom lagstiftningen. Här gör sig det inomjuridiska perspektivet gällande. Inom det rättsrealistiska paradigmet är det därför forskarens uppgift att ge råd till lagstiftaren och rättstillämparen genom analys och argumentation av de problem som bl.a. uppmärksammats i det empiriska underlaget. Men för att bli varse om en viss problematik inom ett visst rättsområde måste det finnas en måttstock. Den måttstock som Lavin använt i sin forskning har utgjorts av den traditionella rättskällevärdelsen som diskuterats ovan inom ramen för det rättsdogmatiska kunskapsintresset. Hydén framhåller dock att det stora problemet med det rättsrealistiska paradigmet är att forskningens *validitet* grundas på ett *subjektivt kriterium* till skillnad från rättsdogmatiken där validiteten grundas på ett *intersubjektivt kriterium*.

Inom vetenskapsteorin motsvarar intersubjektivitetskriteriet den högsta graden av ”objektivitet” som kan nås för ”troföreställningar”. Inom det rättsdogmatiska paradigmet innebär ett intersubjektivt kriterium därför att någon annan som accepterar troföreställningen – rättens normativa innehåll – kan komma till samma resultat genom att använda samma metoder.²⁸ Inom ramen för *rättsrealismen* talar Ross om rättsvetenskapen som en lära om sociala fenomen på samma sätt som andra samhällsvetenskaper. Som Ross framhåller är den bärande ambitionen att ta avstamp i den fysiska verkligheten och bepröva påståenden i verkligheten. Men enligt Hydéns synsätt förhåller det sig inte på detta vis inom det rättsrealistiska paradigmet där utfallet istället kan bero på personen ifråga. I denna uppsats skulle det innebära min egen värdering av det empiriska underlaget.²⁹ Vilka kriterier som styr framställningen i denna uppsats kan dock i validitetshänseende inte sammanfattas med endast ett kriterium. Det är både objektiva, intersubjektiva och *möjligen* i vissa fall även subjektiva kriterier som fått genomslag.

Det kriterium som styr uppsatsens empiriska kunskapsintresse är i ett statistiskt hänseende *objektivt* i likhet med vilket kriterium som styr i det *rättssociologiska utomjuridiska paradigmet* som Hydén formulerat det.³⁰ Undersökningen som genomförts är en *kvantitativ induktiv studie* av rättsfall som meddelats i första instans mellan åren 2013 och 2017. Dessa rättsfall utgör det material som kommer att användas inom ramen för det empiriska kunskapsintresset. I ett statistiskt hänseende handlar det om en totalundersökning som kommer att kommenteras i kommande avsnitt om undersökningen längre fram i uppsatsen. En induktiv metod innebär att en förutsättningslös undersökning görs av det studerade

²⁷ SvJT 2004, s. 109. Jfr. Hart, *The Concept of Law*, s. 89. Jfr. Hydén, *Rättssociologi som rättsvetenskap*, s. 16 ff. Stendahl framhåller i *Att bedöma arbets(o)förmåga I Legitimitetsfrågor inom socialrätten*, s. 172 f. att rättsvetenskapen rör sig inom känd mark när spänningsfältet mellan regelverkets normativa innehåll och den faktiskt utövade rätten undersöks. Denna metodologiska ingång, eller metodologiska begränsning för Stendahls eget forskningsarbete, kan användas för att undersöka den rättsliga praktiken där juristers rättstillämpning som utgörs av juridisk metod används för att utveckla argumentationen.

²⁸ Ross, *Om ret og retfærdighed*, s. 82. Sandgren, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare*, s. 13 f. Jfr. SvJT 2004, s. 10. Olsen har i SvJT 2004, s. 118 talat om att den fysiska verkligheten utgör en del av den rättsrealistiska teoribildningen vilket är ett rättssociologiskt drag. Uttalandet får dock anses begränsat till frågan om att det studerade fenomenets art är detsamma som för rättssociologin men inte att det i validitetshänseende innebär någon överensstämmelse.

²⁹ Hydén, *Rättssociologi som rättsvetenskap*, s. 63 f. Inom ett rättsvetenskapligt paradigmet måste enligt Hydén i *Rättssociologi som rättsvetenskap*, s. 56 f. vissa frågor besvaras vilket utöver validiteten även utgörs av de *ontologiska* och *epistemologiska* frågorna samt frågan om territoriets *representativitet*. Jag väljer att inte utveckla de ontologiska och epistemologiska kriterierna då de mer eller mindre kan sägas ha besvarats i problemformuleringen ovan. Frågan om *representativiteten* besvaras i kommande kapitel om löpande vitet i rättstillämpningen. Jfr. Wallén, *Vetenskapsteori och forskningsmetodik*, s. 66.

³⁰ Hydén, *Rättssociologi som rättsvetenskap*, s. 60 f.

fenomenet vilket vanligtvis resulterar i en generell slutsats eller som möjligtvis bidrar till att bilda en ny teori. I motsats innebär den *deduktiva metoden* att en undersökning görs utifrån en teori eller en hypotes om verkligheten som prövas mot det empiriska materialet.³¹ I denna uppsats kommer dock ingen teori att bildas eller en generell slutsats dras utan syftet är istället att ge en fingervisning om hur formuleringstrymmet i den faktiska tillämpningen kan se ut som löpande vitet kan utdömas enligt. När väl det empiriska underlaget insamlats har en analys gjorts som i huvudsak styrts av det rättsdogmatiska kunskapsintresset som utgjort den måttstock som Lavin ovan diskuterat inom ramen för sitt forskningsarbete. I ett mer konkret tillvägagångssätt har underlaget *först* analyserats om rättsfallen antingen rör frågan om ordinärt eller löpande vitets utdömande, och *därefter* har en analys gjorts om löpande vitet utdömts enligt tidsbestämda eller icke-tidsbestämda grunder. Eftersom analysen styrts av den traditionella rättskälleläran som en måttstock kommer således ett intersubjektivitetskriterium att präglade denna del.

Det går inte att redovisa för *varje* enskilt fall som undersökts i denna uppsats då det rör sig om vitt skilda förutsättningar för varje fall. För att möjliggöra en begriplig presentation har resultatet generaliserats utifrån vissa kriterier som ingående kommer att utvecklas i kommande kapitel om löpande vite i rätts-tillämpningen. I de fall där presentationen präglats av min egen värdering finns det dock anledning, med hänsyn till vad Hydén diskuterat, att vara öppen och tydlig med argumentationen och de bakomliggande värden som eventuellt kan ha färgat argumentationen. Här är det tal om ett subjektivt kriterium. Som Lavin diskuterat är det viktigt att tillkänna sin rättspolitiska uppfattning när man inom rättsvetenskapen argumenterar för någon rättspolitisk förändring *de lege ferenda* för att en sådan argumentation inte ska grundas på personligt tyckande.³² Jag har för denna uppsats inget rättspolitiskt intresse som styr framställningen och jag har heller ingen ambition att utveckla någon *de lege ferenda*-argumentation då det faller utanför kunskapsintressena ifråga. Den diskussion som förts inom ramen för den teoretiska ansatsen ovan kommer dock att utgöra utgångspunkt för att belysa de konsekvenser som löpande vitet som rättskonstruktion har i den faktiska rättstillämpningen. Förhoppningsvis kommer den öppenhet och tydlighet som teoriavsnittet bidrar till att förstärka *validiteten* av det som presenteras och diskuterats när det kan uppfattas som att det präglas ett subjektivitetskriterium.

Slutligen är det även lämpligt att redogöra för vissa praktiska avgränsningar. Utöver det som ovan nämnts om att framställningen inte omfattar förfarandevite och viten som utdöms av myndigheter, har det i den empiriska undersökning som genomförts inte hittats några mål om löpande vitets utdömande i immaterialrättsliga och marknadsrättsliga mål inom den tidsmässiga referensram som avgränsat undersökningen till åren mellan 2013 och 2017. Av praktiska skäl har mål som avser löpande vitets utdömande i föräldrarättsliga mål inte kunnat undersökas vilket kommer att utvecklas i kommande avsnitt om undersökningen. Gemensamt för immaterialrättsliga, marknadsrättsliga och föräldrarättsliga mål om vitets utdömande är att vite utsätts i en föregående dom. Av dessa skäl kommer därför det empiriska kunskapsintresset att i praktiken endast inriktas på en undersökning av beslut som *fattats av myndigheter* där vitets utdömande prövats *i domstol* först efter att *ansökan gjorts av myndigheten* ifråga.

³¹ Induktion som empirisk metod har kritiserats för att det aldrig kan finnas någon förutsättningslös undersökning. Strauss och Glaser har istället föreslagit en metod som förenar induktion och deduktion i det som kallas *grundad teori* (eng. *Grounded Theory*) som minskar utrymmet för att forskarens värdering får genomslag i urvalet. Metoden går ut på att urval, datainsamling och analys upprepas om och om igen vilket skapar en teoribildning utifrån det empiriska materialet. Hartman, *Grundad teori – Teorigenerering på empirisk grund*, s. 34 ff. Det tillvägagångssätt som valts för denna uppsats har vissa likheter med grundad teori men fördelarna med att använda en uttalad grundad teori är inte stora, eller några alls, sett till de krav på validitet och representativitet som ställs. Tillvägagångssättet i uppsatsen är därför att först undersöka och tolka *samtliga* mål om vitets utdömande under årsspannet ifråga och sedan presentera de grunder som följer av de mål som omfattar prövning om löpande vitets utdömande som utdöms i enlighet med icke-tidsbestämda grunder. Tillvägagångssättet kommer att beskrivas mer ingående i kommande avsnitt 3.1 om undersökningen.

³² Lavin, *Är den förvaltningsrättsliga forskningen rättsdogmatisk?*, FT 3/1989 s. 126 f.

2. Löpande vite i lagstiftningen

2.1 Om föreläggandestadiet

2.1.1 Kompetensregler som yttersta formuleringsutrymme

Det offentlighetsrättsliga vitet utsätts i beslut som rör förhållanden mellan enskilde och det allmänna som innefattar en *skyldighet för den enskilde* att vidta eller underlåta något eller *i övrigt avser ingrepp* i enskildes personliga eller ekonomiska förhållanden. Ett utsatt viteshot är därför ett betungande beslut som innebär att den enskildes rättsliga handlingsutrymme begränsas genom dess psykiskt avskräckande effekt. Kompetensreglerna som bemyndigar beslutsfattare att utsätta vite i beslut kräver därför stöd i lag, enligt RF 8:2 st. 1 p. 2 (jfr. RF 1:1 st. 3). VitesL blir tillämplig först när sådana kompetensregler finns, enligt VitesL 1 §. Lagrådet var kritisk till att legalitetsprincipen inte uttryckligen skrevs in i VitesL, men regeringen såg istället framför sig att det skulle kunna leda till missförstånd eftersom vite kan utsättas av allmän domstol utan uttryckligt stöd i kompetensregler för att säkerställa fullgörelse av civilrättsliga åtaganden.³³

Men att konstatera att det krävs stöd i lag är dock inte tillräckligt för att besvara frågan om inom vilka ramar de icke-tidsbestämda grunderna kan formuleras. Legalitetsprincipen innebär egentligen ett krav på att den rättsliga bestämmelsen ska vara tydlig vilket innebär en förutsebarhetsaspekt. Men Lebeck framhåller att kravet på lagstiftningens tydlighet – eller kravet på *lex certa* som det också kallas – är problematiskt inom förvaltningsrätten som rättsområde eftersom det präglas av starka element av skönsmässighet. Enligt Lebeck kan därför kravet på *lex certa* inom förvaltningsrätten istället uppfyllas genom en tolkningsmetod där förarbetsuttalanden får en central roll. Det skulle i sin tur kunna skapa *stabilitet* och *förutsebarhet* genom att begränsa beslutsfattarens skönsmässiga utrymme. För vitesinstitutets vidkommande skulle därför legalitetsprincipen som tolkningsmetod begränsa beslutsfattarens formuleringssutrymme att formulera icke-tidsbestämda grunder vilket ökar den enskildes förutsebarhet. Även Strömberg har resonerat liknande och framfört att myndigheter inom sitt skönsmässiga utrymme ska beakta de ändamål och intressen som ligger till grund för lagstiftningen ifråga vilket typiskt torde följa av just förarbeten. Motsatsvis har HFD uttryckt att en utvidgning av omfattningen av betungande förpliktelser som kan sägas inrymmas i lagtexten endast bör göras om förarbetsuttalanden inryms i lagtexten (jfr. HFD 2014 ref. 33).³⁴ Förarbetsuttalanden får därmed en viss tyngd i det skönsmässiga utrymme.

Att det krävs stöd i lag hindrar dock inte att riksdagen genom *delegation* bemyndigar regeringen att meddela förordningar som innefattar kompetensregler om att utsätta vite, enligt RF 8:3 st. 1, och

³³ Prop. 1984/85:96 s. 101. Lavin har i *Viteslagstiftningen – En kommentar*, s. 24 och s. 171 diskuterat om det följer av UB att domstolarna istället för Kronofogdemyndigheten kan utsätta vite som en exekutionsform vid verkställighet av civila domar. I NJA 1981 s. 1129 ansågs domstolen inte vara förhindrad att utsätta vite som en exekutionsform med stöd av ett bemyndigande som fanns i numera upphävda *utsökningslag (1871:31 s. 1)* 37-38 §§ som år 1985 ersattes av dagens bestämmelse i UB 3:3 som lyder att "[d]om får verkställas utan särskilda villkor, när den har vunnit laga kraft". I förarbetet exemplifierade regeringen lokutionen "särskilda villkor" med att verkställigheten kan villkoras med krav på olika exekutionsformer som säkerhet, anmaning till frivillig fullgörelse o.d. (se prop. 1980/81:8, s. 292). I 1981 års dom inbegrep HD viteshotet som en utsökningsrättslig exekutionsform vilket kan innefattas i den exemplifiering som regeringen gjorde. I ett senare rättsfall fastställde HD i NJA 1996 s. 495 ett i HovR bifallet yrkande om viteshot för att säkerställa att en viss kommersiell aktivitet som medför risk för skador på annans mark ska kunna förhindras eller förbjudas. HovR motiverade viteshotet utifrån grannelagsrättsliga principer (jfr. JB 3:1) att rättsordningen måste kunna förhindra sådan riskfylld kommersiell aktivitet för något som visserligen inte är underkastat straffansvar men som på goda grunder kan förutsättas ge upphov till skadeståndsansvar. Jfr. Ekelöf, *Straffet, skadeståndet och vitet*, s. 159 ff. HovR var oenig (2 mot 2) och lagmannens röst var utslagsgivande, men den skiljaktiga meningens gällde vitesbeloppet och inte frågan om rätten att utsätta vite. Utifrån Lavins resonemang torde detta innebära att rekvisitet för i UB 3:3 st. 1 möjliggör att domstolen får förordna verkställighet med utsatt viteshot trots att det inte är, som Lavin skriver, ett *uttryckligt* bemyndigande (jfr. VitesL 7 § 2 p.), men det är oklart hur rättsläget förhåller sig i detta avseende.

³⁴ Lebeck, *Legalitetsprincipen i förvaltningsrätten*, s. 276 f. och s. 326 f. Strömberg & Lundell, *Allmän förvaltningsrätt*, s. 67. Inom straffrätten innebär legalitetsprincipens krav på lagstiftningens tydlighet ett krav på begriplighet och precision för att kunna tillämpas (jfr. NJA 2012 s. 105).

riksdagen kan också genom *subdelegation* bemyndiga förvaltningsmyndigheter och kommuner samma rätt, enligt RF 8:10. På senare tid har Lagrådet i sina remissvar framfört att ett bemyndigande att meddela bestämmelser om ett visst rätts- eller ämnesområde även innefattar en rätt att meddela bestämmelser om besluts verkställighet. Det inbegriper därmed en rätt att meddela kompetensregler om att få utsätta vite eller meddela föreskrifter om sanktionsavgifter.³⁵ Strömberg var kritisk till att regeringen ansåg att det var en "självklar befogenhet" att genom delegation meddela bestämmelser som innefattade sanktioner utan att precisera vilka slags sanktioner det rörde sig om medan regeringen ansåg att en sådan precisering var onödig. Däremot regeringen var mer restriktiv gällande subdelegation och uttalade i förarbetet till RF att det inte bör göras av straffbestämmelser även om det inte finns några uttryckliga hinder mot det.³⁶

Grundläggande för kompetensreglernas utformning är att termen *vite* används vilket kan jämföras med andra offentlighetsrättsliga rättskonstruktioner som *böter*, *skatt*, *avgift* och *tull*.³⁷ Av totalt 306 författningar, varav 295 lagar och 11 förordningar, som var ikraft den 1 januari 2019 med kompetensregler om att utsätta vite var dessa till övervägande del utformade som fakultativa regler.³⁸ Myndigheter och domstolar har därmed ett skönsmässigt utrymme att bestämma om vite ska utsättas i beslut eller inte. Inom ramen för målrationaliteten gör beslutsfattaren en framtidsorienterad bedömning där beslutets eventuella verkningar beaktas vilket enligt Hydén kräver kunskap i andra hänseenden än de rättsliga. En sådan kunskap är vitet psykiskt avskräckande effekt som motiverar varför vitet över huvud taget används som tvångsmedel i det enskilda fallet. Lavin framhåller vidare att vite endast bör utsättas om det tillgodoser ett allmänt intresse och snar rättelse är påkallad vilket *é contrario* torde innebära att ett vite inte bör utsättas för att främja ett enskilt intresse. Inom detta utrymme inryms också en avvägning mellan förvaltningens effektivitet och den enskildes rättsäkerhet som diskuterades i teoriavsnittet. Hur en sådan avvägning konkret ska göras är dock en beslutsteoretisk fråga som inte inryms i uppsatsens frågeställningar och syfte.³⁹

Det är dock inte endast kompetensreglerna i sig som begränsar vilka beslut som får meddelas, utan även termerna *vitesföreläggande* och *vitesförbud* kan begränsa formuleringsutrymmet. Regeringen uttalade i propositionen till VitesL att termen vitesföreläggande, dvs. åläggande som har förenats med vite, innefattar sådana *påbud* och *förbud* som kan utsättas med vite. Lagrådet tycks även instämma i denna uppfattning i lagrådsremissen till *lag (2011:791) om ackreditering och teknisk kontroll* att termen vitesföreläggande i praktiken också innefattar ett bemyndigande att besluta om vitesförbud, dvs. förbud som har förenats med vite. Lagrådet uttryckte dock att om avsikten är att termen vitesföreläggande inte ska omfatta vitesförbud bör just termen vitesförbud användas.⁴⁰ Om endast termen vitesförbud används får det därmed endast anses innefatta ett bemyndigande om att utsätta vite i ett beslut som innefattar ett förbud.

³⁵ Prop. 2008/09:171, s. 65. Prop. 2009/10:231, s. 128. Strömberg, *Några reflexioner om normgivningsmakten i nya regeringsformen*, FT 2/1976, s. 73 f. Derlén, Lindholm & Naarttijärvi, *Konstitutionell rätt*, s. 225 f.

³⁶ Prop. 1973:90, s. 218. SOU 2008:42, s. 21 (jfr. prop. 2009/10:80, s. 217).

³⁷ Totalt finns det 11 EU-förordningar i kraft per den 1 januari 2019 som innehåller kompetensregler om att utsätta vite, dock riktar sig kompetensreglerna endast till EU-institutioner varför VitesL i praktiken inte aktualiseras i detta hänseende. Enligt IATE, *Interactive Terminologi for Europe*, som är EU:s terminologiska databas för officiell översättning förekommer vite som en term som översatt motsvarar danska *tvangsbøde* som nämndes inledningsvis i avsnitt 1.1 men även franska *astreinte* som är ett institut som Viteskommittén hade tittat på (även eng. *penalty payment*). Lavin, *Viteslagstifningen – En kommentar*, s. 91. Detta är möjligtvis en indikation på att termen vite som förekommer i översatta EU-förordningar som är direkt tillämpliga i svensk rätt enligt 2 § i *lag (1994:1500) med anledning av Sveriges anslutning till Europeiska unionen* funktionellt kan tänkas motsvara det svenska institutet.

³⁸ Det finns totalt 15 lagar som innehåller obligatoriska kompetensregler där vite ska utsättas om det "inte är obehövligt". Jag har valt att använda de processrättsliga begreppen fakultativ och obligatorisk för att beteckna om en myndighet eller domstol antingen får eller ska använda sig av viteshot. Jfr. Ekelöf & Edelstam, *Rättegång I*, s. 52 f.

³⁹ Hydén, *Rättssociologi som rättsvetenskap*, s. 147. Lavin, *Viteslagstifningen – En kommentar*, s. 28 f. Jfr. Strömberg & Lundell, *Allmän förvaltningsrätt*, s. 68.

⁴⁰ Prop. 1984/85:96, s. 103. Prop. 2010/11:80, s. 195.

Man kan dock inte konstatera att termen vitesföreläggande endast omfattar positiva ålägganden om att göra något eller om det skulle omfatta både ålägganden och förbud. Termen vitesföreläggande måste tolkas utifrån de bemyndigande som finns om att fatta beslut för att kompetensregelns rätta innebörd ska kunna fastställas. Avgörande är därför om båda termer förekommer i ett och samma sammanhang i lagstiftningen eller inte.

2.1.2 Regleringen av löpande vite som rättskonstruktion

För att löpande vite ska kunna utdömas är en förutsättning att vitesföreläggandet eller vitesförbudet är *lagligt grundat* vilket förutsätter att det redan vid vitets utsättande finns en *adressat*, enligt VitesL 2 §, ett *belopp*, enligt VitesL 3 §, och en *grund* som anger när beloppet ska utfalla vid varje överträdelse, enligt VitesL 4 §. Den sistnämnda grunden är det som skiljer det ordinära vitet från det löpande vitet. Ordinära viten kan antingen utdömas vid *en försutten tidpunkt* eller vid *en överträdelse*, enligt VitesL 3 §. Löpande vitet däremot kan utdömas för *varje försutten tidsperiod* eller *varje överträdelse* av det åläggande som följer av föreläggandet eller förbudet. Förutsättningarna för när löpande vite utdöms för varje överträdelse benämns som icke-tidsbestämda grunder som redogjordes i inledningen. Rättskonstruktionens införande motiverades med att vitesinstitutets effektivitet skulle förbättras genom att ett enda beslut skulle kunna ligga till grund för flera utdömda viten. Bestämmelsen om löpande vite lyder:

”Om det är lämpligt med hänsyn till omständigheterna, får vite föreläggas som löpande vite. Vitet bestäms då till ett visst belopp för varje tidsperiod av viss längd under vilken föreläggandet inte har följts eller, om föreläggandet avser en återkommande förpliktelse, för varje gång adressaten underlåter att fullgöra denna.

Om vitesföreläggandet innefattar ett förbud eller någon liknande föreskrift eller det annars är lämpligt, kan i stället bestämmas att vitet skall betalas för varje gång föreskriften överträds.

Löpande vite får inte tillämpas, om det av någon särskild föreskrift följer att vitet inte får överstiga ett visst högsta belopp.”

Innan löpande vite utsätts måste dock en *lämplighetsbedömning* göras som tar hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet.⁴¹ Viteskommittén, utredningen som föregick VitesL:s införande vad gäller just löpande vitet som ovan redogjorts, framhöll att beslutande myndighet ska överväga om fortsatt ekonomiskt viteshot är ändamålsenligt när ett föregående ordinärt vite inte har hörtsammats. Utredningen hade dock hälsovårds- och byggnadslagstiftningen för handen där det fanns möjlighet att använda tvångsutförande eller andra verkställighetsmedel för att främja ett besluts efterlevnad. Samma möjlighet finns dock inte för andra rättsområden varför detta uttalande inte bör göras allmängiltigt. En viktig detalj i sammanhanget är dock att betänkandet hade föreslagit det löpande vitet som huvudregel varför resonemanget om att tillgripa andra verkställighetsmedel istället avser frågan om användning av vite i allmänhet och inte specifikt när endast ordinärt vite har använts. Regeringen uttalade för det marknadsrättsliga området att löpande vite lämpligen bör användas om det finns skäl att befara att näringsidkaren kan komma att åsidosätta domstolens beslut upprepade gånger bl.a. med hänsyn till vederbörandes tidigare beteende, marknadens särskilda beskaffenhet och säljformen.⁴² Inom lämplighetsbedömningen torde även *proportionalitetsprincipen* inrymmas, enligt FL 5 § 3 st. Det kan vara mer proportionerligt att

⁴¹ Lämplighetsbedömningen inom ramen för VitesL 4 § ska skiljas från det som kommer att betecknas som en domstols *lämplighetsprövning* för det fall där domstolen gör en värdering av lämpligheten i ett enskilt fall utan uttalat bemyndigande i någon författning för att göra en sådan värdering. Frågan kommer att beröras i den avslutande punkten om lämplighetsprövning.

⁴² SOU 1982:21, s. 44 och s. 69. Prop. 1984/85:96, s. 50 f. Regeringen ansåg att det inte var lämpligt att göra löpande vite till huvudregel för flera olika rättsområden då VitesL är en generell tillämplig lag (se prop. 1984/85:96, s. 30).

använda löpande vite än andra tvångsmedel som står förvaltningen till buds och lämpligare än ett ordinarie vite som möjligen skulle vara resultatlöst.⁴³

Det finns inte något krav på att löpande vite just måste definieras med termen *löpande vite*. I KamR i Jönköping mål 1115-17 uttalade domstolen med hänvisning till Lavin att det för återkommande förpliktelser i enlighet med VitesL 4 § 1 st. 2 mom. krävs en uttrycklig föreskrift om denna verkan hos beslutet.⁴⁴ I JO 1991/92, s. 324 kritiserade Ragnemalm i egenskap av JO att löpande vite kopplats till åläggandet att ”fortlöpande” hålla djur tillfredsställande rena fram tills en angiven tidpunkt och inte till en viss *tidsperiod* eller till en viss *återkommande förpliktelse*. Nämnden hade visserligen utsatt en sluttidpunkt för när djuren senast skulle hållas tillfredsställande rena men vitet hade inte kopplats till denna sluttidpunkt. I detta avseende har lagstiftningens normrationella karaktär betydelse då löpande vite endast kan utsättas om förutsättningarna som följer av VitesL 4 § uppfyllts. Förutsättningarna för när löpande vite kan utdömas måste således formuleras i beslutet utifrån det rekvisit som följer av lagtexten. Denna verkan kommer att benämnas som *överträdelserekvisit* och kommer att redogöras mer ingående nedan. Det finns således inget krav på att löpande vite just måste definieras som löpande utan centralt är att de normrationella förutsättningarna i VitesL 4 § har formulerats i beslutet.⁴⁵

När det väl gäller att bestämma vilken typ av löpande vite som ska utsättas i föreläggandet eller förbudet finns det tre olika typer av löpande vite att välja mellan beroende på de överträdelserekvisit som följer av regleringen. Skissen nedan åskådliggör skillnaderna mellan de olika formerna av löpande vite och skillnaderna mot ordinärt vite som kan utsättas i beslut:

De *ordinära viten* som utsatts i beslut kan som ovan skisserats endast läggas till grund för *ett* utdömt vite medan löpande vite kan utdömas *flera gånger* utifrån ett och samma beslut. Den första typen av löpande vite (*index 1*) utdöms enligt *tidsbestämda grunder* medan andra och tredje typen (*index 2-3*) utdöms enligt *icke-tidsbestämda grunder*. Den verkan som den särskilda typen av löpande vite har vid varje överträdelse måste formuleras i beslutet utifrån det som nedan benämns som ”överträdelserekvisit”

⁴³ Lavin har i *Lagrådet och den offentliga rätten 2009-2011*, FT 2/2012 s. 160 uttryckt att det finns en skillnad mellan den förvaltningsrättsliga *lindrigaste ingreppets princip* och *proportionalitetsprincipen* där den förra principen innebär ett ändamål ska tillgodoseas med den minst ingripande åtgärden och den senare principen innebär att en avvägning ska göras mellan skälen för en åtgärd och det intrång eller men i övrigt som åtgärden medför för den enskilde. Regeringen uttalade i förarbetet till FL 5 § 3 st. att proportionalitetsprincipen innebär att myndigheten innan den gör en avvägning mellan de olika intressen som aktualiseras först måste pröva om den tilltänkta åtgärden kan tänkas leda till det avsedda resultatet och sedan konstatera att åtgärden är den minst ingripande för att uppnå det avsedda resultatet jämfört med andra alternativa åtgärder (se prop. 2016/17:180, s. 63). Den lindrigaste ingreppets princip, eller *behovsprincipen* som den också kallas inom politirätten (jfr. PolisL 8 §), nämndes av regeringen i propositionen men tycks ha formulerats inom ramen för proportionalitetsprincipen. Förvaltningslagsutredningen som föregick regeringsförslaget har dock gjort skillnad på dessa principer (se SOU 2010:29, s. 157 och s. 171 f.). Jfr. Strömberg & Lundell, *Allmän förvaltningsrätt*, s. 73. EU-domstolen har tillämpat den i tysk rätt konstitutionella proportionalitetsprincipen *Grundsatz der Verhältnismäßigkeit* vilket just innefattar den innebörd som *lindrigaste ingreppets princip* har (jfr. dom 261/81 *Rau*). EU-domstolen tycks endast ha varit benägen att tillämpa allmänt bindande rättsprinciper i sin praxis som finns ”inneboende” i de europeiska rättssystemen. Gydal, *Proportionalitetsprincipen, en europeisk rättsprincip och dess betydelse för svensk rätt*, FT 5/1997 s. 221. Den tyska innebörden av proportionalitetsprincipen tycks ha vunnit inbrott i HFD:s senare praxis, men det är oklart om den förvaltningsrättsliga principen om den lindrigaste ingreppets princip idag innefattas i den tyska innebörden. Wenander, *Proportionalitetsprincipen i 2017 års förvaltningslag*, FT 3/2018 s. 454.

⁴⁴ Lavin, *Viteslagstiftningen – En kommentar*, s. 95.

⁴⁵ Hydén, *Rättssociologi: Om att undersöka relationen mellan rätt och samhälle* I Nääv & Zamboni, *Juridisk metodlära*, s. 222.

som ovan nämntes. I detta avseende är det tal om en normrationell subsumtionslogisk tillämpning där respektive typ av löpande vite endast kan formuleras utifrån de överträdelserekvisit som följer av VitesL, men det förekommer i den faktiska rättstillämpningen att *överträdelserekvisiten* villkoras vilket kommer att redogöras i kommande kapitel om löpande vitet i rättstillämpningen. Motsatsvis innebär det att det inte går att formulera det offentlighetsligt löpande vite annat än vad som följer av lagstiftningen.

Vitestyp	Bestämmelse	Överträdelserekvisit	Verkan
Löpande vite ₁	VitesL 4 § 1 st. 2 men. 1 mom.	varje tidsperiod	Vite för varje försutten tidsperiod som föreläggandet underlätits eller förbudet överträtts.

1. Den **första typen av löpande vite** (*index 1*) utgår för varje tidsperiod som försutts om åläggandet att göra eller underlåta något inte efterlevts, enligt VitesL 4 § 1 st. 2 men. 1 mom. Enligt Lavin bör tidsperioderna fastställas på samma sätt som tidsfristen för ordinära viten vilket även ligger i linje med de skäl som ursprungligen motiverade Viteskommittén att föreslå det löpande vitet.⁴⁶ Med löpande vite skulle myndigheten inte behöva fatta ett nytt beslut med viteshot som behövde vinna laga kraft, utan samma beslut skulle kunna ligga till grund för att vitet dömas ut om och om igen. Men kommittén uttalade också att tidsperioderna inte bör göras kortare än vad myndigheten förmår att kontrollera.⁴⁷

Vitestyp	Bestämmelse	Överträdelserekvisit	Verkan
Löpande vite ₂	VitesL 4 § 1 st. 2 men. 2 mom.	återkommande förpliktelse	Vite för varje definierad återkommande förpliktelse där föreläggandet inte iakttagits.

2. Den **andra typen av löpande vitet** (*index 2*) utgår för varje *återkommande förpliktelse* som inte fullgjorts, enligt VitesL 4 § 1 st. 2 men. 2 mom. Regeringen hade återkommande omgångstillfällen för handen när denna bestämmelse utformades, men Lagrådet var kritisk och ansåg att ett vite som utdöms för varje återkommande förpliktelse som inte fullgjorts egentligen utgör ett ordinärt vite som är knutet till respektive förpliktelse och är därför inte löpande. Regeringen däremot ansåg att det inte fanns några hinder mot att inbegripa förpliktelser av återkommande natur i löpande vite som rättskonstruktion.⁴⁸

Vitestyp	Bestämmelse	Överträdelserekvisit	Verkan
Löpande vite ₃	VitesL 4 § 2 st.	föreskrift	Vite för varje överträdelse som det har formulerats i föreläggandet/förbudet.

3. Den **tredje typen av löpande vitet** (*index 3*) utdöms för varje överträdelse av de *föreskrifter* som formulerats i vitesföreläggandet eller vitesförbudet, enligt VitesL 4 § 2 st. Föreskrifter har i detta avseende betydelse som *beslutets sakinhåll* och inte som någon bindande föreskrift i betydelsen författning (jfr. RF 8:1). Denna typ av löpande vite kommer att fortsättningsvis i uppsatsen att benämnas som *föreskriftsbaserade löpande vite*. Regeringen utformade bestämmelsen efter KO:s kritik om att Viteskommitténs förslag om löpande vite som utgår vid varje tidsperiod inte omfattade sådana marknadsrättsliga förbud av permanent giltighet.⁴⁹

Men KO påtalade också att marknadsrättsliga informationsålägganden (jfr. MFL 24 §) som är ett åläggande att vidta en positiv förpliktelse av permanent giltighet – eller perdurerande karaktär som regeringen också uttryckte det – inte omfattades av lokutionen ”återkommande förpliktelser”. I bestämmelsen togs därför lokutionen ”liknande föreskrifter” med för att löpande vite skulle kunna utsättas för både förbud eller förelägganden av permanent giltighet. Vad gäller lokutionen ”om det annars är lämpligt” är

⁴⁶ Lavin, *Viteslagstiftningen – En kommentar*, s. 93.

⁴⁷ SOU 1982:21, s. 69. Uttalandet om att tidsfristerna inte bör göras kortare än vad myndigheten förmår kontrollera kommer att diskuteras i de avslutande punkterna om bevisföring.

⁴⁸ Prop. 1984/85:96, s. 30, s. 50 och s. 91.

⁴⁹ A. prop., s. 30 och s. 104 f.

det dock oklart vad denna formulering innebär. Justitieministern Wickbom öppnade upp för att meddela föreskriftsbaserade löpande vite i andra fall om det kan vara lämpligt men det utvecklades inte alls i motiven.⁵⁰ Måhända ger RÅ 1989 ref. 48 viss ledning i frågan; som nämndes ovan ansåg HFD att det inte fanns hinder mot att utsätta löpande vite i ett föreläggande med permanent giltighet om att hålla en viss temperatur, men att det var lämpligare att ange vissa tidsperioder som kunde göras förhållandevis korta. Möjligen öppnar lokutionen ”om det annars är lämpligt” upp för att utsätta föreskriftsbaserade löpande i ett beslut som inte nödvändigtvis har permanent giltighet. Men hur lokutionen egentligen ska tolkas får dock anses vara oklart.

I VitesL 4 § 3 st. finns det även en begränsning där löpande vite inte får utsättas om det av en särskild föreskrift följer att vitesbeloppet inte får överstiga ett visst belopp. Som ovan redogjorts används föreskriftsbegreppet i VitesL används i bemärkelsen *beslutets ordalydelse* som vilseleder och för tankarna till normgivning (jfr. RF 8:1).⁵¹ Men i propositionen talas det dock gällande detta stycke om *specialförfattning* där regeringen framförde att regelns syfte är att undvika situationer där det inte går att förutse om framtida överträdelser kommer att överskrida maximibeloppet som följer av lagstiftningen. Maximibeloppen reglerades främst för processuella förfarandeviten och undersökts inte i denna uppsats som nämndes i problemformuleringen.⁵² I den undersökning som genomförts i denna uppsats förekom exempel på löpande vite som utdöms enligt tidsbestämda grunder vars utsträckning begränsats i tid vilket i praktiken utgör en begränsning av vitesbeloppet. Begränsningen följer dock inte av någon särskild föreskrift i speciallagstiftning varför bestämmelsen inte aktualiseras för denna situation.

2.1.3 Motiveringsskyldigheten och kravet på tydlighet

Adressaten ska utifrån beslutets lydelse utan större svårighet kunna utläsa vilka åtgärder som måste vidtas för att undvika att vitet utdömas. Som Lavin formulerat det ska ett vitesföreläggande eller vitesförbud endast läggas till grund för vitets utdömande om beslutets ordalydelse inte är *tvetydigt, allmänt hållet* eller *ofullständigt formulerat*. Detta brukar uttryckas som ett krav på att ett vitesföreläggande eller vitesförbud måste vara tydligt.⁵³ En intressant fråga som aktualiseras är hur *kravet på tydlighet* förhåller sig till motiveringsskyldigheten i FL 32 § 1 st. som lyder:

”Ett beslut som kan antas påverka någons situation på ett inte obetydligt sätt ska innehålla en klaggörande motivering, om det inte är uppenbart obehövt. En sådan motivering ska innehålla uppgifter om vilka föreskrifter som har tillämpats och vilka omständigheter som har varit avgörande för myndighetens ställningstagande.”

För att motiveringsskyldigheten ska uppfyllas är det inte tillräckligt att endast en motivering lämnats utan motiveringens kvalitet är fullt lika viktig.⁵⁴ I arbetet med nuvarande utformning av regleringen

⁵⁰ A. prop., s. 104 f.

⁵¹ Enligt Regeringskansliets rekommendation i *Gröna boken – Riktlinjer för författningsskrivande* (Ds 2014:1) s. 9, ska föreskriftsbegreppet endast användas för normgivning och inte för beslut i enskilda fall. Jfr. Lagerqvist Veloz Roca, *Föreskrift och föreskriftsprövning enligt 1974 års regeringsform*, s. 114 samt Bejstams kritik i *Föreskrift och föreskriftsprövning enligt 1974 års regeringsform – En bokanmälan*, s. 275 f.

⁵² Lavin, *Viteslagstiftningen – En kommentar*, s. 88 och s. 96. RB 9:8 innehöll fram till år 1986 en bestämmelse om att vitesbeloppet endast fick uppgå till femtusen kronor, och om detta vite hade utdömts kunde ett nytt vite föreläggas som uppgick till tiotusen kronor (se prop. 1986/87:89, s. 6); i FPL 38 § var maxbeloppet femhundra kronor (se prop. 1990/91:68, s. 75). Idag finns icke-obsolete bestämmelser kvar i UB 2:10-12, 24 § *lag (1973:188) om arrendenämnder och hyresnämnder*, 10 § *lag (1975:1339) om justitiekanslerns tillsyn*, 28 § *lag (1984:404) om stämpelskatt vid inskrivningsmyndigheter*, 21 § i *lag (1986:765) med instruktion för Riksdagens ombudsmän* och 10 § 2 st. *förordning (1997:1121) om farledsavgift*. Gemensamt är att myndigheterna och nämnderna ifråga själva kan döma ut vitet utan att ansöka om vitets utdömande hos domstol vilket kommenterats i fotnot 12.

⁵³ Lavin, *Offentligrättsligt vite I*, s. 85. Lavin, *Viteslagstiftningen – En kommentar*, s. 126.

⁵⁴ Wittrock, *Förvaltningsbesluts motivering*, s. 47.

diskuterade regeringen i motiven att den distinktionen som fanns i ÄFL 20 § mellan slutliga beslut och andra beslut (exv. berednings- och verkställighetsbeslut) inte är ändamålsenlig eftersom även andra icke-slutliga beslut kan ha långtgående och ingripande konsekvenser för den enskilde. Förutsättningarna för när motiveringsskyldigheten föreligger överensstämmer med förutsättningarna för när ett beslut kan överklagas vilket gäller för beslut "[...] som kan antas påverka någons situation på ett inte obetydligt sätt.", enligt FL 41 §. Överklagbarheten skulle inte endast omfatta ett besluts rättsliga verkningar – av Ragnemalm även benämnt som beslutets *verkställbarhet* – utan även *faktiska verkningar* i personligt och ekonomiskt hänseende med hänvisning till RÅ 2007 ref. 7 och RÅ 2010 ref. 9.⁵⁵ Ragnemalm gör skillnad på *direkta handlingsmönster*, som beskriver beslutets karaktär för den enskilde oavsett om det förenats med någon form av hot om tvångsmedel, och ett besluts *verkställbarhet*, som möjliggör att beslutet kan verkställas.

Ett föreläggande eller förbud inger den enskilde sådana anvisningar att det främjar direkta handlingsmönster. För att säkerställa beslutets verkställbarhet utgör vitet ett tvångsmedel som genom dess psykiskt avskräckande effekt säkerställer, eller i vart fall försöker säkerställa, dess efterlevnad.⁵⁶ Det utsatta vitet har därför *rättsverkningar* som gör vitesförelägandet eller vitesförbudet verkställbart och således också överklagbara utifrån Ragnemalms resonemang med hänsyn till den enskildes rättssäkerhet. Det vore ur rättssäkerhetssynpunkt uppenbart betungande för den enskilde att behöva försumma efterlevnaden av ett beslut bara för att få till stånd en prövning om beslutet i domstol. I samma veva skulle även vitets utdömande riskeras vilket är en ytterligare betungande faktor.⁵⁷ Av denna anledning bör därför ett beslut med utsatt vite motiveras i enlighet med motiveringsskyldigheten då besluten tillerkänns överklagbarhet, enligt FL 32 § 1 st. och 41 §. Formuleringen har stor betydelse för vad som kommer att utgöra processramen vilket kommer att utvecklas i kommande avsnitt om beslutsgrundande rättsfakta. Det är dock viktigt att skilja på ett beslut om att utsätta vite i ett föreläggande eller förbud – ett viteshot – och en ansökan om vitets utdömande där ett vite döms ut – en vitespåföljd – vilket i praktiken resulterar i att domstolen fastställer ett betalningsanspråk på den enskilde. Själva vitespåföljden utgör enligt Ragnemalm endast den *särskilda effekten* av att ett beslut med utsatt viteshot inte efterlevts. Det utgör därför inte något kriterium som gör beslutet verkställbart då det inte har några rättsverkningar.⁵⁸

Som motiveringsskyldigheten är formulerad ska motiveringen vara *klargörande* samt innehålla *uppgifter om föreskrifter och omständigheter* som beslutet grundats på. Det görs en åtskillnad mellan uppgifter om vilka författningar som har tillämpats och vilka omständigheter som har legat till grund för avgörandet. I ÄFL 20 § räckte det att skälen bestod av det som beskrivits som *de springande punkterna* för att undvika "detaljerade" och "vidlyftiga" resonemang, men i nu gällande FL 32 § ska inte bara skälen presenteras utan dessa ska även vara klagörande för den enskilde genom att vara begripliga. Dagens utformning av motiveringsskyldigheten tydliggör därför vad som krävs till skillnad från tidigare utformning.⁵⁹ Vad gäller *omständigheter som varit avgörande för beslutet* framhålls i betänkandet till FL att denna lydelse syftar till att den enskilde ska få ett "kvitto" där det framgår att myndigheten *för det första*

⁵⁵ Prop. 2016/17:180, s. 189 f. och 252 f. Det var enligt regeringen lämpligt att förutsättningarna för motiveringsskyldigheten och överklagande motsvarar varandra som en avgränsning för vilka beslut som omfattas av respektive institut. Se även RÅ 1996 ref. 34 och RÅ 2004 ref. 8. Jfr. Ragnemalm i *Förvaltningsprocessrättens grunder*, s. 166 ff. och *Förvaltningsbesluts överklagbarhet*, s. 373.

⁵⁶ Ragnemalm, *Förvaltningsprocessrättens grunder*, s. 23 f. Detta innebär dock inte att beslut som *inte* förenats med ett tvångsmedel *inte* kan verkställas. Som Ragnemalm diskuterar i *Förvaltningsbesluts överklagbarhet*, s. 248 f. har s.k. oförbindande beslut som inte förenats med något medel för verkställbarhet men trots detta efterlevs av den enskilde på grund av beslutets *hypotetiska effekt*.

⁵⁷ Ragnemalm, *Förvaltningsbesluts överklagbarhet*, s. 304 f. Jfr. Ragnemalm, *Förvaltningsprocessrättens grunder*, s. 165.

⁵⁸ Jfr. Ragnemalm, *Förvaltningsbesluts överklagbarhet*, s. 387 f.

⁵⁹ Prop. 1971:30, s. 493. Prop. 1985/86:80, s. 71. Prop. 2016/17:180, s. 193 f. Jfr. Hellners & Malmqvist, *Förvaltningslagen – Med kommentarer*, s. 236 f.

har beaktat den fakta som tillförts målet, och att myndigheten *för det andra* har tillämpat bestämmelsen på fakta i ärendet med ett resonemang som på ett logiskt sett leder till det beslut man kommit fram till.⁶⁰ JO har i flera ärenden kritiserat förvaltningsmyndigheter för brister i motiveringsskyldigheten och uttalat i bl.a. JO 1981/82 s. 276 att det inte är tillräckligt att i ett beslut om nekad arbetsskadeersättning endast konstatera att skälen som talar mot orsakssamband mellan olycksfallet och den nedsatta arbetsförmågan är starkare än skälen som talar för att uppfylla motiveringsskyldigheten. Motiveringen tog direkt avstamp i den ordalydelse som återfinns i *lag (1976:380) om arbetsskadeförsäkring*, dagens motsvarighet i SFB 39:3, och inga omständigheter motiverades ytterligare.⁶¹

För vitesinstitutets vidkommande har Lavin framfört att termer och uttryck som förekommer i lagstiftningen har en abstrakt och allmän innebörd som inte kan vägleda adressaten om vilka åtgärder som ska vidtas för att undgå viteshotet. Vitesförelägganden eller vitesförbud som tar sikte på att upprätthålla en viss angiven standard men som saknar närmare information om vilka åtgärder som måste vidtas uppfyller således inte kravet på tydlighet. HFD har utvecklat detta i bl.a. RÅ 1994 ref. 29 I-II där ett radio-programföretag förelades att följa en bestämmelse i 1965 års radiolag respektive 1982 års närradiolag. Bestämmelserna ansågs vara alltför allmänt hållna och vitesföreläggandena som endast hänvisade till bestämmelserna utan att konkretisera åtgärderna ansågs inte vara tillräckligt precisa. I RÅ 1993 ref. 41 hade ett vitesföreläggande inte varit tillräckligt preciserat där adressaten, ett företag som tidigare bedrivit sågindustri på platsen, ålagts att rensa upp bland nedskräpning och i övrigt ”snygga till” osnygga områden.⁶² Inom marknadsrätten har det tidigt i förarbetet till den upphävda *lagen (1970:412) om otillbörlig marknadsföring*, en tidig föregångare till dagens MFL, uttalats följande gällande hur precist ett vitesförbud bör formuleras (jfr. NJA 2018 s. 883):

*”För att ett förbud skall få avsedd effekt är det viktigt att det inte får en alltför snäv utformning. Syftet med förbudet blir givetvis förfelat om det blir möjligt att kringgå det genom att göra en obetydlig justering av ett uttryckssätt eller liknande och därefter fortsätta med ett förfarande som reellt sett är detsamma som har föranlett ingripande från myndigheternas sida. Ett förbud bör därför formuleras så, att det täcker både den konkreta handling som har underställts rådets prövning och andra därmed praktiskt sett likvärdiga åtgärder.”*⁶³

Uttalandet ovan kan sägas ge en uppfattning om vad som allmänt krävs för att ett beslut med utsatt vite ska få avsedd effekt. Formuleringen i beslutet ska peka ut en särskild konkret handling där adressaten har klart för sig vad som krävs för att undgå ett eventuellt utdömt vite, men formuleringen ska likväl omfatta andra likvärdiga handlingar så att den avsedda effekten kan upprätthållas och inte lätt kunna kringgå. Domstolens tolkningsutrymme kommer att vara restriktivt som nedan kommer att redogöras vilket innebär att hur precist ett beslut är kommer att få avgörande betydelse för om vitet över huvud taget kan dömas ut. Eftersom vitesinstitutet omfattar många rättsområden med var sin användning av olika termer och med respektive måttstock för vad som kan anses vara precist i det enskilda fallet går det därför inte att vara mer konkret än detta. Beslutande myndighet bör i vart fall vara så tydlig och precis som möjlig inom rimlighetens gränser för att beslutet kunna läggas till grund för vitets utdömande.

HFD har i RÅ 1990 ref. 39 konstaterat att åläggandet *givetvis* måste förmedlas genom själva föreläggandet, men öppnade samtidigt upp för att den dokumenterade kontakt som föregått beslutet mellan

⁶⁰ SOU 2010:29, s. 510.

⁶¹ Jfr. JO 1993/94, s. 152 och JO 1997/98, s. 189.

⁶² Lavin, *Offentlighetsligt vite I*, s. 85.

⁶³ Prop. 1970:57, s. 91. *Lag (1970:412) om otillbörlig marknadsföring* ersattes av *marknadsföringslagen (1975:1418)* som ersattes av *marknadsföringslagen (1995:450)* som ersattes av dagens gällande MFL.

beslutande myndighet och adressaten kan få betydelse. Sett till praxis före VitesL:s införande hade HD tolkat beslut som var otydliga utifrån andra handlingar eller vad som i övrigt förekommit i målet. Lavin var dock kritisk till hur denna praxis i HD hade utvecklats och uttryckte att adressaten inte ska behöva undersöka vad som tidigare förekommit i kommunikationen med myndigheten. Adressaten ska istället endast av beslutet isolerat kunna förstå vad som måste göras för att undgå ett eventuellt utdömt vite.⁶⁴ Lavins kritik överensstämmer även med det som JO framfört inom ramen för motiveringsskyldigheten där parter i ett ärende, och även aktörer som kontrollerar beslutet riktighet, inte ska behöva gå omvägar för att få kunskap om vilka skäl som ligger till grund för beslutet (jfr. JO 1993/94, s. 186 f.).

Det enda utrymme som torde finnas inom ramen för motiveringsskyldigheten att utelämna en av beslutsmyndigheten egenförfattad motivering är genom hänvisningsteknik till tidigare dokumentation i ärendet eller målet ifråga. Här avses inte de grunder som följer av FL 32 § 2 st. där motiveringsskyldigheten inte behöver beaktas, utan hänvisningstekniken görs just inom ramen för motiveringsskyldigheten, enligt FL 32 § 1 st. I JO 1991/92, s. 147 har Ragnemalm i egenskap av JO uttryckt att man generellt inte kan underkänna hänvisningstekniken men framhåller också att effektivitetshänsyn inte får leda till att en av de mest grundläggande rättssäkerhetsgarantierna för den enskilde inom förvaltningen åsidosätts. I JO-fallet hade en domstol i ett överklagande hänvisat till en parts motivering. Ragnemalm uttryckte att hänvisningstekniken i sådana fall endast bör reserveras för motiveringar som är entydiga och klara. Samma ordning torde gälla för myndighetens egenförfattade dokumentation som föregått beslutet (jfr. JO 1977/78, s. 160). Domstolen bör dock utforma en egenförfattad motivering för att upprätthålla förtroendet för myndighetens opartiskhet vilket har betydelse för den *legitimitetsaspekt* som diskuterats i teoriavsnittet.⁶⁵ De skäl som redovisats här pekar på att det utrymme som HFD öppnade upp för i RÅ 1990 ref. 39 inte är förenligt med motiveringsskyldigheten utan förutsätter någon form av motivering som minimalt tillgodoses genom en hänvisning till något substantiellt som föregått beslutsfattandet.

Även om den tidigare kontakten mellan beslutande myndighet och adressaten enligt ovanstående resonemang inte ska tillmätas betydelse om ingen hänvisning gjorts, har kontakten ändå betydelse för adressatens möjlighet att förstå vilka åtgärder som måste vidtas eller underlåtas. I JO 1998/99 s. 407 framförde Lavin i egenskap av JO att det åligger beslutande myndighet som sakkunnig att precisera vilka åtgärder som ska vidtas. Den tidigare kontakten mellan den enskilde och den beslutande myndigheten faller inom ramen för serviceskyldigheten där myndigheten ska "[...] lämna den enskilde sådan hjälp att han eller hon kan ta till vara sina intressen.", enligt FL 6 § 2 st. I beredningen av 2018 års FL uttalades att serviceskyldigheten bör ges konkret innehåll och men också samtidigt vara tillräckligt övergripande för att kunna utgöra en grundläggande rättssäkerhetsgaranti som består under lång tid framöver. Regeringen utvecklar dock vidare att det allmänt är en utgångspunkt att hänsyn tas till den enskildes behov av hjälp i ett visst fall där det bl.a. kan beaktas vilka de resurser som den enskilde har till förfogande och om det rör sig om ett företag eller privatperson. Serviceskyldigheten beror därmed på hur stort behov den enskilde parten har av att få hjälp av myndigheten i det enskilda fallet.⁶⁶ Ur rättssäkerhetssynpunkt framhåller Lavin att det är centralt att råden och anvisningarna är tydligt och precist utformade för att adressaten ska ha klart för sig vad som krävs för att undgå ett eventuellt utdömt vite vilket sammanfaller med motivuttalanden till 2018 års FL. Konsekvensen kan annars bli att adressaten ser sig

⁶⁴ Lavin, *Viteslagstiftningen – En kommentar*, s. 126 f. Jfr. Lavin, *Offentligrättsligt vite I*, s. 82 ff.

⁶⁵ Ragnemalm, *Förvaltningsprocessrättens grunder*, s. 117 f. Jfr. JO 1997/98, s. 188 och Bejstam, *Myndigheternas motiveringsskyldighet I Festskrift till Hans Ragnemalm*, s. 133.

⁶⁶ Prop. 2016/17:180, s. 66 f. Enligt regeringen är avsikten att bestämmelsen i FL 6 § 2 st. inte ska innebära någon materiell skillnad mot ÄFL 4 §.

tvingad att vidta kostsamma åtgärder som inte är tillräckliga för att efterleva föreläggandet eller förbudet.⁶⁷ Serviceskyldigheten aktualiseras dock både före och efter det att ett viteshot utsatts i beslut.

2.1.4 Begränsningsregelns betydelse för återkommande förpliktelser

När det för föreskriftsbaserade löpande viten finns *flera överträdelse* till grund för löpande vitets utdömande, innebär *begränsningsregeln* att endast ett vitesbelopp som *motsvarar* en överträdelse kan utdömas, enligt VitesL 9 § 2 st. Det finns i lagtexten inga hinder mot att föra fram flera överträdelse till prövning, men ett högre belopp än det som utsatts i beslutet får inte dömas ut. Regeln syftar till att förhindra att flera utdömda viten sammanlagt skulle uppgå till ett mycket högt belopp samt underlätta en prövning av vitets utdömande när det föreligger flera perdurerande överträdelse till grund för prövning som i ett tidsmässigt hänseende kan vara svårt att göra skillnad på.⁶⁸ Dispositionsmässigt aktualiseras begränsningsregeln egentligen inom ramen för utdömandestadiet, men fokus för detta avsnitt är vilket utrymme det finns att utsätta löpande vite för varje *återkommande förpliktelse* för att undgå begränsningsregelns tillämplighet, enligt VitesL 4 § 1 st. 2 men. 2 mom. Av denna anledning avhandlas begränsningsregeln inom ramen för föreläggandestadiet. Begränsningsregeln i VitesL 9 § 2 st. lyder:

”Föreligger i mål om utdömande av vite som avses i 4 § andra stycket flera överträdelse av föreskriften till samtidig bedömning, får ej på en gång utdömas högre belopp än som har angetts i föreläggandet. När ett beslut i ett sådant mål har vunnit laga kraft, får vite inte dömas ut för sådana överträdelse av föreskriften som har gjorts innan målet väcktes.”

Vad som utgör ett mål motsvaras enligt praxis av *varje ansökan* om vitets utdömande. I MÖD 2008:14 hade två olika ansökningar för överträdelse av samma vitesföreläggande upprättats som två skilda mål i mark- och miljödomstolen. Men MÖD ansåg att det inte fanns hinder mot att döma ut vite i flera mål *samtidigt* så länge det högsta beloppet för *varje mål* inte överstiger det vitesbelopp som angetts i vitesföreläggandet eller vitesförbudet. I rättsfallet rörde det sig om två ansökningar om överträdelse ett vitesföreläggande där vitesbeloppet uppgick till 25 000 kr. Sammanlagt dömdes ett vitesbelopp om 50 000 kr ut i en och samma process då varje ansökan identifierades som ett mål. I en förvisso skiljaktig men intressant mening i KamR i Sundsvall mål 352-10 uttalades just att det inte finns några regler som begränsar när beslutande myndighet får ansöka om vitets utdömande för olika tidsperioder eller överträdelse. Eftersom ansökningarna rör olika tidsperioder eller olika överträdelse föreligger ingen *litispens*-situation då det inte rör sig om samma sak. Det är upp till domstolen att bestämma om ansökningarna ska hanteras i en och samma process eller inte. En annan ordning hade inneburit att hur domstolen ser på *kumulationsfrågan* skulle avgöra begränsningsregelns tillämplighet. I detta mål hade dock ansökande myndighet inte ingett olika ansökningar utan endast kompletterat sin redan anhängiggjorda ansökan till att utsträckas till att avse ytterligare en tidsperiod. Majoriteten ansåg att det utgjorde en otillåten ändring av talan då det förändrade saken. Om den skiljaktiga ledamoten menade att kompletteringen istället skulle betraktas som en egen ansökan är oklart.

En ansökan kan således *endast* ligga till grund för ett utdömt vitesbelopp som *motsvarar* det belopp som uttryckligen framgår i beslutet (jfr. MÖD 2007:36), men det hindrar därmed inte att flera ansökningar handläggs i samma process. Begränsningsregeln blir således endast tillämplig om det föreligger *flera överträdelse* inom ramen för *samma ansökan* och inte om det föreligger en överträdelse inom ramen för respektive ansökan. En viktig förutsättning är dock att den andra ansökan som görs endast får omfatta överträdelse som inträffat efter den tidpunkt då den föregående ansökan om vitets utdömande gjordes

⁶⁷ Jfr. Lavin, *Offentligrättsligt vite I*, 87 ff.

⁶⁸ Prop. 1984/85:96, s. 50. Jfr. Lavin, *Viteslagstiftningen – En kommentar*, s. 197 f.

till domstol. En dom om vitets utdömande *prekluderar* möjligheten att utdöma vite för överträdelse som inträffat under den tid som föregått ansökan ifråga (jfr. RÅ 1992 ref. 84). Beslutande myndighet måste därför se till att vitets utdömande prövas så snart som möjligt när myndigheten får kännedom om en överträdelse. Att myndigheten faktiskt ansöker om vitets utdömande när överträdelse föreligger är viktigt för att utbilda och upprätthålla kunskapen om viteshotets psykiskt avskräckande effekt som diskuterades i problemformuleringen. Om alltför lång tid går från det att överträdelse sker till det att ansökan om vitets utdömande görs kan den enskilde invaggas i en tro om att det inte är allvarligt att bryta mot vitesföreläggandet eller vitesförbudet.⁶⁹ Beslutande myndighet har enligt *preskriptionsregeln* två år på sig att ansöka om vitets utdömande och adressaten ska också *delges* att talan om vitets utdömande föreligger inom tvåårsfristen, enligt VitesL 9 § 3 st. Om ansökan görs men där talan om dess utdömande inte delges inom tvåårsfristen bortfaller därmed möjligheten att utdöma vitet.

Anledningen till att begränsningsregeln uppmärksammas är för att avgöra vad skillnaden egentligen är mellan ett löpande vite som utgår för varje återkommande förpliktelse och föreskriftsbaserade löpande viten. Föreskriftsbaserade löpande viten har den fördel att de kan utgå för *varje överträdelse* som sker, enligt VitesL 4 § 2 st. Men utdömandet begränsas också av begränsningsregeln som lägger ett stort ansvar på beslutande myndighet att fortlöpande ansöka om vitets utdömande för att kunna upprätthålla vitets psykiskt avskräckande effekt, enligt VitesL 9 § 2 st. Frågan som uppkommer är om det går att utsätta löpande vite för *varje återkommande förpliktelse* istället. Ser man bestämmelsens ordalydelse finns det inom ramen för överträdelserekvisitet ”återkommande förpliktelser” ingen tidsbegränsning utan kan som utgångspunkt utdömas enligt icke-tidsbestämda grunder, enligt VitesL 4 § 1 st. 2 men. 2 mom. Här kan det uppmärksammas att argumentationen i detta avsnitt tar sikte på hur begränsningsregelns tillämplighet kan kringgåas vilket främjar förvaltningens effektivitet (é cont. VitesL 9 § 2 st.). Som diskuterades i metodavsnittet är det viktigt att vara öppen med att denna argumentation kan vara till fördel för förvaltningen och därmed till nackdel för den enskilde.

Regeringen uttalade att bestämmelsen i VitesL 4 § 1 st. 2 men. 2 mom. bör utformas på ett sådant sätt att återkommande föräldrarättsliga umgängestillfällen med tidsangivelser omfattas av bestämmelsens tillämplighet. Enligt Lavin är det positiva förpliktelser som avses vilket även följer av rekvisitetet *förpliktelse* som avser ålägganden om att göra något.⁷⁰ Föreskriftsbaserade löpande viten däremot kan utgå vid både förbud eller positiva ålägganden. Det finns utöver det förarbetsuttalandet och Lavins kommentar inte mycket mer ledning att hämta i vare sig prejudikat eller annan litteratur. Det har även av praktiska skäl inte varit möjligt att undersöka föräldrarättsliga mål om vitets utdömande som redogjorts i metodavsnittet varför inget kan sägas om hur den faktiska rättstillämpningen ser ut när löpande vite utdöms för försummade återkommande umgängestillfällen. Dessa praktiska skäl kommer att beröras mer ingående i kommande avsnitt om undersökningen längre fram i uppsatsen. Men när den traditionella rättskälleläran inte ger ledning om hur man bör argumentera i ett enskild fall kan därför ordböcker och språkvetenskap konsulteras enligt Peczenik för att tolka lagstiftningens ordalydelse.⁷¹ I SAOL, Svenska Akademiens ordbok, definieras *återkommande* i attributivt presensparticip med betydelsen *ständig upprepning*. Det som är av intresse är hur *långa tidsutdräkter* det är mellan de återkommande umgängestillfällena. En förutsättning enligt ordboksdefinitionen är dock att förpliktelserna ständigt upprepar sig.

Sett till den föräldrarättsliga regleringen som följer av FB 6:21 kan domstol i mål om vårdnad, boende och umgänge efter yrkande av part utsätta vite i ett föreläggande om att motparten ska lämna ifrån sig

⁶⁹ A. a., s. 198.

⁷⁰ A. prop., s. 30. A. a., s. 94.

⁷¹ Peczenik, *Juridikens teori och metod*, s. 50.

barnet. Sett till vilka faktiska förpliktelser som avses är det främst frågor om boende och umgänge som kan bli aktuella för lokutionen återkommande förpliktelser. Vårdnad är egentligen endast en *abstrakt* rättskonstruktion som fastställer ett juridiskt förhållande som innebär ett ansvar att fullgöra vissa konkreta skyldigheter som följer av lagstiftningen, enligt FB 6:11-14. Boende och umgänge utgör däremot *konkret* återkommande förpliktelser. Boende kan alternera mellan två föräldrar där barnet ifråga *vanligtvis* bor varannan vecka hos respektive förälder vilket inte ger någon särskild ledning för hur lokutionen ”återkommande förpliktelser” ska tolkas. Men vad gäller tidsintervallen mellan olika umgängestillfällen gjordes en undersökning av 2002 års *vårdnadskommitté* som omfattade totalt 279 tingsrättsdomar. I 117 umgängesfall som berörde 151 barn beslutades det till umgänge *varannan vecka* för 51 % av barnen vilket vanligtvis är den kortaste tiden mellan de återkommande förpliktelserna. För 12 % av barnen var tidsintervallen längre mellan förpliktelserna som kunde vara *exv. var tredje helg, var fjärde helg* eller för *varje skollov*. Men det fanns också en tendens där umgängestillfällen utformades mer med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet genom att även bestämmas till *en eller flera vardagar* utöver det schablonmässigt bestämda *varannan helg*. För 22 % av barnen bestämdes umgänge till *vissa vardagar* eller mer precist under *dagtid för vissa dagar*.⁷² Sammantaget finns det ett tydligt tidsbestämt mönster där umgänget bestäms till ständigt återkommande helger, veckodagar eller lov.

Att löpande vite kan bestämmas för vissa återkommande typer av dagar innebär en viss flexibilitet i förhållande till löpande vite som utsätts för varje tidsperiod. Varken VitesL eller den föräldrarättsliga regleringen om umgänge har förändrats i något materiellt avseende sedan vårdnadskommitténs undersökning gjordes. Resultatet i undersökningen kan därför utgöra skäl till att utsträcka tillämpningen av lokutionen ”återkommande förpliktelser” till andra rättsområden än det föräldrarättsliga då VitesL är en generell tillämplig lag.⁷³ Men jag finner mig förhindrad att inom det rättsdogmatiska kunskapsintresset och uppsatsens frågeställningar att utveckla detta resonemang vidare annat än att konstatera att det för andra rättsområden är ett möjligt *de sententia ferenda*-utfall. Det bör dock avslutningsvis konstateras att även om ”återkommande förpliktelser” sett till lagtextens ordalydelse ger intryck av att löpande vite kan utdömas för icke-tidsbestämda överträdelser, tycks umgängestillfällen i praktiken så som rättsläget ser ut idag endast bestämmas till vissa återkommande veckodagar vilket har större likheter med löpande vite som utsätts för varje tidsperiod. Det finns därför inga skäl till att problematisera varför begränsningsregeln inte är tillämplig för ”återkommande förpliktelser”, enligt VitesL 4 § 1 st. 2 men. 2 mom. Framställningen kommer därför i enlighet med frågeställningarna att endast fokusera på *föreskriftsbaserade löpande viten* som är den typ av löpande vite som kan utdöms enligt icke-tidsbestämda grunder så som praxis och den faktiska rättstillämpningen ser ut, enligt VitesL 4 § 2 st.

2.2 Om utdömandestadiet

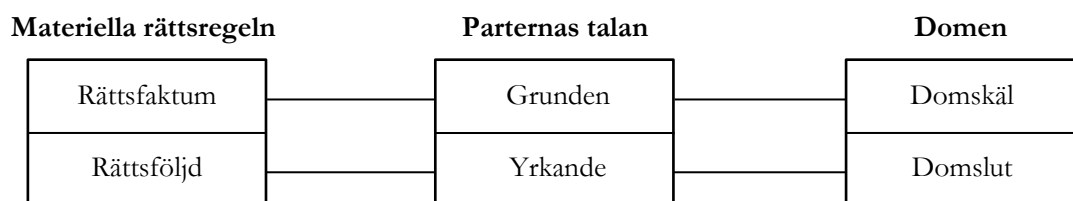
2.2.1 Beslutsgrundande rättsfakta som yttersta processramen

En prövning om vitets utdömande initieras antingen genom ansökan eller genom att enskild part (eller KO i marknadsrättsliga mål) väcker talan genom stämning i domstol (jfr. VitesL 6 § 1 st.). Men som nämndes i slutet av metodavsnittet är fokus för uppsatsen mål om vitets utdömande där överträdelse av ett av myndigheten författat beslut ligger till grund för vitets utdömande efter ansökan. För att kunna

⁷² SOU 2005:43, s. 167 och s. 762.

⁷³ Som kommer att redogöras i kommande avsnitt om undersökningen fanns det av kostnadsskäl inte möjlighet att undersöka hur tillämpningen av lokutionen ”återkommande förpliktelser” ser ut i den faktiska tillämpningen. Den undersökning som gjorts i betänkandet får dock anses vara någorlunda representativ för hur rättsläget ser ut med det stora underlag av domar som undersökts. För lagändringarna i FB 6:15 a och 6:21, se prop. 2005/06:99, s. 10 och s. 12. De lagändringar som gjorts i VitesL redogörs i fotnot 120.

förstå vad som processuellt krävs för att en överträdelse av ett beslut ska kunna ligga till grund för vitets utdömande, ska Ekelöfs grundbegrepp användas. Ekelöf framför att en materiell rättsregel består av ett eller flera *rättsfaktum* som leder till att en *rättsföljd* inträder. För att processuellt få genomslag för den rättsföljd som önskas, måste talan utvecklas på sådant sätt att *grunden* beskriver de omständigheter som motsvarar rättsfakta i den materiella rättsregeln och *yrkandet* motsvarar rättsföljden. Domstolen kommer således att tillämpa omständigheterna mot den rättsfakta som följer av den materiella rättsregeln och om förutsättningarna är uppfyllda kommer yrkandet att motsvara domslutet. För att tydliggöra detta resonemang kan kopplingen mellan dessa begrepp bäst åskådliggöras med Ekelöfs egen skiss:⁷⁴

När vitets utdömande prövas består prövningen av två steg. I det *första steget* kontrollerar domstolen beslutet genom att pröva om det är *lagligt grundat* som ovan berördes, är *lagakraftvunnet*, har *försuttits* och har *delgivits på ett korrekt sätt* (jfr. MÖD dom M 4955-13) samt att vitet inte har *preskriberats* (jfr. NJA 2017 s. 780). På senare tid har också frågor om dubbelbestraffningsförbud aktualiseras som ett hinder mot dess utdömande (jfr. MÖD 2014:25), enligt EKMR protokoll 7 art. 4. Prövningen i det första steget har stora likheter med den prövning som domstolen gör när ett vitesföreläggande eller vitesförbud överklagats.⁷⁵ När det väl finns förutsättningar för att lägga beslutet till grund för ett eventuellt utdömt vite, kommer domstolen i det *andra steget* att pröva den gärning som innefattar en överträdelse av beslutet ifråga. Lavin har framfört att det vid prövningen av gärningen finns både objektiva och subjektiva rekvisit på samma sätt som en straffbelagd gärning prövas inom straffrätten. De subjektiva rekvisiten hänför sig främst till förhållanden på den enskildes sida vilket faller utanför uppsatsens frågeställningar om beslutsfattarens formuleringsutrymme. De subjektiva rekvisiten kommer därför inte att undersökas närmare i denna uppsats.

Vad gäller de *objektiva rekvisiten* får ordalydelsen i vitesföreläggandet eller vitesförbudets en roll som *rättsfakta* som de faktiska omständigheterna i det konkreta fallet prövas mot. Det kan jämföras med straffbud som har rollen som rättsfakta – eller det som Ekelöf beskrivit som *beskrivna brottsrekvisit* – som den straffbelagda gärningen prövas mot. De objektiva rekvisiten som kommer att följa av beslutet – det som jag i denna uppsats väljer att beteckna som *beslutsgrundande rättsfakta*⁷⁶ – kommer därmed att utgöra den yttersta ramen för processen. Lavin framhåller att en prövning om överträdelse av ett *vitesföreläggande* eller *vitesförbud* i praktiken bör vara enklare än en prövning av en brottslig gärning då beslutet i sig är mer precist utformat för en konkret enskild situation. Straffbud är å andra sidan generellt och abstrakt utformade för att kunna omfatta flera olika typsituationer.⁷⁷ Den ansökan som

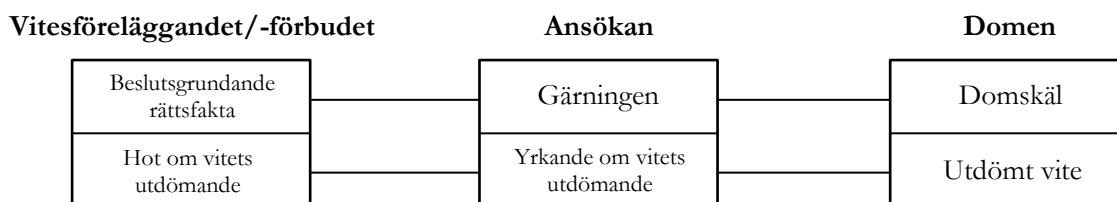
⁷⁴ Ekelöf & Edelstam, *Rättegång I*, s. 48.

⁷⁵ Lavin, *Viteslagstiftningen – En kommentar*, s. 119 och s. 155 ff. Totalt finns det 91 lagar och 8 förordningar per den 1 januari 2019 som innehåller förbud mot att vite utsätts i beslut som omfattar samma gärning som utreds för straffrättsligt ansvar eller åläggande av någon typ av sanktionsavgifter.

⁷⁶ Beslutsgrundande rättsfakta tar sikte på innehållet i beslut som formulerats av beslutsfattare på myndighetsnivå. Inspiration för beteckningen kommer från Krut Grönfors monografi *Avtalsgrundande rättsfakta*. När det gäller immaterialrättsliga, marknadsrättsliga och föräldrarättsliga mål om vitets utdömande som grundar sig i en föregående dom kan samma beteckning inte användas då det är svårare att i efterhand förändra innehållet i en dom än vad det är att förändra innehållet i ett förvaltningsrättsligt beslut. Denna fråga kommer att beröras i kommande avsnitt om ändring av beslutsgrundande rättsfakta i efterhand.

⁷⁷ Lavin, *Viteslagstiftningen – En kommentar*, s. 116. Ekelöf, *Straffet, skadeståndet och vitet*, s. 138 f. Herlitz, *Föreläsningar III*, s. 567 f. Jfr. Ekelöf, *Rättegång I*, s. 48 f.

beslutande myndigheten lämnar in till domstolen kommer att bestå av ett *yrkande om vitets utdömande* och *gärningen* som motsvarar grunden där talan utvecklas med de konkreta omständigheter som innefattar den överträdelse som gärningen utgör. De omständigheter som åberopas i grunden måste därför subsumeras under beslutsgrundande rättsfakta som följer av beslutet för att yrkandet om vitets utdömande ska kunna inträda i *domslutet*.⁷⁸ För mål om vitets utdömande kan därmed skissen ovan förändras på följande sätt utifrån det som nyligen diskuterats:

När det gäller domstolens tolkning av de objektiva rekvisiten framhåller Lavin att domstolarna med hänsyn till den enskildes rättssäkerhet bör vägra döma ut vitet om vitesföreläggandet eller vitesförbudet framstår som otydligt, eller annars använda sig av den för adressaten mest restriktiva tolkningen. Det senare förhållningssättet inryms i den straffrättsliga principen *in dubio mitius*.⁷⁹ Den straffrättsliga innebörden av *in dubio mitius* följer enligt HD i NJA 1994 s. 480 av legalitetsprincipen och innebär att tolkning ska göras försiktigt till den enskildes fördel, men det utesluter heller inte att tolkning görs enligt allmän tolkningslära. För vitets vidkommande har HovR i NJA 1950 C 196, som inte prövades i HD då inget prövningstillstånd meddelades, ansett att ett vitesföreläggande att anlägga dricksvattenbrunn *eller* på annat sätt tillförsäkra att boende i ett hus hade tillgång till gott dricksvatten redan uppfyllts genom att adressaten köpte in vattenflaskor till de boende. I MÖD 2006:18 ogillades vitets utdömande i den del det avsåg skrotbilar som inte ansågs ha ”lagrats” i strid med vitesförbudet då skrotbilarna endast var ”tillfälligt uppställda under några timmar” på den plats där lagring egentligen var förbjuden. Båda rättsfallen visar på den restriktiva tolkning som görs och MÖD 2006:18 visar att denna restriktivitet även finns i en mer modern tillämpning.

Som framförts ovan måste löpande vitets verkan att utgå för *varje tidsperiod, återkommande förpliktelse* eller *varje överträdelse* formuleras i beslutet. Utgångspunkten är att tolkningen ska vara restriktiv till den enskildes fördel, men frågan som aktualiseras är vilken tolkning som bör ges företräde när ett vitesföreläggande eller vitesförbud kan inrymmas i flera olika kategorier löpande vite. Ett exempel som kan återkopplas till diskussionen i föregående avsnitt är om domstolen – när väl utrymme för det finns – kan tolka om ett föreskriftsbaserat löpande vite utgår vid *varje överträdelse*, enligt VitesL 4 § 2 st., till att det istället tolkas som att det istället utdöms för *varje återkommande förpliktelse* som inte fullgjorts, enligt VitesL 4 § 1 st. 2 men. 2 mom. Fördelen med att subsumera beslutet under lokutionen ”återkommande förpliktelse” är att begränsningsregeln inte blir tillämplig som ovan redogjorts, enligt VitesL 9 § 2 st. Men i de fall där även domstolens restriktiva tolkningsutrymme är begränsat aktualiseras frågan om det finns möjlighet att förändra innebörden av beslutet på andra sätt än genom tolkning. Ett beslut är inte orubbligt för varken beslutsfattare eller domstolen eftersom det inte är fråga om bindande

⁷⁸ Wennergren och Lindell talar istället om *abstrakt rättsfakta* för det som följer av rättsregeln, enligt Ekelöf rättsfakta, och *konkret rättsfakta* för det som följer i verkligheten, enligt Ekelöf omständigheter. I denna uppsats används dock Ekelöfs terminologi där rättsfakta motsvarar det som följer av lagstiftningen och omständigheter det som beskriver verkligheten. Jfr. Wennergren & von Essen, *Förvaltningsprocesslagen m.m. – En kommentar*, s. 52 f. och Ekelöfs kritik mot Lindells terminologi i SvJT 1988 s. 37.

⁷⁹ Lavin, *Viteslagstiftningen – En kommentar*, s. 126 f.

föreskrifter (jfr. RF 8:1). Beslutsfattarens och domstolens möjlighet att förändra beslutsgrundande rättsfakta kommer att beröras i kommande två avsnitt i detta kapitel.

2.2.2 Utredningsansvar och åberopsbörda i mål om vitets utdömande

Huvudregeln är att förvaltningsrätt prövar frågan om vitets utdömande efter ansökan av den myndighet som författat vitesföreläggandet eller vitesförbudet, enligt VitesL 6 § 1 st., men avvikande bestämmelser om att allmän eller specialdomstol istället prövar frågan förekommer i stor utsträckning.⁸⁰ Att just förvaltningsdomstolar skulle pröva vitets utdömande istället för allmän domstol var kontroversiellt i utskottsberedningen där de borgerliga ledamöterna i JuU reserverade sig mot denna förändring. Som ordningen var innan VitesL:s införande skulle en ansökande myndighet hänskjuta frågan till åklagare som sedan väckte talan om vitets utdömande i allmän domstol. De borgerliga ledamöterna ville fortsatt låta åklagare handlägga frågor om vitets utdömande på grund av dess straffmättningsliknande karaktär vilket låg i linje med lagrådets kritik.⁸¹ Även remissinstanserna var ”genomgående kritiska” mot förändringen som regeringen själv beskrev det. Men regeringen valde ändå att gå vidare med förslaget att myndighet skulle kunna ansöka om vitets utdömande direkt hos länsrätt, dagens förvaltningsrätter, istället för att behöva gå ”omvägen” till åklagare. Förändringen motiverades med att det skulle innebära en rationalisering för att effektivisera utdömandeförfarandet och den socialdemokratiska majoriteten i utskottet röstade igenom lagförslaget med en rösts övervikt.⁸²

En central fråga i detta avsnitt är om domstolen själv kan *förändra* beslutsgrundande rättsfakta i mål om vitets utdömande. Vad som konkret avses är om domstolen i mål om vitets utdömande kan förändra ett beslutets innebörd på egen hand. I den förvaltningsprocessrättsliga litteraturen diskuteras förvaltningsdomstolen *utredningsansvar* för att beteckna möjligheten att *ex officio* föra in ”egen utredning” i målet för att det ska bli så utrett som dess beskaffenhet kräver inom ramen för *officialprincipen*, enligt FPL 8 §. Utredningsansvaret utgör en del av domstolens materiella processledning vilket enligt von Essen omfattar åtgärder av *språkliga brister*, *rättsliga brister* och *domstolens utredningsplikt*.⁸³ I förarbetet till FPL:s införande beskrevs det att utredning *ex officio* kunde föras in i processen, vilket sammanfaller med det som von Essen kategoriserar som utredningsplikt, men att denna möjlighet borde användas restriktivt. Uttalandet gjordes dock när förvaltningsprocessen var närmast inkvisitorisk till sin karaktär och det finns därför skäl att omvärdera detta uttalande då tvåpartsreformen inneburit att processen blivit ackusatorisk till sin utformning. Så som läget ser ut idag blir myndigheten den enskildes motpart i processen vid överklaganden vilket var en förändring som motiverades med att det skulle kunna ge ett bättre utredningsunderlag i processen. Myndigheten som motpart skulle även avlasta domstolen och möjligtvis även reducera risken för att uppfattas som partisk om domstolen både ska inhämta underlag och döma över det eget inhämtade underlaget, enligt FPL 7 a §. Visserligen hade ansökande myndighet i ansökningsmål redan ställning som den enskildes motpart i bl.a. mål om vitets utdömande, men efter

⁸⁰ Jfr. Lavin, *Viteslagstiftningen – En kommentar*, s. 171. Enskild part kan också i vissa måltyper genom stämning yrka om vitets utdömande i allmän domstol i immaterialrättsliga, marknadsrättsliga och föräldrarättsliga mål, men detta faller utanför uppsatsen som redogjordes i avsnitt 1.3 om frågornas syfte. Utöver enskild part kan även KO yrka om vitets utdömande i marknadsrättsliga mål (jfr. MFL 49 §).

⁸¹ JuU 1984/85:22, s. 23. Den borgerliga minoriteten betonade också att den enskilde hade lättare att kunna föra sin talan muntligen vilket är huvudregel för den allmänna processen medan huvudregeln för förvaltningsprocessen än idag är skriftlighet, men med den skillnaden att tröskeln för muntlig förhandling nu sänkts efter att Europadomstolen flera gånger kritiserat denna ordning. Muntlig förhandling i förvaltningsrätt kan nu endast vägras om det är ”uppenbart obehövt”, enligt FPL 9 § 2 st. (se prop. 2017/18:279, s. 36 f.).

⁸² Prop. 1985/85:96, s. 39 f. och 87 f. JuU 1984/85:22 s. 23 f. De borgerliga 7 ledamöterna representerade Moderaterna, Centerpartiet och Folkpartiet och var i JuU en minoritet mot Socialdemokraternas majoritet med 8 ledamöter. Vänsterpartiet Kommunisterna var representerade i riksdagen men satt inte med i utskotten.

⁸³ von Essen, *Processramen i förvaltningsmål*, s. 217. Jfr. Wennergren & von Essen, *Förvaltningsprocesslagen m.m. – En kommentar*, s. 118 ff.

tvåpartsreformen finns det dock ingen anledning att idag göra någon åtskillnad beroende på hur målet anhängiggjorts.⁸⁴

Till frågan om utredningsansvar hör också frågan om parts *åberopsbörda*. En begränsad, eller ett närmast obefintligt utredningsansvar, innebär i praktiken att ansökande myndighet har en åberopsbörda för de omständigheter som framförs i grunden. Ju mer domstolens utredningsansvar begränsas, desto mer åläggs ansökande myndighet en åberopsbörda i målet. von Essen framhåller att domstolen kan berika processmaterialet på egen hand av processekonomiska skäl till det allmännas fördel vilket pekar på att det i vart fall finns ett utrymme för att domstolen kan använda sitt utredningsansvar för att främja det allmännas ståndpunkt i processen.⁸⁵ I förvaltningsprocessuell praxis finns det även en tendens att mål betecknas som antingen brottmåls- eller tvistemålsliknande vilket har betydelse för omfattningen av domstolens utredningsansvar visavi partens åberopsbördan. I sådana mål tillämpas allmänprocessuella brottmåls- eller tvistemålsregler analogvis i vissa avseenden.

För brottmålsliknande förvaltningsmål där det är fråga om ingripande åtgärder från det allmänna mot enskilda har HFD i praxis gällande bl.a. mål om återkallelse av körkort och läkarlegitimationer utvecklat att domstolens utredningsansvar inte är så omfattande att det kan ersätta myndighetens ansvar att åberopa grunderna för sin talan (jfr. RÅ 1989 ref. 67).⁸⁶ Som von Essen diskuterar tycks HFD ha fäst vikt vid att *officialprincipen* får stå tillbaka i sådana brottmålsliknande förvaltningsmål där domstolens utredningsansvar, enligt FPL 8 §, vilket även får betydelse för vad domstolen får grunda sitt avgörande på, enligt FPL 30 §. Domstolen är visserligen bunden av yrkanden i målet som i detta sammanhang just utgörs av *beslutande myndighets yrkande* om vitets utdömande, enligt FPL 29 §, men inget hindrar att *domstolen* även grundar avgörandet på det processmaterial som domstolen på egen hand berikat genom utredningsansvaret, enligt FPL 30 §.

Frågan är därmed om mål om vitets utdömande är brottmålsliknande eller inte. von Essen har gett uttryck för att mål om vitets utdömande är brottmålsliknande varför en åberopsbörda åvilar ansökande part. Det finns även andra uppfattningar i litteraturen som framhåller att mål om vitets utdömande är brottmålsliknande.⁸⁷ Men det tycks inte vara givet att brottmålsreglerna ska tillämpas i samtliga delar av målet ifråga. I förarbetet till FPL föreslogs det bl.a. att brottmålsreglerna ska tillämpas vid omröstning i mål om vitets utdömande, men von Essen har i anslutning till denna uppfattning framfört att detta inte är invändningsfritt om man ser till vitesinstitutets syfte. Vitets syfte är inte att ”bestrafva” som böter och annat straffrättsligt ansvar utan istället att nå rättelse i ett visst avseende som ett verkställighetsmedel. Lavin däremot framhåller att vitet som verkställighetsmedel har stora likheter med bötesstraffets utdömande varför det ger anledning att tillämpa omröstningsreglerna för brottmål.⁸⁸ Resonemangen tycks bero på vilket synsätt man anlägger på *vitets rättsliga natur* som nämndes i inledningen. Om synsättet påverkar vilka regler som ska tillämpas för andra delar av processen än omröstningsreglerna låter jag dock vara osagt. Utgångspunkten är dock att det finns en åberopsbörda i mål om vitets utdömande på grund av vitets ingripande karaktär.

⁸⁴ Prop. 1971:30 del II, s. 530. Lavin, *Förvaltningsprocessen 2000*, JT 2001/01 s. 100.

⁸⁵ von Essen, *Processramen i förvaltningsmål*, s. 234 och s. 236.

⁸⁶ Jfr. RÅ 1990 ref. 64, RÅ 1990 ref. 108, RÅ 1991 ref. 67, RÅ 2009 ref. 11 och HFD 2011 ref. 70.

⁸⁷ von Essen, *Saken i förvaltningsprocessen*, FT 4/2003 s. 508.

⁸⁸ Prop. 1971:14, s. 71 och s. 109. Jfr. prop. 1942:5, s. 194. Jfr. Lavin, *Förvaltningsprocessrätt*, s. 36 och von Essen, *Processramen i förvaltningsmål*, s. 31 f. och 51 f. Jfr. även med von Essens syn om att vitet ska nå rättelse med Ragnemalms syn om vitet som ett verkställighetsmedel som främjar direkta handlingsmönster i *Förvaltningsprocessrättens grunder*, s. 24 vilket diskuterades i avsnittet om motiveringskyldigheten.

Som inledningsvis redogjordes i detta avsnitt finns det dock avvikande bestämmelser som innebär att ansökan om vitets utdömande istället ska lämnas in till allmän eller specialdomstol där processen regleras av allmän- och ärendeprocessuella⁸⁹ bestämmelser beroende på domstolsslag. Bestämmelserna om materiell processledning i allmänprocessen, enligt RB 43:4 st. 2 och 46:4 st. 2, och i ärendeprocessen, enligt ÄL 12 §, är till ordalydelsen närmast identisk med den förvaltningsprocessuella regeln i FPL 8 § varför det som ovan anförts om *utredningsansvar* och *åberopsbörda* även har relevans för allmän- och ärendeprocessen.⁹⁰ Inom ärendeprocessen är domstolen bunden av yrkandet om vitets utdömande som följer av ansökan, men är inte förhindrad att grunda avgörandet på det som förekommit i målet på samma sätt som inom förvaltningsprocessen, enligt ÄL 27 § 2 st. 1 men. Det ärendeprocessuella utredningsansvaret kan enligt regeringen ha processekonomiska fördelar och ska i indispositiva mål – särskilt de som till sin karaktär ligger brottmålen nära – leda till materiellt riktiga utfall. Utredningsansvaret innebär således även inom ärendeprocessen att domstolen på egen hand *ex officio* kan berika processmaterialet, enligt ÄL 27 § 1 st. (jfr. FPL 30 §).⁹¹

Regeringen uttalade att det ärendeprocessuella utredningsansvaret bör vara återhållsamt om det kan tänkas vara till nackdel för den enskilde, enligt ÄL 12 §. Fitger vidareutvecklade det med att den ärendeprocessuella materiella processledningen kan bli långtgående till den enskildes fördel när motparten utgörs av en myndighet. En omständighet som talar för den enskildes sak kan således läggas till grund för beslutets avgörande trots att omständigheten inte åberopats (jfr. NJA 2013 s. 842). Samtidigt framhålls det att domstolen *endast* bör använda den materiella processledningen till det allmännas fördel av processekonomiska skäl när det rör sig om ett uppenbart misstag eller klart förbiseende för att undvika att processen i första instans blir meningslös då det allmänna i sådana fall blir mer benägen att överklaga domen.⁹² Denna processekonomiska argumentation överensstämmer med von Essens resonemang för förvaltningsprocessen ovan och är en argumentation som också förekommer inom straffprocessen.

När ansökan om vitets utdömande prövas i allmän domstol ska målet *i tillämpliga delar* handläggas enligt RB:s regler för åtal om bötesbrott, enligt VitesL 8 §. För bötesmål, och för brottmål generellt, är det gärningen som sätter ramarna för processen, enligt RB 45:4 st. 1 p. 3 och 30:3.⁹³ I praktiken aktualiseras endast mål om vitets utdömande i tingsrätt för ett av myndigheter beslutat vitesföreläggande om att god man ska fullgöra sina skyldigheter, enligt FB 16:13 st. 2. Att brottmålsbestämmelser tillämpas i mål om vitets utdömande hör samman med att regeringen ansåg att de mål om vitets utdömande som enligt VitesL 7 § fortsatt bör handläggas av allmän domstol har sådan likhet med bötesstraffen att de

⁸⁹ Med ärendeprocess avses sådana mål där *lag (1996:242) om domstolsärenden*, förkortat ÄL, är tillämplig vilket aktualiseras i mark- och miljödomstolar och i allmän domstol vad gäller vitets utdömande i föräldrarättsliga mål. Historiskt gjordes en distinktion mellan sådana ärenden som är rättsvårdande, i motsats till rättegång, i den numera upphävda *lagen (1946:807) om handläggning av domstolsärenden*. Rättsvårdande ärenden var enligt *Processlagsutredningen* sådana ärenden som registrering eller inskrivning samt även ärenden där ett rättsfaktum skulle fastställas, men i och med att ärendena blev mer kvalificerade föreslogs en reviderad ärendelag med stora likheter med den förvaltningsprocessuella regleringen (se prop. 1995/96:115, s. 79). Jfr. Fitger, *Lagen om domstolsärenden – En kommentar*, s. 15 f.

⁹⁰ Prop. 1971:30 del II, s. 530. Prop. 1995/96:22, s. 79. Prop. 2012/13:45, s. 113 f. Ett betänkande hade föreslagit att förena förvaltningsprocessen och det som jag benämner som ärendeprocess i en gemensam lag, men detta väckte kritik varför regeringen valde att utforma ett eget förslag med större likheter med den allmänprocessuella materiella processledningen. FPL 8 § ändrades dock huvudsakligen på grund av tvåpartsreformens införande och har idag en till ordalydelsen likartad ordalydelse som ÄL 12 § och stor likhet med RB 43:4 st. 2 och RB 46:4 st. 2 (se prop. 2012/13:45, s. 113 f.). Jfr. Skattenytt 2013, s. 264.

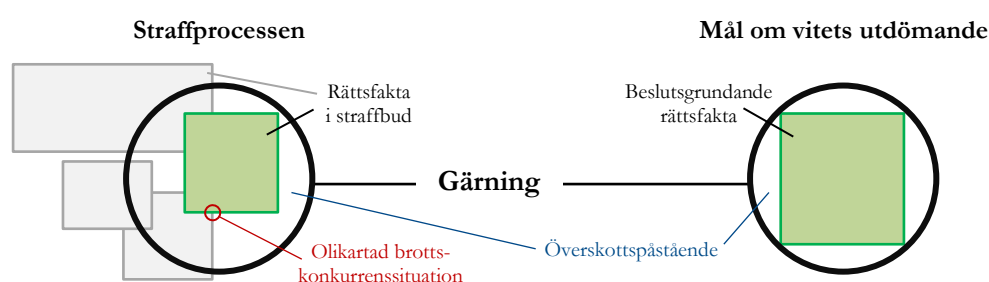
⁹¹ Prop. 1995/96:115, s. 112 f. och s. 155.

⁹² Fitger, *Lagen om domstolsärenden – En kommentar*, s. 135 och 231 ff. I NJA 2013 s. 842 (Kezban-domen) uttalade HD dock att en miljödomstol, föregångaren till dagens mark- och miljödomstolar, inte hade fullgjort sitt utredningsansvar till den enskildes fördel i ett mål om miljöstraffavgift. Visserligen rörde målet skadestånd, men HD ansåg att miljödomstolen med hänvisning till EKMR art. 6.3 inte fullgjort sitt utredningsansvar till den enskildes fördel, enligt ÄL 12 §, då det rörde sig om miljöstraffavgift som enligt tidigare praxis anses utgöra straff i EKMR:s mening (jfr. NJA 2004 s. 840 I-II).

⁹³ Jfr. Ekelöf, Edlestam & Pauli, *Rättegång V*, s. 117.

inte bör handläggas av länsrätterna, dagens förvaltningsrätter.⁹⁴ Det kan uppmärksammas att mål om vitets utdömande förekommer även i allmän domstol för immaterialrättsliga marknadsrättsliga och föräldrarättsliga mål, men det som särskiljer dessa måltyper är att vitets utdömande grundas på ett föreläggande eller förbud som följer av en tidigare dom. Fokus för uppsatsen som redogjorts i slutet av metodavsnittet är förelägganden eller förbud som formulerats av beslutsfattare på myndighetsnivå.

Gärningsbeskrivningen i straffprocessen har den fördelen att gärningen kan subsumeras under många fler straffbud än vad åklagaren eventuellt skulle yrka på då domstolen inte är bunden av den brottsrubricering som yrkas, enligt RB 30:3. Men när vitets utdömande väl prövas har det egentligen ingen betydelse om gärningen kan subsumeras under en eller flera omständigheter för att fastställa om överträdelse föreligger. Det finns endast ett beslut att grunda avgörandet på varför den *olikartade brottskonkurrenssituationen* som förekommer inom straffrätten där olika straffbud blir tillämpliga aldrig aktualiseras för vitesinstitutet.⁹⁵ De skillnader som finns vid prövning av en gärning mot straffbud respektive för vitesinstitutets relevant beslutsgrundande rättsfakta kan därmed skissas på följande sätt:

Som skissen redogör utgörs överträdelsen av en gärning som prövas mot beslutsgrundande rättsfakta i målet.⁹⁶ En fråga som aktualiseras är om domstolen är bunden av ”gärningen” i den allmänprocessuella prövningen om vitets utdömande, enligt RB 30:3. Det har betydelse för om domstolens utredningsansvar även omfattar *förändringar av grunden* då domstolen endast skulle vara bunden av yrkanden i målet, eller *endast bevisning* om domstolen endast vore bunden av gärningsbeskrivningen. Det är som utgångspunkt endast åklagaren som kan ändra en gärningsbeskrivningen (jfr. RB 45:4-5). I undersökningen av den faktiska rättstillämpningen som gjorts förekommer det i stor utsträckning att ansökande myndigheter för beslut som fattats med stöd av FB 16:13 uttryckligen framhåller ett yrkande om att vitet ska utdömas och därtill utvecklar grunden.⁹⁷ Utifrån den systematik som redogjorts ovan samt med stöd av hur beslutande myndigheter utformar ansökan om vitets utdömande som inlämnas till allmän domstol i den faktiska rättstillämpningen, talar det för att *endast* yrkandet bör vara bindande i likhet med

⁹⁴ Prop. 1984/85:96, s. 53 f. Det enda exemplet på generellt vite, vite som riktar sig mot var och en, torde finnas i MB 28:7 som ovan berörts i fotnot 4 utdöms i mark- och miljödomstol och inte tingsrätt, enligt MB 21:1 p. 8.

⁹⁵ Jfr. Asp, Ulväng & Jareborg, *Kriminalrättens grunder*, s. 466. Ett beslut kan bestå av flera olika ålägganden men som egentligen motsvaras av samma gärning i verkligheten. Förhållandet mellan ett i beslutet föreskrivet *moment* och en faktisk *gärning* i verkligheten kommer att diskuteras mer ingående i kommande avsnitt om ändring av beslutsgrundande rättsfakta. Om däremot en och samma gärning kan leda till att flera vitesförelägganden eller vitesförbud överträds samtidigt skulle det röra sig om en överträdelse för varje beslut då det för vitesinstitutet inte finns någon ”brottskonkurrenslära”. Brottskonkurrensläras historiska bakgrund är att undvika att alltför stränga straff utdöms vid kumulation av flera gärningar som innefattar samma brott som förövats eller om en gärning innebär att flera olika brott förövats. Ulväng, *Brottslighetskonkurrens – Om relationer mellan regler och fall*, s. 33. Som Lavin kommenterat i *Viteslagstiftningen – En kommentar*, s. 149 torde det sällan uppkomma brottskonkurrenssituationer inom ramen för vitesinstitutet. Inom ramen för vitesinstitutet kan dock en eventuell ”brottskonkurrenssituation” med konkurrerande beslutsgrundande rättsfakta hanteras genom jämningsmöjligheten om vitesbeloppet sammanlagt skulle vara ”alltför strängt”, enligt VitesL 9 § 1 st.

⁹⁶ Lavin, *Viteslagstiftningen – En kommentar*, s. 148 ff. Jfr. Herlitz, *Föreläsningar III – Förvaltningsrättsliga plikter*, s. 567 f.

⁹⁷ I de mål från allmän domstol som har undersökts förekom det i större utsträckning att ansökan om vitets utdömande bifogades domen i rättsdatabaserna som undersökts. Av totalt 732 undersökta mål från allmän domstol hade ansökan om vitets utdömande bifogats domen i totalt 174 mål där det i samtliga ansökningar framgick ett yrkande om vitets utdömande samt grunder där ”gärningen” beskrevs.

förvaltnings- och ärendeprocessen samt även de allmänprocessuella indispositiva tvistemålen (jfr. RB 17:3). Utrymmet för en sådan tolkning inryms i att mål om vitets utdömande *i tillämpliga delar* ska handläggas enligt de allmänprocessuella reglerna, enligt VitesL 8 §. Det finns dessutom inget behov av att använda sig av de regler som gäller för att upprätta en gärningsbeskrivning då processramen endast utgörs av beslutsgrundande rättsfakta som härrör från det vitesföreläggande eller vitesförbud som gärningen ifråga överträtt. Det finns därmed inget utrymme för alternativ beslutsgrundande rättsfakta som finns inom straffprocessen där flera tillämpliga straffbud kan aktualiseras för samma gärning. Denna bedömning uppehåller sig inom det som beskrivits som de objektiva rekvisiten och inte de subjektiva rekvisiten.

I skissen har *överskottspåstående* uppmärksammas. Inom straffprocessen utgör ett överskottspåstående ett moment i gärningsbeskrivningen som inte kan subsumeras under de beskrivna brottsrekvisiten då det faller utanför ordalydelsen. Gärningsmomentet ifråga *måste inte* preciseras för att gärningen processuellt ska kunna identifieras. I motsats till detta *måste* dock en för ansvar *nödvändig brottsförutsättning*, som exempelvis tid- och rumsangivelse, framgå av gärningsbeskrivningen trots att de beskrivna brottsrekvisiten inte kräver det (jfr. NJA 2013 s. 7). Subsumtionslogiskt kommer överskottspåståenden därför vara överflödiga och därmed inte utgöra en omständighet som måste inrymmas i beslutsgrundande rättsfakta. Det utesluter dock inte att det kan få betydelse för de subjektiva rekvisiten när frågorna om vitets *ändamål förfallit* eller *jämkning av vitesbeloppet* prövas, enligt VitesL 9 § 1 st. Bestämmelserna riktar sig direkt till domstolen och kräver inget yrkande av någon part, men bestämmelserna är dock samtidigt till fördel för den enskilde vilket möjligtvis är sådana omständigheter som domstolen *ex officio* kan berika processmaterialet med inom ramen för utredningsansvaret, enligt RB 43:4 st. 2.⁹⁸ Denna fråga om de subjektiva rekvisiten faller dock utanför uppsatsens omfång som nämndes i föregående avsnitt.

HD har dock i NJA 2013 s. 7 i ett straffprocessuellt sammanhang uttalat att ett överskottspåstående ändå kan ha betydelse för om ett åtal ska bifallas eller inte om gärningsmomentet ifråga utifrån objektiva utgångspunkter har varit ägnat att inverka på genomförandet av processen. HD diskuterar utifrån EKMR art. 6.3 b) att en tilltalad ska ha tillräckliga möjligheter att försvara sig. I sådana fall skulle domstolen inte kunna bortse från överskottspåståendet och ett obevisat sådant kan därmed leda till att åtalet inte vinner bifall. Om den enskildes försvarsargumentation inte inriktats på att motbevisa överskottspåståendet ska det dock inte verka till den dennes nackdel. En viktig förutsättning är dock att överskottspåståendet har samband med de gärningsmoment som kännetecknar den straffprocessuella gärningen. För vitesinstitutets del skulle en sådan ordning innebära att ansökande myndigheten inom ramen för åberopordan skulle kunna utsträcka domstolens prövning till att omfatta fler moment än vad som ursprungligen följer av beslutsgrundande rättsfakta.

För att avgöra om ett överskottspåstående skulle kunna få betydelse i ett mål om vitets utdömande beror på om ansökan om vitets utdömande i sig innebär en *anklagelse för brott* i den mening som följer av EKMR art. 6.3. Ansökande myndighet skulle i sådana fall ha svårare för att bevisa en överträdelse där gärningen i grunden utvecklats på ett sådant sätt att det som åberopats består av ett överskottspåstående. Frågan är inte helt irrelevant då vitets utdömande möjligtvis skulle kunna omfattas av dubbelbestraffningsförbudet i EKMR protokoll 7 art. 4 (jfr. MÖD 2014:25) och rekvisitet *brott* ska vid en tolkning av

⁹⁸ Prop. 1984/85:96, s. 55. Domstolens frihet att grunda avgörandet på vilken rättslig beteckning eller tillämpligt lagrum som helst följer av principen *jura novit curia* inom ramen för domstolens materiella prövning. HD har i NJA 2017 s. 780 uttalat att även preskriptionsfrågan faller inom ramen för domstolens materiella prövning. Jfr. Ekelöf, *Rättegång II*, s. 129 f. och Ekelöf & Edelstam, *Rättegång I*, s. 64 f.

EKMR ha samma autonoma betydelse även för EKMR art. 6.3.⁹⁹ Det finns dock inget entydigt svar i svensk praxis eller resonemang i litteraturen som kan konsulteras för att ge ledning om ett mål om vitets utdömande ska betraktas som en brottsanklagelse i EKMR:s mening eller inte. Frågan kan visserligen inrymmas i det rättsdogmatiska kunskapsintresset men det vore en för alltför stor utredning att göra utifrån frågeställningarna samt syftet med detta avsnitt. Jag stannar därför vid att konstatera att den centrala frågan är om vitet och dess utdömande utifrån EKMR art. 6.3 ska betraktas som en brottsanklagelse eller inte. I praktiken kommer dock utrymmet för överskotts påståenden som ansökande myndighet *åberopat* i grunden – som en del av ”gärningen” – vara betydligt mer begränsat än vad det är straffprocessuellt. Som skissen visar passar beslutet så väl in i den cirkel som ska representera gärningen vilket symboliserar att beslutet är konkret utformat med den särskilda situationen för handen i jämförelse med ett straffbuds allmänna och abstrakta utformning.

Även om domstolen skulle vara bunden av yrkandet och inte av gärningsbeskrivningen omfattas den allmänprocessuella prövningen av vitets utdömande *i tillämpliga delar* av brottmålsreglerna (jfr VitesL 8 §). Det innebär att den materiella processledningsbestämmelsen som gäller för brottmål ska som utgångspunkt tillämpas. I förarbetet till RB uttalades att parterna ombesörjer utredning i målet, men att det inte utesluter – i vart fall inte för brottmål och indispositiva tvistemål – att domstolen verkar för att de ”materiella grundvalarna för domen blir tillförlitlig och fullständig”. I den senaste ändring av bestämmelsen som gjordes år 1987 framhölls i förarbetet att domstolens utredningsansvar till åklagarens förmån bör vara restriktiv. Anledningen är att tyngdpunkten bör ligga på åklagarväsendets brottsutredande verksamhet för att domstolen inte ska riskera att betraktas som opartisk av den enskilde. Processledning till förmån för åklagaren är betänkligare än processledning som är till förmån för den tilltalade.¹⁰⁰ I litteraturen uttrycker Pauli att det straffprocessuella utredningsansvaret bör vara mycket återhållsamt men att domstolen aktivt bör avhjälpa bristerna i gärningsbeskrivningen med materiell processledning genom att förmå åklagaren, eller i detta fall den myndighet som ansökt om vitets utdömande, av processekonomiska skäl för att undvika onödigt överklagande och ny process i högre instans. Om bristerna avhjälps i första instans kan det leda till att ett onödigt överklagande därmed undviks. Paulis uppfattning är att bristerna ska avhjälpas genom i första hand påpekanden och i andra hand genom att domstolen använder sitt utredningsansvar vilket ligger i linje med både von Essen och Fitgers resonemang om processekonomiska skäl som ovan redogjorts.

Av det som sammantaget anförts ovan *torde* endast processekonomiska skäl föranleda att domstolen rättar till brister som finns i grunderna vid uppenbara förbiseenden från ansökande myndighet. Fitger har för ärendeprocessen utvecklat att domstolen bör vara bunden av den gärning som lagts fram av beslutande myndighet men inte av den rättsliga beteckning som yrkats. Det straffprocessuella utredningsansvaret torde endast omfatta bevisning då domstolen är bunden av gärningsbeskrivningen och endast åklagaren torde ha möjlighet att förändra beskrivningen, enligt RB 45:5 st. 1 och st. 3 (jfr. RB 30.3).¹⁰¹ Om Fitger menar att gärningsbeskrivningen i ärendeprocessen bör vara bindande på samma sätt som i straffprocessen och inte endast av partens yrkande är oklart, enligt ÄL 27 § 2 st. Det

⁹⁹ Europadomstolen har i målet *Zolotukhin mot Ryssland* (se p. 53) uttalat att en tolkning av dubbelstraffningsförbudet i protokoll 7 art. 4 bör göras utifrån samma kriterier som gjordes i målet *Engel m.fl. mot Nederländerna*. Engel-kriterierna tog avstamp i autonom tolkning av rekvisitet ”criminal” i art. 6.3 (se p. 82-85) vilket innebär att lokutionerna ”criminal offence” i art. 6.3 och ”criminal proceedings” i protokoll 7 art. 4 ska tolkas utifrån samma Engel-kriterier. Jag använder i texten den vedertagna svenska översättningen *brott* istället för eng. ”criminal” eller fr. ”accusé” som diskuterades i Zolotukhin-målet då engelska och franska är EKMR:s autentiska språk. Enligt *1969 års Wienkonvention om rättsrätten* art. 33 ska dock en konvention just tolkas utifrån dess autentiska ordalydelse och inget annat. Cameron, *An Introduction to the European Convention on Human Rights*, s. 80.

¹⁰⁰ Prop. 1986/87:89, s. 109 f. SOU 1982:26, s. 115. Jfr. prop. 1942:5, s. 408 och Ekelöf, Edelstam & Pauli, *Rättegång V*, s. 201.

¹⁰¹ Ekelöf, Edelstam & Pauli, *Rättegång V*, s. 200 ff. Jfr. Ekelöf, *Rättegång II*, s. 131.

förekommer i ett förvaltningsprocessuellt hänseende att *res judicata* bestäms utifrån *gärningen*. I RÅ 1993 ref. 76 hade en länsstyrelse felaktigt ansökt om körkortsingripande för stoppliktsförseelse trots att det rörde sig om rödljuskörning. Den första ansökan om stoppliktsförseelse vann inte bifall varför länsstyrelsen ansökte igen men för just rödljuskörning. Den andra ansökan avvisades på grund av att den första gärningen ansågs ha vunnit laga kraft. Eftersom det rörde sig om samma gärning – gärningsidentitet förelåg – förelåg även *res judicata* på samma sätt som inom straffprocessen, enligt RB 30:9. Det finns dock inget som talar för att RB 30:3 ska tillämpas analogt i förvaltnings- och ärendeprocessen annat än vad gäller *res judicata*. Men det kan nämnas att domstolen utifrån tidigare anförda resonemang endast skulle vara bunden av yrkandet i mål om vitets utdömande i allmänprocessen. Det innebär därmed att det utrymme som domstolen har inom ramen för sitt utredningsansvar även skulle omfatta möjligheten att berika processmaterialet med omständigheter på samma sätt som inom förvaltnings- och ärendeprocessen. Men hur det *egentligen* förhåller sig för mål om vitets utdömande inom allmänprocessen är dock oklart (jfr. VitesL 8 §).

2.2.3 Utrymmet att ändra beslutsgrundande rättsfakta i efterhand

Som ovan redogjorts ska tolkningen av vitesförelägganden eller vitesförbud vara restriktiv vilket innebär att utrymmet för tolkning är tämligen begränsat. Med hänsyn till vad som diskuterats i tidigare avsnitt om domstolens begränsade utredningsansvar – samt att domstolen har ett restriktivt tolkningsutrymme – kommer fokus i detta avsnitt därför vara myndigheters möjlighet att förändra det som kommer att utgöra beslutsgrundande rättsfakta i målet. Anledningen till att det möjligtvis finns behov av att förändra innebörden skulle kunna vara att beslutet ursprungligen utformats felaktigt eller kanske formulerats på ett sätt där en eventuell ändring av beslutets innebörd skulle innebära större fördel när vitets utdömande prövas än vad som annars hade varit fallet. Myndighetsbeslut är som nämnts inte orubbliga för vare sig beslutsfattare eller domstolar då de inte utgör bindande föreskrifter (é cont. RF 8:1).

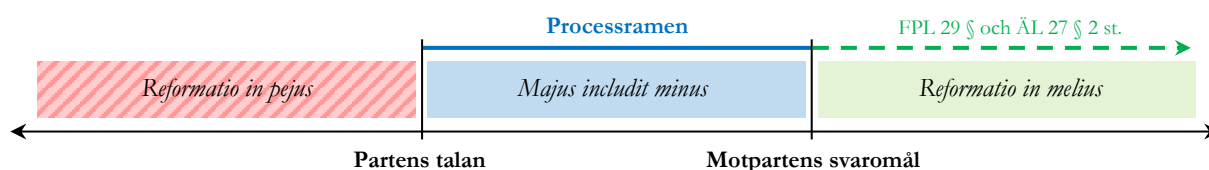
I ett förvaltningsrättsligt hänseende brukar en kategorisering göras i *gynnande*, *betungande* och *avslagsbeslut*. Myndigheter har ett *fakultativt utrymme* att själva ändra betungande beslut om beslutet är felaktigt "[...] på grund av att det tillkommit nya omständigheter eller av någon annan anledning.", enligt FL 37 § 1 st. Beslut som utsatts med viteshot är betungande på grund av dess ingripande karaktär som tidigare diskuterats vilket innebär att det finns större utrymme för beslutande myndighet att ändra beslutets innebörd än utrymmet för att ändra gynnande beslut (é cont. FL 37 § 2 st.). Regeringen framhåller att betungande beslut kan ändras i både mildare riktning eller skärpande riktning för att förvaltningen ska kunna arbeta funktionellt och effektivt i enlighet med sitt uppdrag. Det innebär att ett av myndigheten ursprungligen författade felaktigheter av saklig eller processuell natur som ovan exemplifierades kan ändras inom det fakultativa utrymmet, enligt FL 32 § 1 st.¹⁰² Lavin framhåller dock att vitesföreläggandet eller vitesförbudets innebörd inte får förändras på ett sådant sätt att det rör sig om ett helt nytt beslut som går utöver vad adressaten uttryckligen har haft att förvänta sig. Om förändringen innebär att beslutet anses som ett helt nytt beslut finns det således en risk att delgivningskravet återigen måste uppfyllas, men det finns också ett utrymme för att förändringar inte behöver uppfylla kravet på delgivning. Det går därför inte att komma till slutsatsen att en förändring av ett beslut innebär att beslutet inte kan läggas till grund för prövning av vitets utdömande. Om delgivningskravet inte uppfylls *prekluderas* dock rätten att göra gällande överträdelser före delgivningstidpunkten.¹⁰³ Jag återkommer till frågan om delgivningskravet vid förändringar av beslut längre ner i detta avsnitt.

¹⁰² Prop. 2016/17:180, s. 229 f.

¹⁰³ Lavin, *Viteslagstifningen – En kommentar*, s. 71 f. och s. 116.

Att ändra beslutsgrundande rättsfakta på grund av felaktigheter tycks här ligga i linje med regeringens resonemang. Beslutande myndighet kan därför göra ändringar inom ramen för både det fakultativa utrymmet och således också den *obligatoriska skyldigheten* innan ett överklagande görs, enligt FL 37 § 1 st. Överklagandetidpunkten utgör således en avgörande tidpunkt för vilket utrymme som myndigheten kommer att ha för att ändra ett besluts innebörd, men om detta utrymme även gäller den tidpunkt för när ansökan om vitets utdömande görs är dock oklart. Förvaltningslagsutredningen framhöll att det principiellt var olämpligt att det finns utrymme för myndigheten att ändra ett beslut som överklagats då det uppstod en *litispendens*-situation vilket kunde leda till två olika utgångar i samma ärende; ett i domstol och ett hos myndigheten.¹⁰⁴ När ett överklagande gjorts kan därför myndigheten endast göra ändringar som innefattas i myndighetens obligatoriska skyldighet att ändra beslut, enligt FL 38-39 §§. När ett vitesföreläggande eller vitesförbud väl överklagats skulle det innebära att beslutande myndigheten inte längre skulle ha möjlighet att ändra ett besluts innebörd, men skulle likväl kunna göra det om beslutet inte har överklagats. När handlingarna inkommit till domstolen kan inte ens ändringar inom den obligatoriska skyldigheten göras, enligt FL 39 §. De skäl som utredningen framförde talar dock enligt min mening för att utsträcka bestämmelsens tillämplighet till att även omfatta tidpunkten för när ansökan om vitets utdömande görs och inlämnas till domstol då det även i en situation med ansökan kan uppkomma en *litispendens*-situation. En i domstol anhängiggjord *ansökan om vitets utdömande* bör därför av samma skäl utesluta både den obligatorisk skyldigheten och det fakultativa utrymmet att ändra ett beslut, enligt FL 39 §.

När ansökan väl anhängiggjorts i domstol och processen initierats förhindrar den förvaltningsrättsliga regleringen inte myndighetens möjlighet att förfoga över sin egen talan i processen. Frågan aktualiseras därmed inom vilket processuellt utrymme som ansökande myndighet kan ändra innebörden av beslutsgrundande rättsfakta. Förändringar som gör så att *processramen utvidgas* till den enskildes nackdel skulle strida mot den processuella principen *reformatio in pejus* vilket är förbjudet, men myndigheten är inte förhindrad att förvaltnings- och ärendeprocessuellt inskränka sin talan så att processramen utvidgas till den enskildes fördel.¹⁰⁵ Vad gäller inskränkning av talan som görs *inom processramen* vilket i den förvaltningsprocessuella litteraturen brukar betecknas som *majus includit minus* motsvaras också av det utrymme som domstolen grunda sitt avgörande på.¹⁰⁶ Processramen kan skissas på följande sätt:

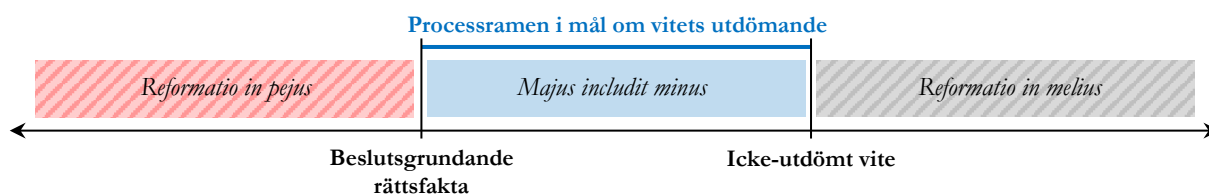
Skissen utgår från den förvaltningsprocessuella processramen men kan likväl användas för att beskriva den ärendeprocessuella processramen då regleringen nästan är identiskt till sin utformning. Eftersom det är ansökande myndighet som initierar processen i domstol utifrån sina yrkanden, kommer den enskildes förmånligaste position i processen att motsvaras av motsatsen till det som ansökande myndighet yrkat och de grunderna som därtill framförts. I praktiken motsvaras det av ett icke-utdömt vite vilket innebär att utrymmet för *reformatio in melius* egentligen aldrig aktualiseras då ett avgörande aldrig kan vara till det bättre än att vitet inte döms ut. Upplysningsvis kan även nämnas att det som utgör utrymmet för *reformatio in pejus* och *reformatio in melius* eventuellt hade kunnat utgjort den yttersta processramen

¹⁰⁴ SOU 2010:29, s. 568 och s. 595. A. prop., s. 240 f.

¹⁰⁵ Principen har kommit till uttryck i RB 17:3, FPL 29 § och ÄL 27 § 2 st. Som ovan redogjorts är domstolen i den straffprocessuella prövningen endast bunden av gärningen och inget yrkande, enligt RB 30:3.

¹⁰⁶ von Essen, *Processramen i förvaltningsmål*, s. 142 f. Lavin, *Förvaltningsprocessrätt*, s. 37.

om beslutsgrundande rättsfakta i ett förvaltningsrättsligt hänseende hade ändrats innan *överklagande* eller *ansökan* gjorts, enligt FL 39 §. Skissen kan därmed förändras på följande sätt:

Frågan som aktualiseras är vilket utrymme som finns för beslutande myndighet att inskränka sin talan *efter* att ansökan om vitets utdömande anhängiggjorts i domstol. Processuellt brukar inskränkning av talan till den enskildes fördel i litteraturen att kategoriseras som antingen *kvantitativa* och *kvalitativa inskränkningar*. Vad gäller *kvantitativa inskränkningar* av främst mätbara myckenheter som belopp eller liknande är uppfattningen i litteraturen att det inte torde finnas hinder mot sådana inskränkningar. Litteraturen exemplifierar främst beloppsmässiga inskränkningar.¹⁰⁷ I den faktiska rättstillämpningen förekommer det att beslutande myndighet ansöker om ett lägre utdömt vite än vad som högst följer av ett vitesföreläggandet eller vitesförbudet. När det däremot gäller andra kvantitativa moment som tidsfristen för när beslutet senast måste ha iakttagits är rättsläget desto mer oklart. von Essen exemplifierar just inom ramen för *kvalitativa inskränkningar* att tidsperioder är ett kvalitativt moment. Den enda möjlighet som finns inom ramen för *reformatio in pejus* är att förlänga en tidsfrist för när ett åläggande senast måste fullgöras eller när ett förbud tidigast inträder. Här aktualiseras delgivningsfrågan som tidigare nämdes i detta avsnitt. I MÖD 2003:87 konstaterade domstolen att delgivningskravet åter måste uppfyllas av rättssäkerhetsskäl om tidsfristen förlängs till den enskildes fördel efter sakprövning i domstol. Däremot ansåg domstolen i MÖD 2013:10 att delgivningskravet inte behöver uppfyllas igen om beslutande myndighet själv ändrade tidsfristen till den enskildes fördel. I det senare fallet tycks domstolen ha fäst vikt vid att myndigheten inte gjort någon sakprövning av vitesföreläggandet.

En inskränkning där tidsfristen förlängs innebär en begränsning av processramen. Den del av talan som kan hänföras och subsumeras under den tidsfrist som har inskränkts kommer därför inte att utgöra en del av processen. Vad gäller mål om löpande vitets utdömande där flera överträdelse eller flera försuttna tidsperioder prövas torde det inte finnas några hinder mot att inskränka talan genom att inte pröva vissa överträdelse eller vissa försuttna tidsperioder. Eftersom ansökande myndighet redan i ansökan kan välja att inte hänföra överträdelse eller tidsperioder till prövning torde det logiskt sett inte heller finnas några hinder mot att inskränka talan så att processramen endast inrymmer vissa överträdelse eller vissa tidsperioder. En sådan inskränkning ryms även inom ramen för beslutsgrundande rättsfakta då det inte finns någon specifik överträdelse eller specifik tidsperiod angiven. Huvudpoängen med ett löpande vite är just att det ska kunna utdömas för varje överträdelse eller för varje tidsperiod utifrån ett och samma beslut. En specificering skulle tvärtom innebära att vitet inte kan dömas ut fler gånger än för de specifika överträdelse eller tidsperioderna som i så fall hade pekats ut i beslutet.

För att inskränka talan vad gäller en överträdelse eller en tidsperiod är en viktig förutsättning att det hänförs *ett enda* utsatt vite. Det förekommer dock att *flera moment* utsatts med ett enda vite. Med moment avses just ett åläggande i beslutet som motsvarar en *gärning* vilket innefattar den överträdelse som kan läggas till grund för vitets utdömande. Både Strömberg och Lavin har talat om *åtgärder* men detta är enligt min mening med stöd av den undersökning som gjorts missvisande då ett vitesföreläggande eller vitesförbud inte nödvändigtvis tar sikte på en åtgärd i bemärkelsen handling utan kan även formuleras på ett sätt där ett visst förhållande – en *effekt* – ska upprätthållas eller bibehållas. Det förekommer i både

¹⁰⁷ Ekelöf, *Rättegång II*, s. 127 ff. von Essen, *Processramen i förvaltningsmål*, s. 178 f.

praxis och den faktiska rättstillämpningen att inskränkningar görs av ett moment som omfattas av ett vite som omfattar flera moment. I mål M 9402-14 den 16 april 2015 gjorde MÖD två inskränkningar av det vite som utsatts i föreläggandet. Adressaterna hade under hot om ett vite på 50 000 kr ålagts att både riva en byggnad och återställa fasaderna, men MÖD ansåg att endast momentet rivning kunde bevisas vilket ansågs uppgå till 7/10 av vitesbeloppet och valde att döma ut ett vitesbelopp om 35 000 kr. Adressaterna hade också ålagts under hot om vite på 10 000 kr att ta bort en flaggstång, ett utedass och en träkonstruktion som enligt den kommunala nämnden var olovligt uppförda. MÖD ansåg att momentet att ta bort utedasset inte kunde vinna bifall. Utedassets vitesbelopp uppgick enligt domstolens bedömning till 1/2 av vitesbeloppet vilket innebar att endast 5 000 kr dömdes ut.¹⁰⁸ Hur MÖD portionerat vitet för respektive moment i dessa rättsfall är oklart.

Inom straffrätten förekommer det att straffbudens ordalydelse kategoriseras som antingen *handlingsdelikt*, brott som utmärks av handlingen, och *effektdelikt*, brott som utmärks av den effekt eller det resultat som uppnåts.¹⁰⁹ Denna kategorisering kan även användas för att kategorisera hur ett moment i ett vitesföreläggande eller vitesförbud formuleras. För att visa på hur central en sådan formulering är när vitets utdömande prövas kan KamR i Sundsvall dom mål 2469-14 tjäna som exempel. I målet hade Transportstyrelsen förelagt Region Gotland att upprätta en trafikförsörjningsplan vilket hade gjorts och godkänts av en kommunal nämnd men inte av men inte av kommunfullmäktige som egentligen ska göras, enligt KomL 5:1.¹¹⁰ Majoriteten i KamR som utgjordes av två ledamöter ansåg att vitesföreläggandet fullgjorts då en trafikförsörjningsplan upprättats enligt föreläggandets ordalydelse trots att planen felaktigt godkänts av en kommunal nämnd istället för kommunfullmäktige, medan en skiljaktig ledamot ansåg att föreläggandet inte fullgjorts då trafikförsörjningsplanen inte var giltig eftersom den inte tillkommit i laga ordning.

Målet tydliggör skillnaden mellan hur ett beslut kan formuleras som ett handlingsdelikt, att upprätta en trafikförsörjningsplan, eller som både ett handlings- och effektdelikt, att upprätta en i laga ordning upprättad och därmed giltig trafikförsörjningsplan. Effekten skulle således i detta fall ha varit att trafikförsörjningsplanen ska vara giltig. Men att helt förlita sig på hur beslutsfattaren har formulerat momenten i beslutsgrundande rättsfakta kan vara missvisande för att avgöra om det är fråga om *ett* eller *flera moment* som kan inskränkas. Här görs en skillnad mellan de *moment* som följer av beslutet och den *gärning* som det ska motsvaras av verkligheten. Om beslutsfattaren hade formulerat ett moment som en handling att göra eller underlåta något och även att samtidigt tillse att ett visst förhållande upprätthålls som är ett omedelbart utfall av handlingen ifråga, kommer det i praktiken att endast röra sig om en handling i verkligheten som nyligen exemplifierades med trafikförsörjningsplanen i början av detta stycke. Vad som skulle kunna vara två olika moment i beslutet skulle därför bara motsvaras av en enda gärning i verkligheten. Av denna anledning är det mer relevant att undersöka hur många gärningar som en ordalydelse motsvarar och inte endast hur många moment som kan förstås utifrån beslutet. Här är aktualiseras frågan om gärningsidentitet för att avgränsa en gärning mot en annan.

Lavin att den gärning som ligger till grund för vitets utdömande ska både i *tid* och *rum* överensstämma med det som följer av vitesföreläggandet eller vitesförbudet. Det innebär att *gärningsidentiteten* således skulle bestämmas utifrån tid och rum som kriterier. Lavin diskuterade detta utifrån MÖD 2014:25 där

¹⁰⁸ Liknande resonemang förekommer i den faktiska rättstillämpningen när domstolen jämför vitesbeloppet, enligt VitesL 9 § 1 st. 2 men. Jfr. Lavin, *Viteslagstiftningen – En kommentar*, s. 192.

¹⁰⁹ Asp, Ulväng & Jareborg, *Kriminalrättens grunder*, s. 75.

¹¹⁰ Motsvarar tidigare 3:9 i numera upphävda *kommunallag (1991:900)* som aktualiserades i rättsfallet. Jfr. *lag (2010:1065) om kollektivtrafik* 2:8. Region Gotland är både kommun och region (jfr. KomL 3:14). Målet överklagades till HFD men fick inte prövningstillstånd, se HFD:s beslut 6163-15 den 19 april 2016.

dubbelbestraffningsförbudet enligt EKMR protokoll 7 artikel 4 aktualiserades. I målet hade både vite utsatts och byggnadsavgift, föregångaren till dagens byggsanktionsavgift, påförts. MÖD konstaterade att dubbelbestraffningsförbudet inte ansågs vara tillämpligt på grund av att de olika gärningarna som innefattade överträdelse av viteshotet respektive byggnadsavgiften inte överensstämde i tid. Det kan jämföras med det straffprocessuella synsättet där det i litteraturen av Ekelöf och Welamson framhålls att det är ”irrationellt” att tillmäta tid och rum utslagsgivande betydelse för att bestämma gärningsidentiteten. Welamson betonar att det inte finns några sakliga skäl mot att låta tid och rum avgöra gärningsidentiteten utan framhåller sin uppfattning – som även vunnit tillämpning i praxis – att gärningsidentiteten ska avgöras genom en ändamålsenlig tolkning av straffbudet. I NJA 1980 s. 686 uttryckte HD vad gäller brotten stöld och häleri att det inte har någon betydelse hur långt tidsmässigt och stort rumsligt de olika alternativa händelseförloppen skiljer sig åt för brottens fullbordande. Även HD:s syn i detta fall visar på att tid och rum inte har någon avgörande betydelse för att bestämma gärningsidentiteten (jfr. NJA 2007 s. 557). Men Ekelöf har till skillnad från Welamson anfört mer generaliserade kriterier för hur gärningsidentiteten ska bestämmas. Enligt Ekelöf bestäms gärningsidentiteten endast utifrån kriterierna *handlingen* eller *angreppsobjektet/brottsresultatet* beroende på hur det tillämpliga straffbud som aktualiseras tolkas.¹¹¹

När Ekelöf använder dessa kriterier rör det främst frågan om hur gärningsidentiteten ska identifieras och avgränsas i förhållande till andra gärningar vid en olikartad brottskonkurrenssituation inom ramen för *åtalsjustering* (jfr. RB 45:5 st. 3) och *res judicata* (jfr. RB 30:9).¹¹² Jag kommer att återkomma till frågan om hur gärningar ska avgränsas emellan nedan. Först är det dock viktigt att diskutera vilka kriterier som kan användas för att avgöra om gärningen i verkligheten motsvarar ett eller flera moment i beslutsgrundande rättsfakta. När ett vitesföreläggande eller vitesförbud formulerats som ett handlingsdelikt kan *handlingen* användas som ett kriterium för att avgränsa ett moment vilket överensstämmer med det kriterium som Ekelöf presenterat. Men utifrån den kategorisering som gjorts av handlings- och effektdelikt innebär det systematiskt att om beslutsgrundande rättsfakta formulerats som ett effektdelikt kan därför också *effekten* utgöra ett kriterium för att avgränsa vad som utgör ett moment. Viktigt att uppmärksamma är att kriterierna *angreppsobjektet* eller *brottsresultatet* tar avstamp i hur straffbudet tolkas vilket har betydelse för hur en gärning ska avgränsas mot en annan gärning vid olikartade brottskonkurrenssituationer. Men som ovan redogjorts aktualiseras en sådan brottskonkurrenssituation inte på samma sätt för vitesinstitutet varför det är lämpligare att utifrån systematisk synpunkt ta avstamp i den kategorisering som gjorts i *handlings-* och *effektdelikt* istället.¹¹³

Med *effekt* avses nödvändigtvis inte ett utfall av en handling utan snarare ett förhållande som kan observeras i verkligheten där förhållandets existens i sig innefattar en överträdelse. Som redogjordes i problemformuleringen var det i RÅ 1989 ref. 48 temperaturen som utgjorde ”gärningen” där överträdelse förelåg när temperaturen i lägenheterna underskred de i beslutet angivna gränsvärden. I jämförelse med hur straffbud är formulerade måste ett moment inte nödvändigtvis ta sikte på en handling som en fysisk person vidtagit eller underlåtit, utan ansvaret inom ramen för vitesinstitutet för en gärning kan även åläggas en juridisk person i enlighet med hur den förvaltningsrättsliga lagstiftningen är utformad. Asp har i ett straffrättsligt sammanhang kritiserat distinktionen mellan handlings- och effektdelikt och

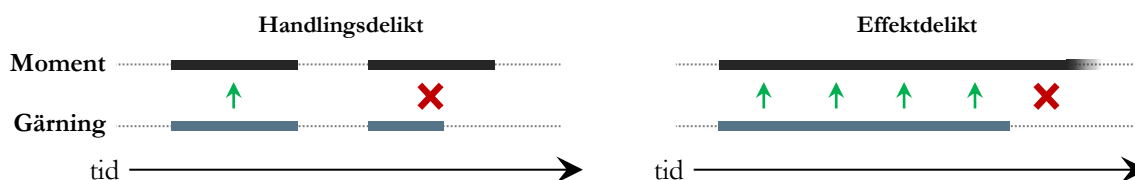
¹¹¹ SvJT 1969 s. 949. Ekelöf, Bylund & Edelstam, *Rättegång III*, s. 247 f. och 253 ff. Ekelöfs kriterier har hämtats utifrån en kategorisering av ett straffbuds ordalydelse – de s.k. *beskrivna brottsrekvisiten* – som delats in i *subjektiva rekvisit*, *handlingen*, *effekten* och *omständigheter av annat slag*. Just *handlingen* och *effekten* som en kategorisering av straffbud överensstämmer med den kategorisering som ovan presenterats gällande *handlings-* och *effektdelikt*.

¹¹² Jfr. Ekelöf, Bylund & Edelstam, *Rättegång III*, s. 249 ff.

¹¹³ Se fotnot 95 om brottskonkurrenssituation. Se även fotnot 116.

framfört att det egentligen inte finns någon brottstyp som *inte* kan analyseras i mönstret *handling och följd*. Men denna kritik måste förstås utifrån straffbudens utformning som alltid tycks inbegripa någon form av föregående faktisk handling, eller underlåten handling, av en fysisk person för att personen ifråga ska kunna bli straffrättsligt ansvarig. För vitesinstitutets del är beslutsfattarens formuleringssutrymme inte begränsat till att endast formulera moment som att de tar sikte på en handling och följd, utan ett moment kan också formuleras så att det även tar sikte på ett *observerbart förhållande* som i denna uppsats betecknats som *effekt*. Den kritik som Asp framfört bör därför enligt min mening inte tillmätas någon betydelse i detta sammanhang.¹¹⁴

Det är dock inte tillräckligt att endast avgränsa vad som utgör en handling eller en effekt för att avgöra vad som utgör ett moment i beslutsgrundande rättsfakta. Det är även viktigt att undersöka hur gärningar ska *avgränsas emellan* vilket har betydelse för om det är en överträdelse eller flera överträdelser som läggs till grund för löpande vitets utdömande. Inom straffrätten benämns brott där gärningen består under en längre tid som *perdurerande brott* vilket är en term som regeringen även använt i förarbetet till VitesL för överträdelser av föreskriftsbaserade löpande viten av permanent giltighet.¹¹⁵ Ett perdurerande förhållande kan exempelvis fortsätta under flera månaders tid utan att det sker någon förändring. Straffprocessuellt kan den perdurerande gärningen avgränsas utifrån handlingen i enlighet med Ekelöfs kriterier då det i enlighet med vad som Asp framfört *möjligtvis* finns en föregående handling som vidtagits eller underlåtit för att det perdurerande förhållandet ska uppkomma. Men för vitesinstitutet kan ett moment även formuleras på så sätt att en överträdelse kan föreligga utan att en föregående faktiskt vidtagits eller underlåtit som i sin tur lett till att effekten uppkommit. Om gärningen i verkligheten innefattar en handling eller en effekt rör det sig därför endast om en överträdelse, och motsatsvis skulle flera vidtagna eller underlåtna handlingar samt flera ”effekter” innebära att det föreligger flera överträdelser. Men en avgörande skillnad mellan en handling och en effekt är att det finns en inneboende tidsaspekt i själva handlingen som kan uppfattas i verkligheten, medan en effekt är ett ständigt förhållande som *konstant* innebär en överträdelse. Hur detta förhåller sig kan skissas på följande sätt:

De gröna pilarna symboliserar *varje* överträdelse som motsvarar momenten i beslutsgrundande rättsfakta som utformats som handlings- eller effektdelikten vilket leder till att vitet kan dömas ut. De röda kryssen symboliserar motsatsen där vitet inte kan dömas ut. En grundläggande förutsättning är att gärningen i ett kvalitativt hänseende motsvarar den handling eller effekt som har beskrivits i beslutet. Exempelvis skulle en handling att riva en byggnad kvalitativt sett inte uppfylla ett åläggande att riva ett staket även om gärningarna tidsmässigt – själva rivandet som en handling – skulle överensstämma med varandra. När gärningen och momenten kvalitativt motsvarar varandra, tillkommer därefter även tidsaspekten som en faktor för att avgöra om det föreligger en eller flera överträdelser. Som tidigare nämnts ansågs en bil i MÖD 2006:18 inte vara ”lagrad” utan endast ”tillfälligt uppställd” vilket därför inte innebar en överträdelse. Att handlingen ”att ställa” en bil på en plats inte var tidsmässigt utsträckt att det kunde subsumeras under beslutsgrundande rättsfakta som föreskrev ”lagra” visar på den tidsaspekt

¹¹⁴ Asp, Ulväng & Jareborg, *Kriminalrättens grunder*, s. 53 f. och s. 75. Asp har även i *Kriminalrättens grunder*, s. 77 gjort en distinktion mellan handlingar i snäv mening som endast omfattar ett naturligt handlande och handlingar i vid mening som även omfattar underlåtelser att vidta en handling.

¹¹⁵ A.a., s. 202. Jfr prop. 1984/85:96, s. 30, s. 56 och s. 93. Lavin, *Viteslagstiftningen – En kommentar*, s. 197 ff.

som innefattas i handlingar. Momentet ”att lagra” sträcker sig längre i tid än vad som motsvaras av gärningen i verkligheten att ”tillfälligt ställa upp” en bil.

Men när det är fråga om en *effekt* går det inte att tidsmässigt avgränsa gärningen på samma sätt som för handlingar då ingen tidsaspekt innefattas i själva gärningen. Här föreligger överträdelse konstant så länge effekten kvalitativt sett kan subsumeras under beslutsgrundande rättsfakta. Det finns därför ingen skillnad på överträdelser som sker med en sekunds mellanrum eller med en veckas mellanrum så länge effekten fortfarande finns kvar. I praktiken kommer dock varje perdurerande överträdelse som läggs till grund för vitets utdömande att identifieras som en gärning på grund av VitesL:s utformning. Det går därför endast att ansöka om vitets utdömande för *en* eller *flera överträdelser* vilket också är en förutsättning för begränsningsregelns tillämplighet, enligt VitesL 9 § 2 st. Det som kommer att skilja de olika perdurerande överträdelserna åt kommer därför att i *praktiken* utgöras av det som Lavin uttryckt som *tid och rum* (jfr. MÖD 2014:25) för respektive ansökan som görs.¹¹⁶ Här finns det således en viktig teoretisk och praktisk distinktion. Kriterierna har även betydelse när det föreligger flera ansökningar gällande flera överträdelser som överensstämmer i både tid och rum vilket skulle innebära att en *litispendens* eller *res judicata*-situation uppkommer.

Genom att identifiera gärningen i verkligheten utifrån om ett moment är formulerat som en handling eller effekt, går det att identifiera vad som utgör ett moment som kan inskränkas i ett kvalitativt hänseende. Kriterierna handling och effekt kan därmed användas för att avgränsa *en gärning* i verkligheten och i sin tur och vad som utgör *ett moment*. Det är dock oklart hur vitesbeloppet som utsatts gemensamt för flera moment ska portioneras. MÖD har i fallet ovan från år 2015 portionerat vitesbeloppet utefter hur stor del varje moment kan uppskattas utgöra i förhållande till övriga moment i föreläggandet. Men vägledning för hur denna bedömning ska göras, eller om en sådan bedömning över huvud taget *kan* göras, saknas. Denna fråga om domstolens utrymme och befogenhet att göra en sådan *lämplighetsprövning* kommer att diskuteras i de avslutande punkterna.

¹¹⁶ Vid brottskonkurrenssituationer framhåller Ulväng att kriterierna *tid* och *rum* avgör om det rör sig om *en* handling som aktualiserar en brottskonkurrenssituation eller om det rör sig om *olika* handlingar som inte aktualiserar en brottskonkurrenssituation. Ulväng, *Brottslighetskonkurrens – Om relationer mellan regler och fall*, s. 363 f. Se även fotnot 95 om brottskonkurrenssituation. Här har den kritik som Asp förde fram mot distinktionen mellan handlings- och effektdelikt betydelse där det för straffrätten i vart fall går att analysera alla straffbud i mönstret *handling och följd*. Beslutsfattaren har dock för vitesförelägganden eller vitesförbud möjlighet att formulera ett moment så att det inte omfattar en handling som redogjorts i detta avsnitt.

3. Löpande vite i rättstillämpningen

3.1 Om undersökningen

Som nämndes i avsnittet om metod präglas uppsatsens syfte av ett rättsdogmatiskt och ett empiriskt kunskapsintresse. Om det rättsdogmatiska präglade tidigare kapitel, kommer det empiriska att präglade detta kapitel. För att undersöka den faktiska tillämpningen har en kvantitativa induktiv totalundersökning genomförts som omfattar samtliga vitesmål som funnits tillgängliga i rättsdatabanker mellan åren 2013-2017. Årspannet har valts av såväl *representativa* som *praktiska* skäl. Den representativitet som eftersträvas är att praxis från senare år ger en fingervisning om hur rättsläget kan sägas se ut idag. Även om VitesL inte ändrats i något materiellt avseende sedan dess införande år 1985 utgör RÅ 1989 ref. 48 det *enda* prejudicerande avgörandet som ger ledning om vidden av beslutsfattarens formuleringsutrymme när *föreskriftsbaserade löpande vite* utsätts i beslut. Rättsfallet berördes i problemformuleringen i uppsatsens inledning. Men rättsfallet har några år på nacken varför det även är angeläget att undersöka den faktiska rättstillämpningen i underrätter för att få en uppfattning om hur rättstillämpningen ser ut idag. Underrätterna är fokus för undersökningen i enlighet med *instansordningsprincipen* där processens tyngdpunkt ska ligga så långt ner i domstolshierarkin som möjligt.¹¹⁷ Vad gäller det praktiska skälet har rättsdatabaserna ifråga endast publicerat underrättspraxis från och med år 2013 där domarna lätt är sökbara och kan laddas ner utan någon ytterligare kostnad än den kostnad som universitetet betalar för studenters tillgång. Det hade annars varit förenat med en stor kostnad att begära ut det antal domar som har använts som underlag i denna uppsats och även domar som dömts tidigare än år 2013.¹¹⁸

När det gäller mål från allmän domstol som undersökts rör endast 5 av 732 mål löpande vitets utdömande för överträdelse av *myndighetsbeslut*. Det har inte varit möjligt att få ut målförteckningar från samtliga tingsrätter då vissa tingsrätter inte kunnat upprätta målförteckningar medan andra begärt en kostnad. Det har därför inte varit möjligt att bedöma om dessa 5 mål utgör en större eller mindre del av samtliga mål om vitets utdömande som prövats mellan åren 2013 och 2017 i allmän domstol. Ett annat problem har varit att mål om löpande vitets utdömande i boende- och umgängesfrågor inte upptagits i rättsdatabaserna samt att det varit en alltför stor kostnad att begära ut samtliga boende- och umgänges mål från landets tingsrätter. Sådana mål skulle möjligtvis kunna ge en fingervisning om hur lokutionen ”återkommande förpliktelser” tillämpas vilket för denna uppsats skulle vara aktuellt att undersöka inom ramen för det rättsdogmatiska kunskapsintresset, enligt VitesL 4 § 1 st. 2 men. 2 p. När det gäller specialdomstolarna förekommer mål om vitets utdömande i Patent- och marknadsdomstolen för marknadsrättsliga och immaterialrättsliga mål (tidigare kallad Marknadsdomstolen fram tills år 2016), enligt *lag (2016:188) om patent- och marknadsdomstolar* 3:5.¹¹⁹ Det rörde sig dock endast om ett tiotal mål om vitets utdömande och inget mål rörde löpande vitets utdömande. I migrationsrättsliga frågor finns det möjlighet för Migrationsverket att utsätta vite i beslut (jfr. UtL 3:12) men sådana mål från migrationsdomstolarna har inte kunnat undersökas då de inte upptagits i rättsdatabaserna.

¹¹⁷ Prop. 2008/09:165, s. 105. Prop. 2012/13:45, s. 80 ff. Ekelöf & Edelstam, *Rättegång I*, s. 134. VitesL har sedan dess införande år 1985 inte ändrats i något materiellt hänseende. Totalt har endast tre ändringar gjorts där det första var ett krav på prövningstillstånd vid överklagande till KamR, det andra ändring av namnet länsrätt till förvaltningsrätt och det tredje var polissammanslagningen som innebar att landets 21 regionala polismyndigheter istället slogs samman till den nationella Polismyndigheten med ett stort P.

¹¹⁸ Med rättsdatabaser avses Karnov Juridik som är en tjänst som tillhandahålls av Karnov Group AB och InfoTorg som tillhandahålls av Bisnode Business Information Group AB.

¹¹⁹ Marknadsrättsliga mål om vitets utdömande prövades innan år 2016 av Marknadsdomstolen efter yrkande av KO eller enskild part (jfr. MFL 49 §). Vad gäller Arbetsdomstolen förekommer det att immaterialrättsliga mål om vitets utdömande överklagas dit då målen handläggs enligt *lag (1974:371) om rättegången i arbetsvister*. Totalt identifierades två sådana mål mellan åren 2013-2017 men de rörde inte frågan om löpande vitet.

Av denna anledning har endast underrättspraxis gällande mål om vitets utdömande från förvaltningsrätterna och mark- och miljödomstolarna undersökts där målen *uteslutande* grundas på vitesförelägganden och vitesförbud som fattats på myndighetsnivå. I rättsdatabaserna har termen *vite* använts som sökord vilket gett ett resultat med ett visst antal mål. Målen har därefter undersökts där saken bestått av ”vite” eller ”utdömande av vite”. De undersökta målen har sedan jämförts mot målförteckningar över mål om vitets utdömande som inhämtats från landets tolv förvaltningsrätter och fem mark- och miljödomstolar.¹²⁰ Underlaget för förvaltningsrätterna motsvarar minst 79 % av samtliga mål och för mark- och miljödomstolar motsvarar minst 66 % av samtliga mål. Att jag skriver minst beror på att det finns slutliga beslut (och möjligen också protokollbeslut) som jag inte kunnat identifiera i målförteckningar varför den *andel* som de undersökta målen utgör av det samlade underlaget möjligen endast kan tänkas öka. De mål som inte funnits upptagna i rättsdatabanker har inte uteslutits enligt särskilda kriterier utan har efter kontakt med rättsdatabasernas kundtjänst fallit bort av oklara skäl när dokumenten utlämnats av domstolarna och uppladdats i databaserna. Bortfallet beror därför inte på något *systematiskt fel* i undersökningen och någon statistisk snedvridning kan därför inte förväntas.¹²¹

För att avgöra om det rör sig om ordinärt eller löpande vite, samt om löpande vitet utsatts enligt tidsbestämda eller icke-tidsbestämda grunder, har en analys gjorts av domskälen för att undersöka vilken verkan som beslutande myndighet formulerat att vitet ska ha i beslutet. För föreskriftsbaserade löpande viten är det centrala att överträdelserekvisitet i beslutet är formulerat som att vitet utfaller vid varje överträdelse av det föreläggande eller förbud som formulerats i beslutet, enligt VitesL 4 § 2 st. Totalt rör det sig om 405 mål, varav 324 mål från förvaltningsrätter och 81 mål från mark- och miljödomstol, där löpande viten som utdöms för varje överträdelse – s.k. *föreskriftsbaserade löpande viten* – har prövats. Dessa mål kommer att ligga till grund för presentationen i detta kapitel. De undersökta målen i denna uppsats utgör ca 9,4 % av samtliga mål om vitets utdömande som har meddelats mellan åren 2013 och 2017 i förvaltningsrätter (totalt 14 %) respektive mark- och miljödomstolar (totalt 4 %).¹²² Men för att kunna presentera formuleringsutrymmet som beslutsfattaren använt sig av i praktiken på ett begripligt sätt måste dock resultatet generaliseras. Här aktualiseras möjligtvis det subjektivitetskriterium som diskuterades i metodavsnittet vad gäller validiteten. Jag kommer därför uttryckligen att motivera de kriterier som ligger till grund för det generaliserade resultatet för öppenhetens skull. Kriterierna kommer att utvecklas i respektive avsnitt nedan när den empiriska undersökningens resultat presenteras.

För att kunna undersöka formuleringsutrymmet har de beslut som prövats undersökts genom att domskälen analyserats då det hade varit en alltför tidskrävande uppgift – och även en mycket kostsam sådan – att begära ut de beslut som legat till grund för vitets utdömande i samtliga mål som undersökts. Jag har därför fått förlita mig på de andrahandsuppgifter som domstolen formulerat i domskälen. Domstolarna har en skyldighet att motivera domarna genom att beskriva de skäl som avgjort utgången i målet där även beslutsgrundande rättsfakta kan inbegripas, enligt RB 30:5, FPL 30 § 2 st. och ÄL 28 §. Vanligtvis tycks domstolarna, i de fall det har gått att kontrollera, närmast ha kopierat innebörden av besluten

¹²⁰ I samtliga domstolars målhanteringssystem betecknas mål om vitets utdömande under målgrupp/måltyp 50/50, 70/28 och 70/99 för allmän domstol, 19/32 för förvaltningsrätter, samt 31/53 och 84/03 för mark- och miljödomstolar. Genom sökning på dessa värden kan undersökningens *reliabilitet* upprätthållas då man kan komma till samma resultat oavsett vem som genomfört undersökningen. Jfr. Wallén, *Vetenskapsteori och forskningsmetodik*, s. 65 f. och Dahmström, *Från datainsamling till rapport – Att göra en statistisk undersökning*, s. 368.

¹²¹ Dahmström, *Från datainsamling till rapport – Att göra en statistisk undersökning*, s. 271.

¹²² Mål som prövat föreskriftsbaserade löpande vitens utdömande utgör 12,7 % av de mål från förvaltningsrätter och mark- och miljödomstolar som har undersökts som i sin tur gjorts på ett underlag om 73,3 % av samtliga mål om vitets utdömande (3168 mål av totalt 4324) som har meddelats mellan åren 2013 och 2017. Av det underlag som undersökts utgör det för förvaltningsrätter en andel på 17,6 % (324 mål av totalt 1838) och för mark- och miljödomstolar 6,1 % (81 av 1330) av de undersökta målen.

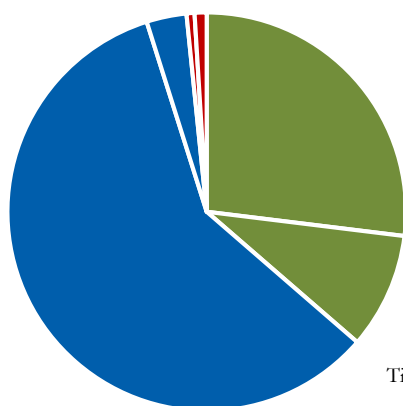
som legat till grund för prövning. I de fall domstolen inte utvecklat grunderna för det beslut som prövats har målet *antingen* inte kunnat läggas till grund för denna presentation *eller* så har en jämförelse gjorts med andra mål om vitets utdömande eller överklagande som gjorts gällande exakt samma beslut.

3.2 Om formuleringsutrymmet

3.2.1 Utrymmet att formulera överträdelserekvisiten

I den faktiska tillämpningen som nu kommer att presenteras förekommer det att de inom ramen för icke-tidsbestämda grunderna villkoras när överträdelse föreligger. Det innebär att överträdelse *i sig* inte är tillräckligt för att vitet ska kunna utdömas utan även andra förutsättningar måste vara uppfyllda. Beslutande myndighet måste därför i sin talan utveckla grunden så att samtliga rekvisit i beslutsgrundande rättsfakta subsumtionslogiskt täcks av omständigheter som gärningen består av och som måste bevisas för att vitet ska kunna dömas ut. Men för att göra en ändamålsenlig presentation går det inte att presentera underlaget baserat på antalet mål som undersökts då ett mål kan grundas på ett beslut som kan ha utsatts med flera viten. Av de 405 mål som redogjorts har utdömandet av totalt 763 föreskriftsbaserade viten prövats. Som diskuterats i problemformuleringen kan kunskapen om vitets psykiskt avskräckande effekt endast utbildas och upprätthållas om beslutsfattarens formulering framgångsrikt kan läggas till grund för vitets utdömande.¹²³ Av denna anledning ska därför endast föreskriftsbaserade viten som vunnit bifall beaktas i presentationen vilket utgörs av totalt 464 viten, varav 406 viten i förvaltningsdomstol (66,2 % vunnit bifall) och 55 viten i mark- och miljödomstol (36,7 % vunnit bifall). När ett vitesbelopp relateras till ett i beslutet ospecificerat antal kvantifierbara objekt har endast beloppet räknats som ett vite och inte relaterats till hur många objekt det varit fråga om. Avgörande för denna statistiska uppräknings är därför det vitesbelopp som utsatts i beslutet och inte det vitesbelopp som kan beräknas i efterhand. Möjligheten att relatera ett vitesbelopp till antalet ospecificerat kvantifierbara objekt kommer att diskuteras mer ingående i kommande avsnitt om beloppsbestämning längre fram i detta kapitel.

Men det förekommer att utdömandet utifrån ett och samma beslut prövats flera gånger i olika mål för olika överträdelser. Sett till uppsatsens frågeställningar är fokus beslutsfattarens formuleringsutrymme och inte hur förekommande ett visst utdömt vite är enligt samma beslut. Det är därför inte ändamålsenligt ur statistisk synpunkt att redovisa viten som prövats flera gånger med grund i ett och samma beslut som om att det skulle röra sig om flera viten. Annars finns det en risk för kvantitativ snedvridning i det resultat som presenteras med hänsyn till uppsatsens frågeställningar. Dessa viten kommer därför endast att räknas en gång i presentationen. Här kommer därför totalt 314 föreskriftsbaserade löpande viten att redovisas, varav 266 viten från förvaltningsrätterna och 48 viten från mark- och miljödomstolarna.

Formuleringarna har sådan karaktär att de antingen kan kategoriseras att de tar hänsyn till att de antingen kräver kännedom om överträdelser genom myndighetens *tillsynsverksamhet* eller att frekvensen för hur många gånger ett löpande vite kan utdömas begränsas i ett *tidsmässigt hänseende*. Vad gäller de viten som kategoriserats som *ej villkorade* rör det sig om sådana viten som huvudsakligen utfaller vid varje överträdelse utan något särskilt villkor.

¹²³ Bohlin & Warnling-Nerep, *Förvaltningsrättens grunder*, s. 201.

Vad gäller kategorin där överträdelserekvisitet i beslutet *huvudsakligen* inte förenats med något villkor alls finns det en anledning till varför ordet *huvudsakligen* används. Som tidigare redogjorts krävs det att löpande vitets verkan – det som tidigare benämnts som *överträdelserekvisit* – skrivs in i beslutet för att vitet ska kunna dömas ut flera gånger. En sådan verkan formuleras som antingen ”varje gång” eller ”varje tillfälle” som överträdelse sker, men även andra liknande formuleringar förekommer. Frågan är därmed om dessa termer begränsar processramen. MÖD uttalade i mål M 7746-17 att det var *uppenbart* utifrån begreppet ”tillfälle” att det är en momentan bedömning som ska göras och att det därför är just en överträdelse av beslutet vid varje tidpunkt som avses. MÖD nämner dock att det i praktiken är varje inspektion som tillsynsmyndigheten gör som avgör när *en* överträdelse föreligger, enligt VitesL 4 § 2 st.

Vad gäller den *andra kategorin* är överträdelserekvisitet i beslutet förenat med ett villkor om att överträdelse föreligger när behörig tillsynsorganisation på något sätt kan konstatera överträdelsen genom egen undersökning. En vanligt förekommande formulering är att överträdelse föreligger först när tillsynsorganisationen, uttryckligen den ansvariga myndigheten, genomför en undersökning och konstaterar överträdelse. I andra fall förekommer en mindre precis formulering där överträdelse föreligger vid varje ”konstaterad” överträdelse utan att någon myndighet uttryckligen utpekas i beslutsgrundande rättsfakta. Dessa villkor används begränsar processramen på så sätt att endast de av tillsynsmyndigheten upptäckta överträdelser kan i grunden framföras som omständigheter som styrker yrkandet om att vitet ska dömas ut. Trots att det i förarbeten lyftes fram att tidsperioder inte bör göras kortare än vad myndigheten hinner kontrollera överträdelser, präglar den *fria bevisprövningen* samtliga processformer och det finns heller inga legala bevisregler som begränsar bevisföringen i mål om vitets utdömande. Hur dessa uttalanden i förarbeten förhåller sig till den fria bevisföringen kommer att diskuteras i de avslutande analytiska punkterna om just bevisföring.

Vad gäller den *tredje kategorin* rör det sig om väldigt få fall där överträdelserekvisiten innebär en tidsmässig begränsning. Det föreskriftsbaserade löpande vitet kunde enligt de formuleringar som förekom utdöms högst den bestämda tiden – exempelvis högst den månad, vecka eller dag – vilket gör att vitet i dessa fall i praktiken utdöms enligt tidsbestämda grunder. Här finns det möjligtvis utrymme att tolka beslutet som om det har utsatts för varje tidsperiod eller till och med för varje återkommande förpliktelse, enligt VitesL 4 § 1 st. 2 men. En sådan tolkning kan således innebära att begränsningsregelns inte blir tillämplig. Det är dock oklart vilket utrymme domstolen har att göra en sådan tolkning när tolkningsutrymmet är restriktivt. Även denna fråga om domstolens utrymme att tolka ett löpande vite till en annan typ kommer att diskuteras i de avslutande punkterna om lämplighetsprövning.

3.2.2 Icke-adresserade gärningar som grund för överträdelse

Som ovan berörts prövas gärningen som innefattar en överträdelse mot beslutsgrundande rättsfakta, men den gärning som prövas behöver nödvändigtvis inte hänföra sig till något som adressaten i egen hög person utfört utan det är tillräckligt att det är *en* gärning som visar på överträdelse av beslutet ifråga. I jämförelse med den *straffprocessuella gärningen* finns det alltid en vidtagen eller underlåten handling av en fysisk person vilket kan förstås utifrån rekvisitet ”den” i straffbudet. Enligt Asp resonemang som redogjorts ovan kan ett straffbud alltid analyseras i mönstret handling och följd.¹²⁴ Men förvaltningsrättslig lagstiftning kan dock peka ut både en fysisk eller juridisk person ut som ansvarig. Det finns för vitesinstitutet egentligen ingen begränsning för vilka gärningar som kan omfattas av vitesföreläggandet eller vitesförbudet annat än vad som ytterst följer av kompetensreglernas normativa gränser.

¹²⁴ Asp, Ulväng & Jareborg, *Kriminalrättens grunder*, s. 75.

I undersökning förekommer det att *ett moment* i beslut formulerats på ett sätt att det även omfattar sådana gärningar som inte direkt ligger inom *adressatens kontroll*. Inom köprätten används *kontrollansvar* som ett sätt att avgöra om en säljare vid dröjsmål ska befrias från sitt eventuella skadeståndsansvar, enligt KöpL 27 § 1 st. Bestämmelsen utformades utifrån CISG art. 79 där dröjsmål som beror på omständigheter som hänför sig utom det som säljaren principiellt kunnat påverka direkt eller indirekt genom egna åtgärder eller eget handlande, som interna eller ekonomiska förhållanden, utgör en befrielsegrund för skadeståndsansvar. Bestämmelsen är en riskfördelningsregel med *force majeure*-karaktär där det inte anses rimligt att säljaren är skadeståndsansvarig för dröjsmål som orsakats av omständigheter som denne inte kunnat styra över. Om dröjsmålet beror på omständigheter som säljaren kan kontrollera genom planering, organisationen, styrningen och övervakningen av den egna verksamheten samt om dröjsmålet beror på att någon utomstående part som säljaren anlitat, inryms detta i säljarens kontrollsfär. Å andra sidan framhålls att omständigheter som *typiskt* sett inte inträffar i det enskilda fallet, exempelvis naturliga fenomen som översvämning eller politiska åtgärder som importförbud, utgör det omständigheter som faller utom säljarens kontrollansvar.¹²⁵

Anledningen till att just det köprättsliga kontrollansvaret diskuteras som ett sätt att kategorisera en formulering är för att både en köprättslig prestation och ett föreläggande tar sikte på att ansvarig fysisk eller juridisk person ålagts att prestera något men inte gjort det. I NJA 2015 s. 512 ansåg HD att en adressat hade överträtt ett immaterialrättsligt vitesförbud att "låta tillverka och marknadsföra" genom att ha låtit en tredje man på adressatens uppdrag ha tillverkat stolar som omfattades av förbudet. Här omfattas gärningen att låta tredje man tillverka stolarna av ordalydelsen i vitesförbudet att "låta tillverka" vilket typiskt är en sådan omständighet som innefattas i kontrollansvaret genom att anlita någon utomstående att fullgöra förpliktelsen. Det pekar även på att formuleringsutrymmet inte måste ta sikte på en handling som adressaten i egen hög person måste vidta.¹²⁶ Vad gäller gärningar som skulle kunna anses falla *utom* adressatens kontroll har det bl.a. berörts i problemformuleringen där överträdelse förelåg varje gång temperaturen underskred en angiven temperaturgräns även om temperatur är en sådan naturligt flyktig företeelse som adressaten inte direkt kan kontrollera (jfr. RÅ 1989 ref. 48). Om förelägandet istället var formulerat på ett sätt att det tog sikte på att adressaten skulle vidta särskilda åtgärder för att undvika att temperaturen underskred gränsvärdena ifråga skulle detta ligga inom ramen för adressatens kontroll. Samma resonemang torde gälla för förbud i omvänd mening som även de tar sikte på en prestation som förbudets. Här har dock distinktionen mellan handlings- och effektdelikt ingen betydelse. Ett moment kan likväl ta sikte på en adresserad eller icke-adresserad gärning som motsvaras av en handling eller en effekt.

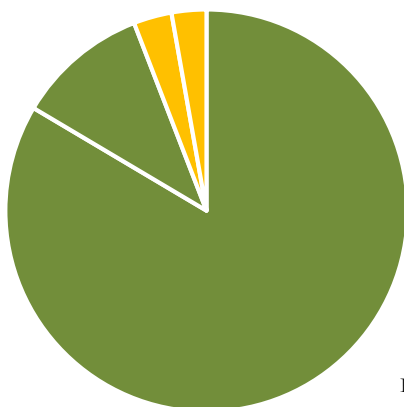
Sett till hur uppsatsens frågeställningarna är formulerade faller en analys av lagstiftningen, och en möjlig *de lege ferenda*-diskussion, utanför uppsatsens omfång då det rättsdogmatiska kunskapsintresset syftar till att undersöka, systematisera och fastställa (och därmed inte kritisera) gällande rätt. Syftet med denna kategorisering är att åskådliggöra vidden av beslutsfattarens formuleringsutrymme som det används i den faktiska rättstillämpningen. Omständigheter som ligger utom det köprättsliga kontrollansvaret kan därför också avgöra om en gärning ligger utom adressatens kontroll att vidta eller underlåta åtgärder för att undgå viteshotet. Men de befrielsegrunder som finns inom ramen för vitesinstitutet skiljer sig mot hur det ser ut för straffrättsliga gärningar och köprättsliga prestationer. Inom straffrätten kan som nämnts endast en fysisk person bli ansvarig för brott som förövats med *uppsåt* eller på grund av *oaktsamhet*

¹²⁵ Prop. 1988/89:76, s. 42 f. och s. 110 f. Jfr. Håstad, *Köprätt – Och annan kontraktsrätt*, s. 60 f.

¹²⁶ Jfr. Lavin, *Viteslagstiftningen – En kommentar*, s. 150 f. Vad som utgör "gärningen" har subsumerats under vitesförbudets ordalydelse och kan därför inte ge någon ledning om vad som utgör det yttersta formuleringsutrymmet.

vilket kriminalpolitiskt har en moralisk dimension (jfr. BrB 1:2).¹²⁷ Det finns för vitesinstitutet heller inget som liknar det köprättsliga kontrollansvaret som befriar adressatens för överträdelse beror på omständigheter utom dennes kontroll. Gärningar kan därför ta sikte på sådana överträdelse som typiskt ligger utom adressatens kontroll eller som varken beror på adressatens uppsåtliga eller oaktsamma handling. Ytterst skulle en befrielse kunna inträda inom ramen för det som tidigare beskrivits som de subjektiva rekvisiten om adressaten saknar *faktisk eller rättslig möjlighet* att efterkomma föreläggandet eller förbudet, enligt VitesL 2 § 2 st., alternativt att *jämkning* sker, enligt VitesL 9 § 1 st.

I föregående avsnitt berördes vilket utrymme det finns för att villkora förutsättningarna för när vitet kan dömas ut – det som benämnts som *överträdelserekvisit* – men i detta avsnitt är det istället det *materiella sakinhållet* som är i fokus där åläggandet att göra eller underlåta något framgår. Samma underlag som presenterades i föregående avsnitt kommer att ligga till grund för denna redogörelse, men istället för att redogöra för varje vite är det istället mer representativt att redogöra för varje moment som identifierats i besluten. Som ovan diskuterats motsvarar ett moment i beslutets sakinhåll den gärning som innefattar en överträdelse av beslutet i verkligheten.¹²⁸ Men att kategorisera besluten som om de faller inom eller utom en adressats kontrollansvar blir dock missvisande då det kan ge intryck av att det utgör någon form av skiljelinje för om adressaten är ansvarig för en överträdelse eller inte. För att presentationen inte ska anspela på något köprättsligt kontrollansvar som befrielsegrund används istället kategoriseringen *adresserade* och *icke-adresserade moment* beroende på om en gärning ligger inom eller utom kontrollsfären.

Av totalt 314 utsatta viten som redogjordes i föregående avsnitt har det i besluten identifierats totalt 358 moment. Av dessa utgör totalt 21 moment sådana *icke-adresserade moment* där överträdelse är beroende på omständigheter som inte kan anses falla inom ramen för adressatens kontroll. Övriga 337 moment kategoriseras som *adresserade moment* som motsatsvis anses falla inom ramen för adressatens kontroll.

Adresserade (94 %) — Förvaltningsrätt, 299 moment Mark- och miljödomstol, 38 moment
Icke-adresserade (6 %) — Förvaltningsrätt, 11 moment Mark- och miljödomstol, 10 moment

Inom kategorin *adresserade moment* inryms – utöver det som utvecklats ovan – även sådana formuleringar som eventuellt hade kunnat kategoriseras som ett *icke-adresserat moment*. Här avses moment där det uttryckligen pekas ut en viss person i beslutsgrundande rättsfakta pekas. I det underlag som har analyserats förekommer exv. eldningsförbud av avfall eller liknande som formulerats som ett generellt förbud men där det uttryckligen finns en utpekad adressaten i beslutsgrundande rättsfakta som innebär att den yttersta processramen begränsas.

När det däremot gäller *icke-adresserade moment* är det främst två typsituationer i den faktiska rättstillämpningen som det är fråga om; *för det första* sådana situationer som är beroende på naturligt observerbara företeelser där temperatur eller ljudnivå utgör ett gränsvärde till grund för överträdelse (jfr. RÅ 1989 ref. 48), *för det andra* förbud mot rökning och förbud mot att fler personer än ett visst angivet antal inte får befinna sig i en viss lokal på grund av bristande ventilation. Vad gäller rökförbud har förbudet formulerats som ett allmänt förbud mot rökning i en viss lokal. Adressaten har i dessa fall ett utpekad

¹²⁷ Asp, Ulväng & Jareborg, *Kriminalrättens grunder*, s. 53.

¹²⁸ Jfr. Lavin, *Viteslagstiftningen – En kommentar*, s. 87 f. En diskussion om vad som utgör ett moment har förts i avsnittet ovan om ändring av beslutsgrundande rättsfakta. Ragnemalm har i *Förvaltningsbesluts överklagbarhet*, s. 387 f. framfört att ett utdömt vite är den särskilda effekten av att ett vitesföreläggande eller vitesförbud inte efterlevts vilket diskuteras i avsnittet om motiveringskyldigheten.

ansvar enligt Tobak 7 § att se till att rökning inte förekommer i lokalerna. Om någon till adressaten utomstående som inte är skyldig att fullgöra ansvaret inom adressatens kontroll ändå väljer att röka i lokalen blir adressaten ansvarig ändå. I den faktiska tillämpningen har rökförbud riktats mot både föreningslokaler och restauranger. I föreningslokaler är det dock mer troligt att det är personer från en viss sammanslutning som vistas där och torde innebära att den ansvariga adressaten har stor möjlighet att upprätthålla förbudet, medan det för exempelvis restauranger kan vara svårare att upprätthålla ett rökförbud som även omfattar en uteservering. Restaurangverksamheter är allt som oftast öppna för allmänheten. Vad gäller vitesförbud som tar sikte på att inte fler personer än ett visst antal får befinna sig i lokaler där allmänheten har tillträde är det personerna i sig som genom sin närvaro överträder det gränsvärde som följer av beslutet. Adressaten torde även i dessa fall ha förmåga att styra över antalet personer som befinner sig i lokalen, men det är oklart *i vilken grad* då vi saknar kunskap om hur det ser ut i verkligheten i varje enskilt fall. Det centrala i detta sammanhang är dock att överträdelse föreligger genom att endast en person befinner sig i lokalen ifråga och överträder föreläggandet eller förbudet genom sin närvaro vilket i sig faller utom adressatens kontroll.

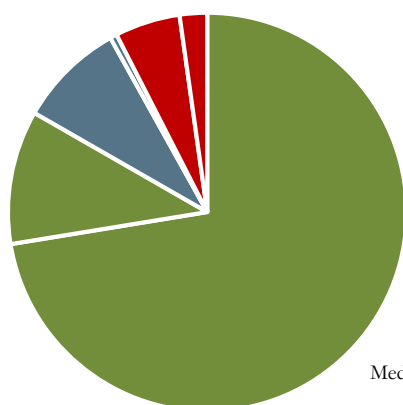
När det gäller icke-adresserade moment som beror på naturligt flyktiga företeelser som överträdelse av vissa gränsvärden som temperatur eller ljudnivå har hänsyn tagits till hur stabil den fysiskt mätbara verkligheten är för att kategorisera det som ett adresserat eller icke-adresserat moment. Förelägganden om att förvara livsmedel inom vissa angivna temperaturer av sanitetsskäl där det som avses är förvaring i kylskåp, ugn eller värmesåp av något slag, tar detta sikte på sådana stabila mätbara gränsvärden som inte kan kategoriseras som icke-adresserade gärningar. Sådana moment tar sikte på åtgärder inom adressatens kontroll. Däremot har exempelvis gränsvärden som ljudnivåer som uppmäts i stadsmiljö eller temperaturer som inte uppmäts i kontrollerade miljöer ansetts som naturligt flyktiga. Avgörande har således varit om gränsvärden tar sikte på ett verkligt förhållande i en kontrollerbar miljö eller inte. De konkreta exempel som förekommer i undersökningen är att ljudnivån från en viss verksamhet som restaurang eller konsert inte får överskrida vissa ljudnivåer. Här kan överträdelse lätt föreligga om det i stadsmiljö förekommer buller från trafik som ackumulerar det ljud som härrör från verksamheten ifråga.

3.2.3 Begränsningsregelns onödiga begränsning för vissa ålägganden

När begränsningsregeln är tillämplig innebär det som tidigare redogjorts att endast det belopp som följer av beslutet och som motsvarar en överträdelse kan läggas till grund för löpande vitets utdömande när det föreligger *flera överträdelser* i ett och samma mål, enligt VitesL 9 § 2 st. Som redogjorts ovan motsvarar en ansökan ett mål i processuellt hänseende (jfr. MÖD 2008:14). Begränsningsregeln tillämpas endast för föreskriftsbaserade löpande viten, enligt VitesL 4 § 2 st., vilket är sådana beslut som enligt regeringen har permanent giltighet – eller perdurerande karaktär – där det på förhand är svårt att förutse när överträdelse föreligger. Regeringen hade diskuterat marknadsrättsliga förbuds- och informationsförelägganden för handen där löpande vite skulle utgå för varje överträdelse men som ovan redogjorts är sådana mål sällsynta. Som redan nämnts konstaterade HFD i RÅ 1989 ref. 48 att det inte finns hinder mot att använda föreskriftsbaserade löpande vitet av permanent giltighet för andra typer av beslut. Men en fråga som uppkommit när den faktiska rättstillämpningen undersökts är om det egentligen finns ett behov av att förena ett åläggande med ett föreskriftsbaserat löpande vite.

En nackdel med *begränsningsregeln* som ovan diskuterats är att ansökande myndighet måste kontinuerligt ansöka om vitets utdömande när överträdelse väl föreligger för att inskräpa det löpande vitets psykiskt avskräckande effekt. Jämfört med löpande vite som utsätts för *varje tidsperiod* eller för *varje försummad återkommande förpliktelse*, kan ett vitesbelopp som avser flera överträdelser prövas utan att

ansökan på något sätt begränsar vilket vitesbelopp som kan dömas ut. Men det förekommer att beslutets sakinhåll tar sikte på sådana förhållande som egentligen med samma verkan hade kunnat formulerats för *varje tidsperiod* eller *varje återkommande förpliktelse* istället, enligt VitesL 4 § 2 men. 1 st. Sådana beslutets sakinhåll som ”onödigt” utsatts med föreskriftsbaserade löpande viten utgör fokus för detta avsnitt. Här kommer också den effektivitetsaspekt i förvaltningen som inledningsvis diskuterades i teoriavsnittet att få en central roll. Det är därför viktigt att vara öppen med att det som redogörs i detta avsnitt, även om syftet är att förstå det formuleringsutrymme som beslutsfattaren har, så utgör det en upplysning om vad som kan sägas främja förvaltningens effektivitet. Även i detta avseende är det mer ändamålsenligt att se till de olika moment som förekommer i beslut och inte endast begränsa presentationen till de viten som utsatts. Totalt rör det sig som om 358 moment ovan redogjorts varav 32 moment kan kategoriseras som *abstrakta* och 27 moment som *medelbart tidsbestämda*.

De övriga moment som förekommer kan varken kategoriseras som abstrakta eller medelbart tidsbestämda. De är istället formulerade på ett sådant sätt att de tar sikte på en konkret handling där vite kan utdömas för varje överträdelse av föreläggandet eller förbudet som sker. Överträdelserna är heller inte tidsmässigt begränsade utan vitet kan utdömas så fort en överträdelse sker.

Vad gäller *abstrakta moment* avses åläggandet som tar sikte på ett förhållningssätt istället för ett faktiskt handlande. Språkteoretiskt görs en distinktion mellan *institutionell* och *rå fakta* där den senare kategorin utgörs av sådan fakta som existerar i verkligheten oberoende av mänskliga institutioner. När det däremot handlar om abstrakta moment är det snarare tal om sådan institutionell konstruerad fakta där adressaten åläggs ett ansvar att tillse att ett visst förhållningssätt upprätthålls vilket i underlaget som analyserats främst handlar om att upprätta rutiner och system för en viss verksamhet.¹²⁹ Det som avses är inte att upprätta rutiner på ett papper eller ett datasystem utan snarare att upprätthålla ett abstrakt immateriellt förhållningssätt. Om formuleringen i beslutet istället tar sikte på utfallet av det abstrakta momentet rör det sig i så fall om en konkret handling som kan observeras i den fysiska verkligheten vilket utgör ett okategoriserat moment. Anledningen till att just abstrakta moment kategoriserats är för att förvaltningen kan uppnå större effektivitet genom att formulera löpande viten enligt tidsbestämda grunder istället för icke-tidsbestämda grunder då begränsningsregelns tillämpning undviks.

Vad gäller *medelbart tidsbestämda moment* avses sådana moment som tar avstamp i en formulering som i sin tur tar sikte på något i tid regelbundet återkommande. Vitesföreläggandet eller vitesförbudet skulle därför istället kunna formuleras för *varje tidsperiod* eller möjligtvis som ett positivt åläggande inom ramen för lokutionen *återkommande förpliktelse* om utrymme för det finns, enligt VitesL 4 § 1 st. 2 mom. Till skillnad från de tidsbegränsningar som presenterades i avsnittet om överträdelserekvisit handlar det här istället om medelbara tidsbegränsningar som inte uttryckligen följer av beslutsgrundande rättsfakta. Det som avses är ålägganden att göra eller underlåta något som ska fullgöras utifrån sådana tidsmässiga intervall att det löpande vitet i praktiken utgår enligt tidsbestämda grunder. Här rör det sig exempelvis om varje överträdelse av ett föreläggande att följa en provtagningsplan eller varje

¹²⁹ Searle, *Konstruktionen av den sociala verkligheten*, s. 41 ff. Jfr. Peczenik i *Rättsnormer*, s. 33 f. och *Juridikens teori och metod*, s. 50.

underlåtelse att ge in ett visst intyg som måste lämnas in återkommande enligt vissa tidsbestämda intervall. Om tidsbegränsningen istället hade gjorts uttryckligen i beslutet hade det rört sig om ett villkorat överträdelserekvisit som i tid begränsar möjlighet att döma ut ett vite. Det skulle i praktiken göra att det föreskriftsbaserade löpande vitet utdöms för *varje tidsperiod* istället. Här avses istället medelbara tidsbegränsningar där förutsättningarna istället är sådana att löpande vitet inte uttryckligen är tidsbegränsat men att det i vart fall i praktiken utgår enligt tidsbestämda grunder.

3.3 Om beloppsbestämning

3.3.1 Vitesbelopp för varje ospecificerat kvantifierbart objekt

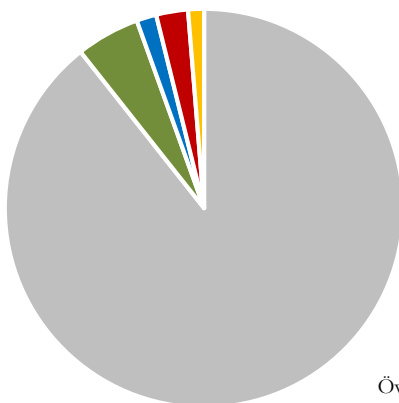
Vitet ska redan i beslutet fastställas till ett belopp som med hänsyn till vad som är känt om *adressatens ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt* kan antas förmå adressaten att följa vitesföreläggandet eller vitesförbudet, enligt VitesL 3 Men i praxis både före och efter VitesL:s införande förekommer det att vitet bestäms för varje *kvantifierbart objekt* som omfattas av överträdelsen ifråga. Lavin framhåller att om vitet relateras till antalet objekt kan det innebära att vitesbeloppet lätt kan bli alltför högt till den enskildes nackdel. Att bestämma ett vite för varje objekt eller åtgärd har en processuell fördel där domstolen tycks kunna portionera ett vite som utsatts gemensamt för olika moment. Ett obevisat moment skulle därför leda till att vitet *ändå* kan dömas ut för andra bevisade moment men med ett lägre portionerat belopp. I mål M 9402-14 den 16 april 2015 valde MÖD att *ex officio* endast utdöma ett inskränkt vitesbelopp som relaterats till de objekt som hänförde sig till de överträdelser som kunde bevisas. Fördelen med detta förhållningssätt är att ett vitet inte ”slösas bort” om det har utsatts för flera moment men där samtliga moment inte kan bevisas. Förutsättningarna i målet har tidigare redogjorts i avsnittet om ändring av beslutsgrundande rättsfakta inom ramen för frågan om kvalitativa inskränkningar av talan. Vad som avses i detta avsnitt är dock när objekten i beslutsgrundande rättsfakta är *ospecificerade* vilket innebär att det utifrån beslutets ordalydelse inte finns utrymme att inskränka vitesbeloppet relaterat till ett visst objekt eller en viss åtgärd. Den processuella fördelen kan därmed i detta avseende inte göras gällande på samma sätt som i 2015 års rättsfall som här redogjorts.

Men för *föreskriftsbaserade löpande viten* aktualiseras frågan om det egentligen finns utrymme för att i beslutet bestämma ett vitesbelopp för varje ospecificerat kvantifierbart objekt (jfr. VitesL 4 § 2 st.). Som ovan redogjorts hindrar begränsningsregeln att ett högre belopp än det som utsatts i beslutet kan dömas ut om det i ett mål föreligger flera överträdelser till prövning, enligt VitesL 9 § 2 st. Som tidigare redogjorts kommer varje ansökan att motsvara vad som utgör ett mål där vitesbeloppet i just det målet kommer att utgöra det högsta taket för hur högt vitesbelopp som kan dömas ut (jfr. MÖD 2008:14). Det kan återigen uppmärksamma är att begränsningsregeln inte innebär att flera överträdelser *inte* kan ligga till grund för prövning *i samma mål* utan endast att det högsta belopp som kan utläsas i vitesföreläggandet eller vitesförbudet kan dömas ut. Regeringen uttalade att begränsningsregeln syftar till att förhindra att flera utdömda viten sammanlagt skulle uppgå till ett mycket högt belopp samt att det kan bli svårt att bedöma om det föreligger flera förelägganden av perdurerande karaktär till bedömning.¹³⁰ Men när väl ett vitesbelopp relateras till ospecificerat kvantifierbara objekt kan vitesbeloppet ändå lätt bli högt.

Att just formulera ett vite för varje ospecificerat kvantifierbart objekt är dock inte något som är särskilt utmärkande för föreskriftsbaserade löpande viten. Samma typ av formulering förekommer för samtliga typer av ordinära och löpande viten. I förvaltningsrätterna respektive mark- och miljödomstolarna rörde det sig om totalt 188 mål (147 mål i förvaltningsrätt, 41 mål i mark- och miljödomstol) i det underlag

¹³⁰ Prop. 1984/85:96, s. 56 och s. 93. Lavin, *Viteslagstifningen – En kommentar*, s. 197 ff.

som undersökts i denna uppsats. Fokus är dock föreskriftsbaserade löpande viten varför samma underlag som ovan använts kommer att användas i detta avsnitt. Det är dock mer ändamålsenligt att utgå för varje vite som har prövats eftersom det är just vitet som relateras till varje objekt.

Totalt identifierades 33 föreskriftsbaserade löpande viten som var formulerade på ett sätt där vitet utgick för varje identifierbart objekt som *djur*, *produkt* eller *fysiskt objekt*. Att endast en formulering identifierades i mark- och miljödomstol beror på att underlaget var begränsat. Endast 1 av 34 ansökningar grundade sig i ett beslut där vitesbeloppet beräknades för varje ospecificerat objekt.

Per djur (48 %)	Förvaltningsrätt, 16 viten	Mark- och miljödomstol, 0 viten
Per produkt (15 %)	Förvaltningsrätt, 5 viten	Mark- och miljödomstol, 0 viten
Per inventarie (24 %)	Förvaltningsrätt, 8 viten	Mark- och miljödomstol, 0 viten
Övriga formuleringar (13 %)	Förvaltningsrätt, 3 viten	Mark- och miljödomstol, 1 vite

Den gråmarkerade delen av cirkeldiagrammet visar på övriga 281 viten som inte beräknas för varje kvantifierbart objekt vilket totalt uppgår till ca 10,5 % av totalt 314 föreskriftsbaserade viten som redogjordes ovan. Syftet med den gråmarkerade delen är att åskådliggöra hur stor andel av föreskriftsbaserade löpande vite som kvantifieras för varje objekt. De procentandelar som redogörs ovan för respektive kategori handlar om den inbördes fördelningen.

Kategorin *per djur* omfattar formuleringar som i djurskyddshänseende tar sikte på förhållanden där vitesbeloppet beräknas för varje djur som omfattas av överträdelsen. Av de rättsfall som undersökts förekom formuleringar som varje djur, djurindivid, kviga, häst, katt eller hund. Vad gäller de exempel där antalet djur inte fick överstiga ett visst angivet antal har adressaten stor möjlighet att kontrollera hur många djur som kommer att finnas inom adressatens kontroll. För att specifikt tala om katter och hästar är det av biologiska skäl ovanligt med födslar med fler än ett ental kattungar eller ett föl varför risken för att vitesbeloppet skulle skjuta i höjden på grund av födslar är därför minimal. Hur stor djurpopulationen är i verksamheten, eller i hushållet om det rör sig om husdjur, kan ansvarig adressat själv styra över vilket är förutsebart för hur stort vitesbeloppet kommer att uppgå till i praktiken när det väl utdöms. Inom ramen för denna kategori kan också kategorin *per inventarie* behandlas som också tar sikte på formuleringar i djurskyddshänseende. De fysiska inventarierna som avses är exempelvis ströbäddar, djurboxar, ligghallar och vattenkärl. Här rör det sig om fysiska objekt som är stora och kontrollerbara samt få till antalet. Sammantaget tycks de för dessa två nämnda kategorier i verkligheten endast röra sig om specificerade objekt där adressaten inom sitt ansvarsområde kan styra över objektens antal.

I kategorin *övriga formuleringar* förekom formuleringarna per avdelning, för varje katt eller häst som överskrider ett visst antal samt varje besökare som överskrider ett visst antal som vistas i en lokal. Just det sista exemplet var föremål för prövning i MÖD:s mål M 7746-17 den 17 april 2018 som ändrade underinstansen mark- och miljödomstolens dom på så sätt att ett vite om 45 000 kr dömas ut istället för 5 000 kr. Det rörde sig om en gymlokal där inte fler än 18 personer fick vistas på grund av bristfällig ventilation. En gymlokal är visserligen öppen för allmänheten men kan ha någon form av fysiskt hinder för att kunna debitera inträde av besökare. Mark- och miljödomstolen ansåg att begränsningsregeln innebär att endast en överträdelse kunde läggas till grund för vitets utdömande där överträdelserekvisitet var formulerat som att vite om 5 000 kr utgick för *varje överträdelse* och *per person* som överskred gränsvärdet om 18 personer i lokalen. MÖD däremot ansåg att begränsningsregeln inte hindrar att inom ramen för *en överträdelse* även kvantifiera vitet för varje person som överskred gränsvärdet. Det förelåg därmed inga hinder mot att utdöma ett vite om 5 000 kr för varje person vilket för 9 personer motsvarar

45 000 kr som nämndes. I förevarande fall torde adressaten ha stor möjlighet att kontrollera överträdelsen, men vad gäller formuleringsutrymmet finns inget hinder mot att även formulera detta för liknande beslut som tar sikte på affärer, restauranger eller andra lokaler som allmänheten tillgång till. Slutligen förekom det även att ett vite formulerades för varje avdelning där arbetsmiljöbrister inte åtgärdats. Om det rör sig om fysiskt avskilda avdelningar eller om avdelningarna endast utgör en abstrakt organisatorisk konstruktion är dock oklart.

Kategorin *per produkt* tar sikte på produkter som i livsmedelsskyddshänseende samt vad gäller tobakslagstiftningen inte har märkts på korrekt sätt. I ett mål tog vitesbeloppet sikte på varje *produkttyp* medan resterande avsåg ett vitesbelopp för varje *produkt* som inte hade märkts. Livsmedels- och tobaksförsäljning är av sådan art att överträdelse kan föreligga flera gånger under en och samma dag om varorna inte har märkts på ett korrekt sätt. Om sedan varje överträdelse ska kvantifieras med hänsyn till hur många produkter som överträdelsen innefattar innebär det att det totala vitet kan uppgå till ett mycket högt belopp. Livsmedelsförsäljning och tobaksförsäljning består av tiotal, hundratal eller kanske till och med tusental produkter som kan vara bristfälligt märkta i en och samma butik. Men att begränsningsregeln i detta avseende skulle hindra att ett högre vite döms ut som motsvarar flera överträdelser, exempelvis för *varje försäljning* av produkter som inte märkts korrekt, men där varje överträdelse fullt tillåtet kan beräknas utefter *hur många* produkter som omfattas av åläggandet blir egentligen ett märkligt resultat. En sådan ordning är inte förenlig med begränsningsregelns ändamål och skapar utrymme för att vitesbeloppet uppgår till ett för högt belopp och där beloppets storlek bestäms först *efter* det att vitet utsatts i beslutet. Inom detta utrymme finns det således en risk för att en straffmättningsliknande bedömning görs i linje med den farhåga som uttrycktes i förarbetet till VitesL.¹³¹ Straffmättningsutrymmet inom ramen för begränsningsregeln kommer att diskuteras i nästa avsnitt.

3.3.2 Straffmättningsutrymmet när begränsningsregeln inte är tillämplig

Det torde som ovan redogjorts inte finnas hinder mot att bestämma ett vitesbelopp för varje ospecificerat objekt så som rättsläget ser ut i praxis och i den faktiska rättstillämpningen. Både före och efter VitesL:s införande finns det i praxis exempel på utdömda viten som beräknats för varje objekt vid överträdelse-tillfället.¹³² När en enda överträdelse prövas torde begränsningsregeln sett till ordalydelsen inte bli tillämplig, men hur det förhåller sig om det skulle föreligga flera överträdelser *och* där vitesbeloppet i beslutet beräknas till antalet ospecificerat kvantifierbara objekt är oklart. I mål M 7746-17 den 17 april 2018 som redogjordes ovan valde MÖD att bestämma det kvantifierbara vitesbeloppet utifrån den mest allvarliga överträdelsen när det förelåg flera överträdelser till bedömning. Men sett till begränsningsregelns ordalydelse får inte ett högre belopp utdömas än det som utsatts i vitesföreläggandet eller vitesförbudet när det föreligger flera överträdelser till prövning i ett och samma mål, enligt VitesL 9 § 2 st. Det kan återigen nämnas att underinstansen, mark- och miljödomstolen, hade ansett att endast ett vitesbelopp på 5 000 kr kunde dömas ut. Det är oklart om MÖD menar att det inte finns något hinder mot att relatera ett vitesbelopp för varje ospecificerat kvantifierbart objekt oavsett om det föreligger *flera överträdelser* till grund för prövning i målet.

Oavsett hur vi vrider och vänder på MÖD:s avgörande ovan är det *klart* att det finns utrymme för straffmätning när vitesbeloppet i beslutet har utsatts för varje ospecificerat kvantifierbart objekt och det endast rör sig om *en enda* överträdelse som ligger till grund för prövningen om vitets utdömande (jfr. VitesL 9 § 2 st.). I den diskussion som nämndes i uppsatsens inledning om vitets rättsliga natur lyftes ofta risken

¹³¹ Prop. 1984/85:96, s. 50.

¹³² Jfr. Lavin i *Offentligrättsligt vite I*, s. 126 ff. och *Viteslagstiftningen – En kommentar*, s. 87.

för straffmätning fram som ett argument till varför vitesbeloppet måste bestämmas redan i beslutet *innan* en överträdelse. Jämfört med bötesstraffet sker straffmätning först *efter* att brottet förövats. Ekelöf framhåller att ett i beslutet obestämt vite kan ha en mer psykisk avskräckande verkan på den enskilde än ett redan bestämt belopp för att främja beslutets efterlevnad, men att det samtidigt också skulle ha stora likheter med straffmätning. Att på förhand bestämma vitesbeloppet kommer att öka enskildes *förtutsebarhet* då det på förhand framgår hur mycket ett vite för en överträdelse beloppsmässigt kommer att uppgå till om vitet eventuellt skulle dömas ut.¹³³ De likheter som vitesinstitutets har med vissa straffmätningensliknande moment inom straffrätten framfördes även som argument i beredningen av VitesL för att kvarhålla den tidigare ordningen där åklagare och allmän domstol handlade frågor om vitets utdömande som ovan nämnts i inledningen till avsnittet om utredningsansvar och åberopsbörd.

Lagrådet ansåg i likhet med remissinstansernas kritik, och senare även det som de borgerliga ledamöterna instämde i vid utskottsberedningen, att vitet har en straffliknande karaktär och av den anledningen fortsatt bör handläggas av åklagare i allmän domstol när vitets utdömande prövas. I lagrådsremissen uttalade Lagrådet att ”[a]lldeles oavsett om vitet i rättsligt hänseende betraktas huvudsakligen som ett tvångsmedel eller som en påföljd är påtagligt att straffmätningensliknande principer här har ett stort spelrum.” Det finns flera olika uppfattningar om hur straffmätning går till inom det straffrättsliga sanktionssystemet och om vad som egentligen utgör straffmätning. Sett till BrB 29-30 kap. ska i vart fall vissa värden beaktas vilket har betydelse för påföljdsvalet och straffvärdet. De värden som beaktas vid straffmätningen finns inte för vitesinstitutet. När vitesbeloppet ska fastställas ska endast adressatens *ekonomiska förhållanden* och *omständigheterna i övrigt* beaktas, enligt VitesL 3 §. Den avgörande skillnaden är dock att vitesbeloppet fastställs *före* det att en överträdelse eventuellt sker medan straffmätningen görs reaktivt först *efter* att brottet förövats.

Lagrådet har också inom ramen för sanktionsavgifter diskuterat risken för att beloppen bestäms utifrån vad som *tycks* vara straffmätningens principer på samma sätt som i ovanstående kritik även om straffmätning inte uttryckligen använts som begrepp. Miljö- och byggsanktionsavgifter beräknas enligt nuvarande ordning utefter schabloner som regeringen promulgerat genom förordning, enligt MB 30:1 och PBL 11:51-52. Före dagens utformning av regleringen hade Lagrådet i beredningen av ett tidigare förslag från regeringen kritiserat den föreslagna lagtexten som gav utrymme för att beräkna miljösktionsavgiften för varje enskilt fall. Lagrådet framhåller att det inte skulle vara förtutsebart då sanktionsavgiften sett till beloppet inte hade bestämts på förhand. Ledamöterna i Lagrådet var förvisso skiljaktiga men skiljaktigheten hänförde sig främst till frågan om hur beräkningsgrunderna skulle kunna schabloniseras i lagstiftningen. Majoriteten bestående av två ledamöter uttalade att det föreslagna systemet med schabloniserade beräkningsgrunder skulle ha stora likheter med vitesinstitutet där ett belopp sätts ut på förhand men med den skillnaden att beloppen inte kan anpassas till den enskilde ekonomiska förhållanden. Minoriteten, en ledamot, ansåg att det inte är givet att en schabloniserad beräkning är den enda vägen att gå samt att det för miljöskyddsområdet kan vara svårt att hitta naturliga parametrar för schabloniseringen.¹³⁴ Som sanktionsavgiftssystemet ser ut idag inom ramen för MB och PBL är det regeringen som bestämmer schabloner i förordning. Den huvudsakliga likheten med vitesinstitutet i detta avseende är att sanktionsavgiften också bestäms på förhand och inte när en överträdelse väl föreligger. Och den huvudsakliga skillnaden mot bötesstraffet är som redan nämnts att vitesinstitutet, och även

¹³³ Ekelöf, *Straffet, skadeståndet och vitet*, s. 134 f. Se även Herlitz i *Föreläsningar III – Förvaltningsrättsliga plikter*, s. 564 som framhåller att vitesföreläggandets mest karaktäristiska drag är att vitespåföljden redan i beslutet bestäms till ett belopp som ska vara så avskräckande som möjligt för att främja fullgörelse. Jfr. Lavin i *Offentligrättsligt vite I*, s. 117 f. och *Viteslagstiftningen – En kommentar*, s. 89.

¹³⁴ Bilaga 13 i prop. 1994/95:10, s. 15 ff. Prop. 1997/98:45 del I, s. 538 f.; del II, s. 314. Prop. 2009/10:170, s. 340 ff.

sanktionsavgifterna, på förhand kan säga hur mycket en eventuell överträdelse kommer att beräknas till beloppsmässigt *före* det att överträdelsen sker. Den straffmätning som sker för bötesstraffet tar istället hänsyn till omständigheterna som förelåg *när* ett brott väl förövades.

När det handlar om ospecificerade kvantifierbara objekt kommer vitesbeloppet att beräknas utifrån omständigheterna som föreligger *när* överträdelse sker. Visserligen tycks de beslut som redovisats i undersökningen ovan omfatta objekt som adressaten själv tycks kunna uppskatta i sin verksamhet eller inom det som adressaten i övrigt är ansvarig för. Men utrymmet att formulera ett vite där beloppet ska beräknas för varje ospecificerat kvantifierbart objekt kan egentligen utsträckas så långt det går inom ramen för vad som ytterst följer av kompetensreglerna. Här finns det således ett utrymme att beräkna vitesbeloppet utifrån de förutsättningarna som föreligger när en överträdelse väl sker. Begränsningsregeln som just utformades för att förhindra att flera överträdelser kunde leda till ett för högt belopp omfattar inte vitesbelopp som beräknas utifrån antalet ospecificerade kvantifierbara objekt. I sådana fall har dock domstolen möjlighet att beakta de ändamål som legat till grund för begränsningsregelns införande även inom ramen för *jämkningsinstitutet* när vitets utdömande prövas, enligt VitesL 9 § 1 st. 2 men.

Här har synsättet om *vitets rättsliga natur* betydelse gällande frågan om det egentligen rör sig om straffmätning eller inte. Vitet är, till skillnad från det straffrättsliga sanktionssystemet, ett tvångsmedel som förvaltningspolitiskt används som en effektivitetsfrämjande åtgärd för att tillgodose att de politiska ändamål som förvaltningen avser att främja får genomslag.¹³⁵ De kriminalpolitiska ambitionerna får därmed inget utrymme även om vitet till sin psykiskt avskräckande effekt är identiskt med den verkan som straffbuden och bötestraffet har. Som Asp framfört, utifrån Jareborgs synsätt, har det straffrättsliga sanktionssystemet en *värdeexpressiv funktion* där straffen syftar till att upprätthålla vissa *moraliskt* sanktionerade *etiska värden*.¹³⁶ När vitet formuleras på ett sätt där vitesbeloppet beräknas utefter ospecificerade kvantifierbara objekt är det istället den förvaltningspolitiska ambitionen att främja effektiviteten inom förvaltningen som kommer till uttryck. Det är därför inte tal om någon egentlig straffmätning utan snarare en bestämning av vitesbeloppet i efterhand som dock även det kan vara högst betänkligt för den enskildes förutsebarhet. Jag finner mig dock förhindrad inom ramen för det rättsdogmatiska kunskapsintresset att utveckla detta till en möjlig, och möjligtvis även relevant, *de lege ferenda*-diskussion om begränsningsregelns tillämpning även ska utvidgas till att omfatta en större del av beslutsfattarens formuleringsutrymme.

¹³⁵ Jfr. Strömberg & Lundell, *Allmän förvaltningsrätt*, s. 146. Ragnemalm i *Förvaltningsprocessrättens grunder*, s. 24 f.

¹³⁶ Asp, Ulväng & Jareborg, *Kriminalrättens grunder*, s. 53 f.

4. Avslutande analytiska punkter

4.1 Om bevisföring

I detta kapitel ska en reflektion göras av några av de frågor som uppkommit i framställningen ovan. En av dessa frågor är om myndigheten som ansöker om vitets utdömande kan föra fram bevisning som inte nödvändigtvis är inhämtats genom den tillsynsverksamhet som myndigheter bedriver för att undersöka om föreläggandet eller förbudet efterlevs. Detta gäller dock inte när beslutsgrundande rättsfakta förutsätter att överträdelser först måste konstateras av tillsynsmyndighet inom ramen för överträdelssrekvisitet som ovan redogjorts. Processramen har i sådana fall redan begränsats och *endast* bevisning som kommer från myndigheters tillsynsverksamhet kan styrka en eventuell överträdelse, annars skulle de *överträdelssrekvisit* som förutsätter att överträdelse först konstateras att ha en onödig verkan. Det kommer dock inte utgöra överskottspåstående då de först formulerats i beslutsgrundande rättsfakta och utgör därför inget nytt ”gärningsmoment” i grunden där gärningen beskrivs. Men flera uttalanden i både förarbeten och praxis har gjort gällande att det för i vart fall tidsbestämda löpande viten är viktigt att tidsperioderna inte utformas kortare än vad myndigheten förmår att kontrollera överträdelser.¹³⁷ Vad för avgörande tyngd dessa uttalanden ska ges är oklart. Frågan är därmed om myndigheten är begränsad att föra fram bevisning som inte nödvändigtvis kommer från en inspektion som tillsynsmyndigheten gjort. En viktig förutsättning är dock att beslutsgrundande rättsfakta inte begränsar processramen genom att överträdelssrekvisiten inte är villkorade.

Huvudregeln i den allmänna processen är *fri bevisprövning*, enligt RB 35:1 (jfr. ÄL 23 §), vilket även torde gälla för förvaltningsprocessen men med den skillnaden att förvaltningsdomstolar kan avvisa onödig bevisning, enligt FPL 8 § 2 st.¹³⁸ Det som följer av beslutsgrundande rättsfakta kommer enligt Ekelöfs terminologi att motsvaras ett *bevistema* där samtliga rekvisit i beslutsgrundande rättsfakta måste bevisas för att en ansökan om vitets utdömande ska vinna bifall.¹³⁹ Sett till bevisföringen i praxis har dock HFD i RÅ 1995 ref. 6 godtagit en dolt inspelad film från en för myndigheten utomstående källa som bevismedel i ett ingripande mål om återkallelse av en fastighetsmäklares registrering. Denna typ av mål har vissa likheter med de mål om återkallelse om legitimation som ovan betecknats som brottmålsliknande (jfr. RÅ 1990 ref. 64). Filmen kom från en tevedokumentär som utgjorde underlag för Länsstyrelsen beslut att återkalla fastighetsmäklarlegitimationen för mäklaren som förekom i filmsekvensen. Det kan dock anmärkas att en ledamot var skiljaktig men att den skiljaktiga meningen hänfördes endast till frågan om bevisvärdering och inte frågan om bevisföring. Detta rättsfall *tar för* det faktum att det inom ramen för den fria bevisföringen inte finns hinder mot att den bevisning som beslutande myndighet för fram i processen kommer från en för myndigheten utomstående källa.

I mål om tvångsåtgärder mot den enskilde har ansökande myndigheten bevisbördan för det som åberopas i processen och bestämmer således vad för bevisning som förs fram för att bevisa om det föreligger överträdelse eller inte.¹⁴⁰ Eventuella hinder mot vilken bevisning som kan föras fram finns därför inte i ett processuellt hänseende utan snarare i ett förvaltningsrättsligt hänseende som reglerar beslutande myndighetens handlingsutrymme. Förvaltningsrättsligt ska en myndighet i sin verksamhet beakta *objektivitetsprincipen* som innebär att myndigheten ska vara saklig och opartisk, enligt RF 1:9 och FL 5 §

¹³⁷ SOU 1982:21, s. 69. Prop. 1984/85:96, s. 50. Jfr. Lavin, *Viteslagstiftningen – En kommentar*, s. 198.

¹³⁸ Utgångspunkten är fri bevisprövning, men vissa legala inskränkningar förekommer som i RB 35-41 kap., FPL 20-27 §§ och ÄL 23-25 §§. Utöver dessa bestämmelser finns det i mål om vitets utdömande inga andra legala bevisregler.

¹³⁹ Ekelöf & Edelstam, *Rättegång I*, s. 179.

¹⁴⁰ Lavin, *Förvaltningsprocessrätt*, s. 96. Jfr. Fitger, *Lagen om domstolsärenden – En kommentar*, s. 202 f. och Ekelöf, Edelstam & Heuman, *Rättegång IV*, s. s. 93 f. och s. 150 f. Jfr. Ekelöf & Edelstam, *Rättegång I*, s. 179.

2 st. Det innebär att myndigheten *inte ska "[...] vägledas av andra intressen än dem som de är satta att tillgodose eller att grunda sina avgöranden på hänsyn till andra omständigheter än sådana som enligt tillämplig författning får beaktas vid prövningen av ett ärende."*¹⁴¹ Men en myndighets handlingsutrymme begränsas inte endast i ett rättsligt hänseende utan kan även begränsas av myndighetens ekonomiska förmåga. Att bevisning inkommit till myndigheten från utomstående källor innebär en ekonomisk effektivitetsaspekt då de egna ekonomiska resurserna inte behöver användas för att inhämta bevisning. De ekonomiska resurserna kan därför istället allokteras för andra ändamål. Här aktualiseras dikotomin mellan förvaltningens effektivitet och den enskildes rättssäkerhet som diskuterades i teoriavsnittet.¹⁴² Men det problematiska med att öppna upp för att tillåta bevisning som inkommit från utomstående källor är att det finns en risk att vitesinstitutet får en moralbildande funktion som mer liknar det straffrättsliga sanktionssystemets ändamål. Just straffsanktionssystemets moralbildande funktion har av flera i litteraturen lyfts fram som en viktig skillnad mellan vitesinstitutet och bötesstraffet.¹⁴³

Om vitet i praktiken har en moralbildande funktion uppkommer ett *legitimitetsproblem* då beslutsfattare på myndighetsnivå formulerar de moralbildande förutsättningarna istället för politiska representanter på lagstiftarnivå. Det finns således en risk för att vitesinstitutet som rättskonstruktion baseras på värden som inte har sin grund i den demokratiska delaktigheten som Glavå och Petrusson diskuterat och som redogjorts i teoriavsnittet vilket i sin tur kan äventyra rättskonstruktionens upplevda permanens. Som tidigare redogjorts framhåller Lebeck i ett juridiskt hänseende att legalitetsprincipen inom förvaltningsrätten som rättsområde även utgör en tolkningsmetod som begränsar myndigheters skönsrättsliga utrymme. Här kommer objektivitetsprincipen som ovan berörts att spela en viktig roll, enligt FL 5 § 2 st. För betungande beslut inskränks det skönsrättsliga utrymmet genom förarbetsuttalanden i specialförfattning vilket skapar *stabilitet* och *förtusebarhet* i tillämpningen. Att genom vitesförelägganden och vitesförbud främja ett moraliserande torde sannolikt inte kunna inrymmas i något förvaltningsrättsligt förarbete som just föreskriver ett sådant förfarande. Som tidigare nämnts syftar vitesinstitutet till att nå rättelse i ett enskilt fall och i stort ett institut som syftar till att främja förvaltningens effektivitet och de ändamål som förvaltningen har att främja. Sådana uttalanden bör därför istället göras inom ramen för den politiska diskussion som föregår ändringar av det straffrättsliga sanktionssystemet. Om sådana förarbetsuttalanden ändå finns kan uttalandena inte ges avgörande betydelse sett utifrån de legitimitetsaspekter som här har diskuterats.

Men myndighetens utrymme att agera utanför de rättsliga ramar som beslut fattas utifrån – utrymmet för myndigheters *faktiska handlande* – är mycket större än det är vid *myndighetsutövning* som omfattas av *legalitetsprincipens* krav på lagstöd, enligt RF 1:1 st. 3 och 8:2 st. 1 p. 2 (jfr. RF 12:4 st. 2). Så som rättsläget ser ut idag omfattas faktiskt handlande inte av legalitetsprincipen även om en åtgärd av en myndighet mycket väl kan ha sådana *faktiska verkningar* som för beslut vanligtvis tillerkänns överklagbarhet (jfr. RÅ 2004 ref. 8). Lebeck argumenterar dock för att faktisk påverkan som innefattas i myndigheters *faktiska handlande*, som exempelvis utredningsåtgärder, som kan påverka och ändra medborgares rättigheter och skyldigheter även bör innefattas i legalitetsprincipens omfång.¹⁴⁴ Utredningsåtgärder, som eftersökning av bevisning från utomstående källor, utgör egentligen i sig en kommunikation till allmänheten om att en enskild kan vara klandervärd i sitt beteende vilket får en moraliserande funktion. Ur legitimitetssynpunkt kan ett sådant förfarande från myndigheten vara högst betänkligt. Den

¹⁴¹ Prop. 2016/17:180, s. 60.

¹⁴² Jfr. Lundell, Matsson, Persson & Wenander, *Regeringsformen och förvaltningen – Styrning och rättslig reglering*, StvT 2012/2 s. 290.

¹⁴³ Jfr. Lavin, *Offentligrättsligt vite I*, s. 13 och s. 20 ff.

¹⁴⁴ Lebeck, *Legalitetsprincipen inom förvaltningsrätten*, s. 234 f.

demokratiska legitimiteten i att förvaltningen utan något som helst uttryck från lagstiftaren bidrar till att upprätthålla en idé om vad som är moraliskt klandervärt i samhället kan därför ifrågasättas. Det är därför lämpligast att myndigheter på egen hand bör samla in bevisning genom inspektion för att i vart fall upprätthålla *legitimiteten* för förvaltningen även om utrymmet i beslutsgrundande rättsfakta medger att bevisning från för myndigheten utomstående källor används.

4.2 Om perdurerande överträdelser

Som tidigare redogjorts i uppsatsen kan ett moment som tar sikte på en viss *effekt* överträdas konstant då den *perdurerande gärningen* konstant inryms i beslutsgrundande rättsfakta. Jämfört med ett moment som tar sikte på en *handling* finns det för en viss effekt ingen inneboende tidsaspekt som gör att gärningen utifrån tid kan avgränsas i verkligheten. Men för att döma ut ett vite på grund av perdurerande överträdelser finns det både *praktiska* och *legala hinder* som samverkar. Det är alltså inte så enkelt som att konstatera att man för konstanta överträdelser av ett utsatt löpande vite även konstant lämpligen *bör* ansöka om dess utdömande. Det *praktiska hindret* är att ansökande myndigheten måste ansöka om vitets utdömande för varje överträdelse och även bevisa sådana överträdelser då ansökande myndigheten har bevisbördan. Resonemanget om *legitimitetsproblemet* som diskuterats i tidigare avsnitt innebär också att det för förvaltningen är betänkligt att föra fram bevisning som myndigheten inte på egen hand insamlat genom sin tillsynsverksamhet vilket också utgör ett praktiskt hinder. Vad gäller det *legala hindret* kommer begränsningsregeln att hindra att ett högre vitesbelopp än det som utsatts i beslutet ska dömas ut, enligt VitesL 9 § 2 st. Begränsningsregelns tillämplighet innebär enligt praxis att myndigheten för varje ansökan som görs endast kan få ett utdömt vite som högst motsvarar det belopp som utsatts i beslutet (jfr. MÖD 2008:14). Begränsningsregeln infördes just för att svårbedömda icke-tidsbestämda överträdelser av perdurerande karaktär inte skulle uppgå till ett för högt utdömt vitesbelopp. På samma sätt som tidsperioder i praktiken innebär en begränsning där endast det belopp som motsvarar en överträdelse kan dömas ut trots att flera överträdelser kan ha skett inom tidsperioden ifråga, har begränsningsregeln samma funktion. Som praxis tydliggör kommer en ansökan att motsvara ett mål där endast det högsta belopp som följer av ett beslut kan dömas ut. Endast ett vitesbelopp som motsvarar en enda överträdelse inom tidsperioden respektive inom ramen för en ansökan kan således dömas ut.

Vilken betydelse den psykiskt avskräckande effekten har när möjligheten till vitets utdömande begränsas genom en ansökan blir därmed en central fråga i detta avsnitt. Lavin diskuterar de psykologiska aspekterna som finns för den enskilde och vitesinstitutets ändamål i stort när myndigheten inom ramen för ett skönsmässigt utrymme kan *välja* att ansöka om vitets utdömande eller inte.¹⁴⁵ Det kan för perdurerande gärningar ifrågasättas om den psykiskt avskräckande effekten upprätthålls om ansökande myndighet lämnar in flera ansökningar med ett kort tidsintervall emellan varje ansökan. Förvaltningens handlingsutrymme begränsas i detta avseende av *proportionalitetsprincipen* som måste beaktas om en ansökan ska göras eller inte, enligt FL 5 § 3 st. Det innefattar en prövning av kriterierna *lämplighet*, *nödvändighet* och *proportionalitet* som de har utbildats inom EU-rätten.¹⁴⁶ För främja efterlevnaden av förvaltningsrättsliga beslut är det både *nödvändigt* och *lämpligt* att myndighet ansöker om vitets utdömande för att utbilda och upprätthålla kunskapen om vitets psykiskt avskräckande effekt.

¹⁴⁵ Lavin, *Viteslagstiftningen – En kommentar*, s. 114 ff. Lavin kritiserade i SOU 1982:21, s. 78 i ett särskilt yttrande att Viteskommitténs förslag om att vite endast kunde utdömas för varje försutten tidsperiod och inte för varje överträdelse av ett förbud. Lavin diskuterar just det som i uppsatsen beskrivits som tidsperiodernas begränsning där endast en överträdelse inom en tidsperiod skulle kunna ligga till grund för vitets utdömande. Ett sådant förhållande skulle innebära att endast en enda överträdelse av ett förbud kan läggas till grund för vitets utdömande inom respektive tidsperiod. Denna kritik är dock inte längre relevant efter att regeringen föreslog att vitet även kunde utdömas för varje icke-tidsbestämd överträdelse.

¹⁴⁶ Wenander, *Proportionalitetsprincipen i 2017 års förvaltningslag*, FT 3/2018 s. 445 och s. 454. Se fotnot 43.

Lämplighetskriteriet aktualiseras också aktualiseras när proportionalitetsprincipen tillämpas inom ramen för den bedömning som myndigheten gör när vite utsätts i beslut som tidigare redogjorts. Vad gäller kriteriet *proportionalitet* görs en avvägning mellan skadan och nyttan i det enskilda fallet utifrån de ändamål som ska främjas. Det allmänna intresse som Lavin framfört inom ramen för kompetensreglerna som motiverar vitets utsättande utgör således den *nytta* som ska vägas mot den *skada* som den enskildes intresse kan lida.¹⁴⁷

Det som karakteriserar det löpande vitet är att det kontinuerligt inskräper den psykiskt avskräckande effekten genom att det kan utdömas för varje överträdelse enligt tidsbestämda eller icke-tidsbestämda grunder. Det allmänna intresse som förvaltningen vill främja kommer därför att teoretiskt sett mer effektivt främjas med ett löpande än ett ordinärt vite. Men Viteskommittén framförde i sitt betänkande att myndigheter bör undvika att ta ut flera försuttna viten för att vitesbeloppet inte skulle bli orimligt högt. Ett orimligt högt vitesbelopp skulle äventyra upprätthållandet av kunskapen om vitets psykiskt avskräckande effekt då det finns en risk att domstolen använder jämningsinstitutet för att sätta ned beloppet, enligt VitesL 9 § 1 st.¹⁴⁸ Det finns därför skäl för myndigheten att avvakta med att lämna in flera ansökningar med kort mellanrum när det handlar om perdurerande gärningar. Men som ovan redogjorts tycks det finnas ett utrymme att undvika begränsningsregelns tillämplighet vid *ospecificerade kvantifierbara objekt* där vitesbeloppet beräknas utefter omständigheterna som förelåg när överträdelsen väl skedde. Vitesbeloppet har som utgångspunkt beräknats utifrån samma kriterier men där vitesbeloppet som beräknas för kvantifierbara objekt även relateras till antalet objekt vilket ytterligare inskräper den avskräckande effekten, enligt VitesL 3 §.

Det är därför mer proportionerligt att avvakta med att ansöka om vitets utdömande till domstolen när en föregående ansökan som ligger väldigt nära i tid redan gjorts och anhängiggjorts i domstol. Syftet är således att undvika att vitesbeloppet inte ska bli alltför högt vilket i sig innebär en risk att domstolen väljer att jämka beloppet. Det i sin tur innebär att den utbildade avskräckande effekten inte blir lika påtaglig för den enskilde då den enskilde kan förvänta sig att domstolen inte kommer att döma ut ett lika högt belopp som myndigheten ursprungligen utsatt i beslutet. Myndigheten bör också av samma skäl avvakta längre tid när det rör sig om kvantifierbara objekt då vitesbeloppet i sådana fall kan uppgå till ett mycket högre belopp än om vitet inte hade kvantifierats för varje objekt. Här är det dock viktigt att uppmärksamma att frågeställningarna i uppsatsen tar sikte på formuleringar som kan läggas till grund för vitets utdömande vilket det ändå kan göra om vitet jämkas, men att dess effektivitet kan försämrans om domstolen anser att vitesbeloppet är alltför högt.

4.3 Om lämplighetsprövning

En fråga som uppkommit är utrymmet för domstolen att använda sitt *tolkningsutrymme* och *utredningsansvar* i processen. Domstolen ska som ovan redogjorts inte använda sitt utredningsansvar till ansökande myndighetens fördel vilket innebär att det i praktiken uppkommer en *åberopsbörda*. Domstolen är samtidigt inte förhindrad att inom ramen för sitt tolkningsutrymme förfoga över *hur* beslutsgrundande rättsfakta tolkas i det utrymme som kallas *majus includit minus* inom processens yttersta ramar som tidigare skissats. Men det förekommer också att domstolen går utöver vad domstolen kan göra inom både tolkningsutrymmet och vad som följer av utredningsansvaret. Detta utrymme kommer att betecknas som domstolens *lämplighetsprövning*. I MÖD dom M 9402-14 den 16 april 2015 som tidigare redogjorts hade ett vite utsatts för två moment gemensamt men där endast ett moment kunde bevisas. Om

¹⁴⁷ Jfr. Lavin, *Viteslagstiftningen – En kommentar*, s. 28 f.

¹⁴⁸ SOU 1982:21, s. 69.

ett vite utsatts för flera moment utgör det ett gemensamt bevisstema där samtliga moment måste bevisas för att vitet över huvud taget ska kunna dömas ut. Men MÖD valde att portionera ut vitet utefter hur stor del det moment som kunde bevisas uppgick till av det totala vitesbeloppet utan att ansökande myndigheten ens hade inskränkt sin talan vilket aktualiserar frågan om detta över huvud taget är möjligt.

Ansökande myndigheten har som tidigare redogjorts möjlighet att inskränka sin talan till att endast omfatta vissa moment i vitesföreläggandet eller vitesförbudet utifrån kriterierna *handling* och *effekt* men det är oklart hur vitesbeloppet kvantitativt ska proportioneras. Om en kvalitativ inskränkning av moment i beslutet görs måste det även innebära att vitesbeloppet inskränks i kvantitativt hänseende för att ett eventuellt utdömt vite inte ska stå i strid med kravet på *reformatio in pejus*. Annars skulle det bli lättare för ansökande myndigheten att få ett lika stort vitesbelopp utdömt. Men om MÖD i 2015 års fall som nämndes ovan gjort en bedömning inom ramen för jämningsinstitutet är oklart. Därför aktualiseras frågan om vad som inbegrips i det utrymme som domstolen gjort bedömningen inom vilket i detta avsnitt betecknas som *lämplighetsprövning*. I litteraturen förekommer påståenden om att domstolens prövningen inte endast innefattar en kontroll av besluts *laglighet* utan även en prövning av besluts *lämplighet* i enlighet med officialprincipen, enligt FPL 8 §.¹⁴⁹ Ragnemalm har framfört att domstolsprövningen i förvaltningsrätt i första hand tar sikte på laglighetsfrågor oavsett om det rör sig om förvaltningsbesvär eller kommunalbesvär, men framhåller också att prövning av lämplighetsfrågor även kan förekomma. Vad Ragnemalm egentligen menar med lämplighetsfrågor är oklart. Om det tar sikte på en lämplighetsbedömning inom ramen för vad som följer av lagstiftningen låter jag vara osagt.

Lavin har å sin sida just framfört att termerna laglighets- och lämplighetsprövning är oklara och att det inte finns något rättsligt stöd för någon lämplighetsprövning.¹⁵⁰ Den bedömning som domstolar inom samtliga domstolsslag kan göra *utifrån lagstiftning* inryms i laglighetsprövningen. När det finns bestämmelser som bemyndigar domstolar att göra en bedömning av lämpligheten inryms även det i den laglighetsprövning som Lavin diskuterat. I mål om vitets utdömande finns det sådana bemyndigande vad gäller frågan *om vitets ändamål har förfallit* och om det finns *jämkningsgrunder* för vitesbeloppets nedsättande, enligt VitesL 9 § 1 st. Men vad som avses med lämplighetsprövning i detta avsnitt är dock snarare en befogenhet för domstolar att själva göra en skönmässig bedömning som *inte inryms* i lagstiftningens uttryckliga bemyndigande. Befogenheten faller utanför både domstolens tolkningsutrymme och utredningsansvar.¹⁵¹

En annan fråga som uppkommer inom ramen för frågan om domstolens lämplighetsprövning är om det är möjligt för domstolen inom ramen för sitt *tolkningsutrymme* kan tolka ett föreskriftsbaserat löpande vite, enligt VitesL 4 § 2 st., som ett löpande vite som utsatts för ”återkommande förpliktelser” istället, enligt VitesL 4 § 1 st. 2 men. 2 mom. Fördelen med att omtolka ett vitesföreläggande eller vitesförbud är att begränsningsregeln inte blir tillämplig. Förvaltningen behöver därmed inte ständigt inge nya ansökningar för att utbilda och upprätthålla kunskapen om vitets psykiskt avskräckande effekt vilket är en effektivitetsaspekt. För att kunna omtolka ett föreskriftsbaserat löpande vite till en annan typ av löpande vite är det centrala att de normrationella förutsättningarna enligt VitesL 4 § är uppfyllda vilket tidigare beskrivits som löpande vitets verkan – eller *överträdelserequisitet* – som följer av lagstiftningen. En sådan tolkning faller inom ramen för domstolens tolkningsutrymme och inte domstolens utredningsansvar, men en sådan tolkning är också betänkelig utifrån både den formella rättssäkerhetens

¹⁴⁹ Jfr. Strömberg & Lundell, *Allmän förvaltningsrätt*, s. 187 och s. 226. Bohlin & Warnling-Nerep, *Förvaltningsrättens grunder*, s. 218 f. och s. 283. Regeringen uttalade i prop. 1984/85:96, s. 56 att det ligger i sakens natur att pröva lagligheten av vitesförelägganden och vitesförbud.

¹⁵⁰ Ragnemalm, *Förvaltningsprocessrättens grunder*, s. 149. Lavin, *Viteslagstiftningen – En kommentar*, s. 128.

¹⁵¹ Jfr. Wennergren & von Essen, *Förvaltningsprocesslagen m.m. – En kommentar*, s. 22.

förutsebarhetsaspekter och den materiella rättssäkerhetens *rättvisaspekter*. Här får legalitetsprincipen enligt Lebecks synsätt betydelse som tolkningsmetod som ovan redogjorts där det för betungande beslut är centralt att förutsebarheten upprätthålls för att tillgodose den enskildes intresse av rättssäkerhet.¹⁵² Om domstolen väljer att göra denna typ av tolkning blir därmed en avvägning som torde göras utan lagstöd inom lämplighetsprövningen.

En lämplighetsprövning till den enskildes fördel är dock mindre betänklig än en lämplighetsprövning till ansökande myndighetens fördel på grund av det styrkeförhållande som typiskt sett råder. I den faktiska rättstillämpningen identifierades 3 mål i förvaltningsrätt och 8 mål i mark- och miljödomstol där domstolen tycks ha gjort en prövning till den enskildes fördel vilket resulterat i att vitet inte dömts ut utan något uttryckligt lagstöd.¹⁵³ Bedömningen så som den kan förstås utifrån domskälen har i huvudsak kretsat kring frågor om *rimlighet* och *skälighet* för den enskilde. De avslagna ansökningarna har motiverats med att det skulle vara betungande för den enskilde om ett vite skulle utdömas även om förutsättningarna för dess utdömande tycks föreligga. Domskälen ger dock ibland inte tillräcklig ledning för hur bedömningen gjorts. Det är möjligt att domstolen använt sig av jämningsinstitutet även om hänvisning till bestämmelsen inte uttryckligen gjorts.

Men i situationer där den enskildes ”utsatthet” beaktas när resonemang om rimlighet och skälighet görs, vare sig det sker inom ramen för jämningsinstitutet eller inte, aktualiseras den *legitimitetsaspekt* som diskuterades i teoriavsnittet. Förvaltningsdomstolar kan agera mer eller mindre legitimitetsskapande i sin rättstillämpning genom att kommunicera den *rättvisa* som den enskilde anser sig vara berättigad till enligt de rådande föreställningarna i samhället om vad som anses som rimligt, förnuftigt och rättvist. Den prövning och det utfall som domstolen kommit till i de mål som nämndes vara legitimitetsskapande vilket går utöver vad som rättspositivistiskt åligger domstolen att beakta. Domstolen intar snarare ett *rättsrealistiskt förhållningssätt* till sakfrågorna där den enskildes utsatta situation beaktas.¹⁵⁴

4.4 Om vite mot det allmänna

Utdömt vite tillfaller staten, enligt BrB 25:7 och 25:9. I RB 9:8 finns det en bestämmelse om att vite inte får utsättas mot staten, men vad för betydelse bestämmelsen har annat än när vitet utdöms enligt allmänprocessuella regler kan ifrågasättas. Det är oklart om samma bestämmelse skulle kunna tillämpas i ärendeprocessuella mål då hänvisningen i ÄL 43 § 2 st. endast är tillämplig när det rör sig om förfarandevite som utsätts av domstolen inom ramen för en process. I förarbetet till VitesL övervägdes ett förbud mot att ålägga staten vite av flera olika skäl, däribland skälet att ett vite mot staten inte har någon psykiskt avskräckande effekt på samma sätt som mot enskilda, men dåvarande justitieministern Wickbom uttalade med den marknadsrättsliga situationen för handen att det finns en risk att marknadsrättsliga förbuds- och informationsförelägganden inte skulle kunna åläggas det allmänna uppträder i egenskap som ett privaträttsligt subjekt.¹⁵⁵ Här kan dock uppmärksammas att privatiseringen av offentligägda

¹⁵² Lebeck, *Legalitetsprincipen i förvaltningsrätten*, 326 f.

¹⁵³ De mål det handlar om är Mark- och miljödomstolen i Växjö dom M 4375-12 den 12 mars 2013, Mark- och miljödomstolen i Vänersborg dom P 2048-14 den 5 juni 2014, Mark- och miljödomstolen i Växjö dom M 395-14 den 26 augusti 2014, Förvaltningsrätten i Göteborg dom 7558-14 den 29 augusti 2014, Mark- och miljödomstolen i Växjö dom P 254-15 den 23 januari 2015, Mark- och miljödomstolen i Växjö dom M 4902-14 den 6 juni 2015, Förvaltningsrätten i Göteborg dom 11949-16 den 13 februari 2017, Mark- och miljödomstolen i Vänersborg dom P 395-17 den 29 mars 2017, Mark- och miljödomstolen i Växjö dom M 4976-16 den 26 juli 2017, Förvaltningsrätten i Jönköping dom 4509-17 den 13 november 2017 och Mark- och miljödomstolen i Nacka dom M 5534-17 den 21 december 2017.

¹⁵⁴ Stendahl, *Att bedöma arbets(o)förmåga I Legitimitetsfrågor inom socialrätten*, s. 172 f. Herlitz diskuterade tidigt att rättsstatsidéns inflytande inte endast gör sig gällande i rättskipningen utan även andra delar av förvaltningen. Rättsstatsidéerna innebar att inte endast rättspositivismens synsätt om juridiken som statsfunktion får genomslag utan även att vissa rättigheter ska tillerkännas statens skydd. Herlitz, *Föreläsningar I – Inledning till förvaltningsrättens studium*, s. 39 f.

¹⁵⁵ Prop. 1984/85:96, s. 99 f. Jfr. Lavin, *Viteslagstifningen – En kommentar*, s. 35.

bolag började i stor utsträckning mot slutet av 1980-talet. Idag utgör andelen offentligägda bolag en betydligt mindre andel av näringslivet än vad som möjligen tycks ha varit fallet i slutet av 1984 när Wickbom formulerade sig som nyligen redogjorts.¹⁵⁶

I den empiriska undersökningen som gjorts förekom det att myndigheter utsätter vite mot andra myndigheter. Statliga myndigheter utsätter vite och ansöker om dess utdömande inom ramen för arbetsmiljö- och skollagstiftningen mot kommuner i egenskap av arbetsgivare respektive huvudmän för skolor. På kommunal nivå förekommer det till och med att en kommunal nämnd utsätter och ansöker om vitets utdömande mot en annan kommunal nämnd *inom samma* kommun.¹⁵⁷ När ansökande myndighetens motpart utgörs av en *annan* företrädare för det allmänna – en myndighet på kommunal, regional eller statlig nivå – ställs några av de frågor som undersökts i uppsatsen i ett annat ljus. Möjligheten för det allmänna att utsätta vite mot det allmänna, som vid ett eventuellt utdömande samtidigt uppbärs av det allmänna, är en konstruktion som kan ifrågasättas ur statsfilosofisk *de lege ferenda*-synpunkt. En förpliktelse att betala ett utdömt vite för ett offentlighetsrättsligt subjekt¹⁵⁸ torde därför i praktiken endast innebära en omfördelning av det allmännas budgeterade resurser.

Men frågan är om inte någon psykisk avskräckande effekt ändå kan upprätthållas mot företrädare inom det allmänna. Med hänsyn till den svenska förvaltningspolitiska utvecklingen under de senaste decennierna där olika organisationsstyrningsidéer som kan sammanfattas under begreppet *New Public Management* fått genomslag, finns det i vart fall *inom* en offentlig organisation ökad betoning på att uppnå mätbara resultat. Här aktualiseras frågan om vitet möjligen kan ha en psykiskt avskräckande effekt för dem som är ansvariga för att tillse att de budgeterade ramarna följs. Om det finns en risk att vitet påverkar budgetramarna kan det i sin tur utgöra ett incitament att efterleva vitesföreläggandet eller vitesförbudet ifråga även för en offentlighetsrättslig aktör. Ett liknande institut med samma funktion är den *särskilda avgiften* inom socialtjänstområdet, enligt SoL 16:6 a-e och LSS 28 a-e §§. Den särskilda avgiften infördes just för att undgå den begränsning som vitesinstitutet har i verkställighetshänseende där utdömandet endast kan ske först efter att beslutet vunnit laga kraft.¹⁵⁹ Sett till den funktion som den särskilda avgiften har kan det därför konstateras att löpande vite således har en stor möjlighet att tvinga fram åtgärder av offentlighetsrättsliga organ som är skyldiga att vidta men som inte prioriterats av olika skäl.

Att vite utdöms mot det allmänna innebär också att vissa processuella frågor sätts i ett annat ljus när det allmänna uppträder som både ansökande part och motpart. På grund av styrkeförhållandet har sådana mål större likheter med tvistemålsliknande processer där sakfrågan närmast kan liknas vid en tvist om en avtalsstraff ska utdömas mot motparten eller inte. Lavin framhåller att det för tvistemål och för

¹⁵⁶ Jordahl, *Privatiseringar av statligt ägda företag – En litteraturöversikt med fokus på OECD-länderna*, 13 f. När RB 9:8 förändrades för att motsvara regleringen i VitesL togs endast lagteknisk hänsyn där bestämmelsen om att vite inte får utsättas mot staten behölls på grundval av att det inte fanns någon liknande reglering i VitesL (jfr. prop. 1986/87:89, s. 127 och 15).

¹⁵⁷ Tre exempel finns på kommunala nämnder som ansöker om vitets utdömande mot en annan kommunal nämnd i samma kommun som i Mark- och miljödomstolen i Växjö dom M 3712-14 den 9 mars 2015, Mark- och miljödomstolen i Nacka dom M 1627-17 den 29 augusti 2017 och Förvaltningsrätten i Göteborg dom 12188-17 den 8 december 2017.

¹⁵⁸ Vad som egentligen utgör ett offentlighetsrättsligt subjekt är oklart. I litteraturen har olika synsätt diskuterats på hur det allmänna uppenbarar sig i form av olika offentlighetsrättsliga organ och hur dessa inbördes avgränsas. Jfr. Hessler, *Om staten som rättssubjekt*, FT 5-6/1952 s. 303 och Freidner, *Staten som part i tvistemål*, FT 5/1992 s. 499. Det tycks i litteraturen inte finnas några utslagsgivande kriterier för att avgränsa vad som utgör ett offentlighetsrättsligt subjekt. I den empiriska undersökning som gjorts i denna uppsats tycks dock varje offentlighetsrättsligt subjekt kunna uppträda som både ansökande myndighet och som motpart i mål om vitets utdömande utifrån dess *organisatoriska avgränsning* som kan förstås utifrån det ansvar som utpekats i speciallagstiftning eller den självutnämnda organisatoriska fördelningen. För huvudmän eller arbetsgivare som är ansvariga enligt SkoL respektive AML tycks en kommun i sig bli ansvarig i egenskap av ett subjekt. När det gäller kommunala nämnder som utgör motpart till samma ansökande kommun identifieras de organisatoriskt som en nämnd och inte som kommunen i stort.

¹⁵⁹ Lundin, *Sanktionsavgifter inom socialtjänstområdet – Ett stort steg för lagstiftaren, ett litet steg för enskildas sociala rättigheter*, FT 3/2003 s. 469 och 475 f. Enligt *Tillitsdelegationen*, en utredning som för närvarande har regeringens uppdrag att bl.a. stödja utvecklandet av en mer tillitsbaserad styrning och ledning, är en brist med dagens mål- och resultatstyrning med ursprung i *New Public Management*-idéer att ett helhetsperspektiv inte kan uppnås. Jfr. SOU 2018:47, s. 83 ff. och 183 ff.

förvaltningsmål finns olika grundläggande principer som bildar utgångspunkt för respektive tillämpning av reglerna beroende på vilken processform det är fråga om. För tvistemål är det *förhandlingsprincipen* och för förvaltningsmål är det *officialprincipen*. Det kan därför innebära att målet istället får en tvistemålsliknande karaktär där förhandlingsprincipen vägleder processens utformning. I RÅ 2009 ref. 69 uttalade HFD i ett mål om offentlig förhandling att målet är tvistemålsliknande då det i princip rör sig om ekonomiska förhållanden mellan enskilda näringsidkare och därför har stora likheter med de allmänprocessuella tvistemålsreglerna där förhandlingsprincipen tillämpas. Även vad gäller frågan om *res judicata* tar praxis avstamp i om målet kan anses vara tvistemålsliknande eller inte (jfr. RÅ 2002 ref. 61). Rättsläget är förvisso oklart i detta avseende men det torde finnas utrymme för att argumentera för att mål om vitets utdömning *mot* det allmänna ska betraktas som tvistemålsliknande förvaltningsmål. Det innebär att förhandlingsprincipen skulle få ett större genomslag där domstolen intar en mer tillbakadragen roll om båda parter företräder det allmänna. Förvaltningsprocessuell praxis tycks dock endast ta hänsyn till omständigheterna *in casu* varför någon generell slutsats inte kan dras i detta fall.¹⁶⁰ Det samma torde gälla även för ärendeprocessen då regleringen i huvudsak är utformad på liknande sätt och där officialprincipen är ett bakomliggande ändamål.

4.5 Om mark- och miljödomstolarna

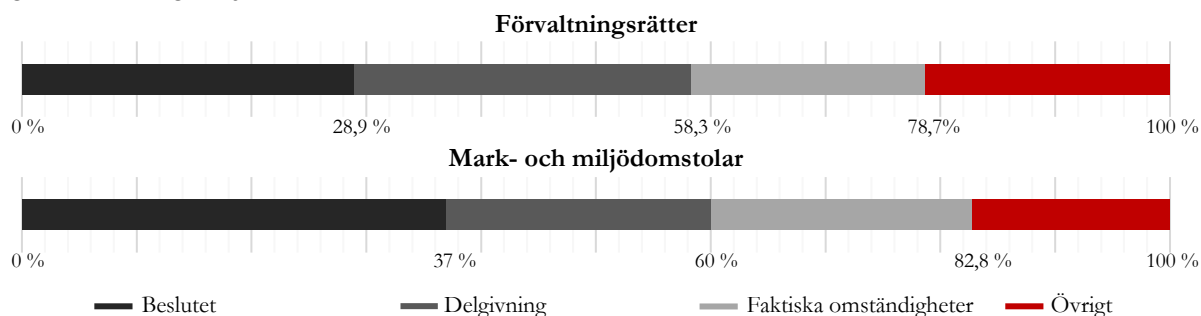
Avslutningsvis kan lämpligen en intressant fråga som egentligen faller utanför uppsatsens omfång redogöras. I den empiriska undersökning som genomförts var det vanligare att ansökningar om vitets utdömning avslogs i mark- och miljödomstolar än i förvaltningsrätter. I förvaltningsrätter rörde det sig om totalt 1838 mål där ansökan avslogs i totalt 195 mål. I 6 mål vann ansökan delvis bifall. I mark- och miljödomstolar rörde det sig om totalt 1330 mål där ansökan avslogs i totalt 461 mål och avvisades i totalt 18 mål (däribland ett mål som avskrevs för att ett föreläggande redan uppfyllts vilket typiskt är grund för avslag och inte avskrivning). I totalt 21 mål vann ansökan delvis bifall. Även mål där vitesbeloppet jämkats har inkluderats i de mål som vunnit fullt bifall då vitesföreläggandet eller vitesförbudet i sådana fall är formulerat på ett sådant sätt att det kan läggas till grund för att utbilda kunskapen om vitets psykiskt avskräckande effekt. När vitet jämkas innebär det att vitet utdöms men med ett lägre jämkat belopp (jfr. VitesL 9 § 1 st.). Totalt rörde det sig om ca 11 % av samtliga undersökta mål i förvaltningsrätterna som *inte* vann *helt* bifall och ca 38 % i mark- och miljödomstolarna. När statistiska jämförelser görs av olika underlag är det viktigt att de *kriterier* som legat till grund för respektive underlag överensstämmer med varandra i så stor grad som möjligt. I detta fall har samma kriterier styrt undersökningen oavsett i vilket domstolsslag målen ifråga avgjorts varför det inte finns någon risk för snedvridning. Det bortfall som finns beror inte på några systematiska fel i undersökningen utan snarare på slumpmässiga praktiska skäl bestämda kriterier som redogjorts i avsnittet om undersökningen.¹⁶¹

Fokus för detta avsnitt är den värdering som mark- och miljödomstolarna gör av *beslutet*, *delgivningen* och *faktiska omständigheter* i det enskilda fallet. När vitets utdömning prövas är det just inom ramen för dessa olika delar som domstolen gör en *egen* värdering av processmaterialet. Detta utrymme motsvaras av det som betecknats som *majus includit minus* inom vilket domstolen fritt kan avgöra målet. Det motsvarar också motsatsvis av de delar av processen som ansökande myndigheten inte förfogar över vilket representeras av det röda utrymmet i staplarna nedan. Visserligen kan ansökande myndighet inom ramen för sin *åberopsbörda* styra över vad som kommer att utgöra processramen men de kan inte förfoga

¹⁶⁰ von Essen, *Processramen i förvaltningsmål*, s. 58. Lavin, *Förvaltningsprocessrätt*, s. 94 och s. 113. Enligt Ekelöf i *Rättegång I*, s. 68 ff. betecknar official- och förhandlingsprincipen i vilken grad processsubjekten och domstolen ska vara självständigt verksamma i processen.

¹⁶¹ Dahmström, *Från datainsamling till rapport – Att göra en statistisk undersökning*, s. 271 och s. 391 f.

över den värdering av processmaterialet som domstolen kommer att göra. Avslagsgrunderna fördelar sig därmed enligt följande:

Som visas med staplarna ovan tycks det röra sig om mindre, ibland marginella skillnader för hur avslagsgrunderna fördelar sig i förvaltningsrätterna jämfört med mark- och miljödomstolarna. Vad gäller *beslutet* avses främst grunderna att det inte är *lagligt grundat*, *otydligt* eller i övrigt *bristfälligt* som domstolen prövar i det *första steget* och som leder till att beslutet inte kan utgöra beslutsgrundande rättsfakta som gärningen prövas mot. Underlaget för beslut som i övrigt är bristfällighet är begränsat och i jämförelse mellan domstolsslagen fanns det ingen skillnad. Vad gäller andelen beslut som inte ansågs vara lagligt grundade uppgick det till 6,3 procentenheter fler i mark- och miljödomstolarna än i förvaltningsrätterna, medan beslut som ansågs vara otydliga andelsmässigt endast uppgick till 1,9 procentenheter fler i mark- och miljödomstolarna. Liknande siffror finns för de faktiska omständigheterna som domstolen prövar i det *andra steget* vilket inbegriper grunder som att *bevisskravet inte uppfyllts*, omständigheter ger för handen att föreläggandet eller förbudet *efterlevts*, om *ändamålet förfallit* eller slutligen om adressaten saknat *faktisk eller rättslig förmåga* att fullgöra åläggandet. I detta avseende skiljer det sig endast 2,4 procentenheter mellan domstolsslagen där grunderna fördelade sig likartat oavsett vilken domstol det handlade om.

Vad gäller *delgivningskravet* var det vanligare att mark- och miljödomstolar motiverade att delgivningen var bristfällig för att adressaten inte hade fått kännedom om vitesföreläggandet eller vitesförbudet. Men andelen avslag i förvaltningsrätter var fler än i mark- och miljödomstol med en skillnad på 6 procentenheter. I litteraturen framhåller Lavin att kravet på om delgivning är uppfyllt består av två moment; *för det första* ska delgivning av beslutet ha skett i formell mening, och *för det andra* ska den enskilde ha fått kännedom om beslutet.¹⁶² Även om jag upplevde att det var vanligare att mark- och miljödomstol föreskrev att kravet på kännedom inte uppfyllts, går det inte att utesluta att även förvaltningsrätterna gjort denna bedömning trots att det inte följer av domskälen.

En fråga som aktualiseras utifrån det som redogjorts är om det i mark- och miljödomstol uppställs ett högre krav för om ett beslut ska betraktas som lagligt grundat eller inte. Här finns det anledning att uppmärksamma att ansökande myndighet i mark- och miljödomstol närmast uteslutande utgörs av kommunala nämnder. Den skillnad som således kan finnas när domstolen gör en bedömning om ett beslut är *lagligt grundat* respektive *tydligt* kan möjligtvis relateras till mindre kommuners bristande juridiska kompetens som i större grad är ansökande part i mark- och miljödomstol. I förvaltningsrätter uppträder statliga myndigheter som ansökande parter i mycket större utsträckning än i mark- och miljödomstolarna. Att mindre kommuner skulle ha en bristfällig juridisk kompetens när beslut med utsatt viteshot utformas är visserligen en hypotes men påstås också vara en realitet för socialrättens område när frågor om ekonomiskt bistånd handläggs (jfr. SoL 4:3). I en undersökning som Socialstyrelsen genomfört sägs

¹⁶² Lavin, *Viteslagstiftningen – En kommentar*, s. 71.

det finnas en tendens där mindre kommuner har bristande juridisk kompetens när frågor om ekonomiskt bistånd handläggs.¹⁶³

En annan hypotes som min handledare framfört är att mark- och miljödomstolarna möjligtvis har en tendens att tillskriva vitet en mer straffrättslig karaktär än vad förvaltningsrätterna gör som möjligtvis ser vitet mer som ett förvaltningsrättsligt tvångsmedel. Mark- och miljödomstolarna sorteras organisatoriskt under fem av landets tingsrätter som inom samma domstolsorganisation även handlägger brottmål.¹⁶⁴ Det som talar för denna hypotes är att avslagsgrunderna i huvudsak fördelar sig likartat men med den skillnaden att det är fler mål i mark- och miljödomstol som ändå vinner avslag jämfört med i förvaltningsrätterna. Denna hypotes kan dock inte undersökas närmare inom ramen för denna uppsats, men det finns dock anledning att göra en undersökning av rättssociologiskt eller empiriskt snitt för att undersöka om det uppställs ett högre krav i mark- och miljödomstolarnas prövning. Det finns också skäl att undersöka om kommuner i större utsträckning utformar icke-lagligt grundade och otydliga beslut i jämförelse med statliga myndigheter som redogjordes ovan.

Som även redogjordes ovan hade mark- och miljödomstolarna i totalt 8 mål avslagit ansökan om vitets utdömande utifrån det som jag identifierat som en lämplighetsprövning jämfört med 3 mål i förvaltningsrätterna.¹⁶⁵ Men andelsmässigt skiljer det sig endast 0,1 procentenheter och underlaget utgjordes sammantaget endast av 11 mål varför det inte kan ligga till grund för någon representativ redogörelse. Men varför mark- och miljödomstolen avslagit fler ansökningar utifrån en lämplighetsprövning trots att det sammanlagt rör sig om färre mål totalt än för förvaltningsrätter är en intressant fråga. I detta avseende handlar det om att domstolen är mer benägen att göra en bedömning som faller utanför tolkningsutrymmet till den enskildes fördel istället för vad utfallet annars hade lett till om vitet hade utdömts. Det är ingen fråga om utredningsansvar då inget nytt tillförts eller förändras av processmaterialet, utan snarare en fråga om domstolens värdering av processmaterialet där domstolen avgör frågan inom ramen för *majus includit minus*. Här är det återigen viktigt att uppmärksamma att jag endast haft domskälen för handen. Det är möjligt att domstolen använt jämkningsinstitutet men inte uttryckligen skrivit det i domskälen, enligt VitesL 9 § 1 st.

¹⁶³ Socialstyrelsen. (2013, 29 oktober). *Små kommuner saknar ofta juridisk kompetens om ekonomiskt bistånd* (Pressmeddelande). Hämtad 2019-02-05 från <http://www.socialstyrelsen.se/nyheter/2013oktober/smakommunersaknaroftajuridiskkompetensomekonomisktbistand>. Arbetsgivar- och medlemsorganisationen Sveriges kommuner och landsting för landets alla kommuner och landsting kritiserade undersökningen och ifrågasatte om det var rimligt att satsa resurser på att alla kommuner ska ha egna jurister, men Socialstyrelsen framhöll att det är just juridisk kompetens som efterfrågats i undersökningen och inte juristkompetens. Hanberg, M (2013, 29 oktober). *”Socialtjänsten saknar juridisk kompetens”*. Östersunds-Posten. Hämtad 2019-02-05 från <http://www.op.se/artikel/jamtland/socialtjansten-saknar-juridisk-kompetens>.

¹⁶⁴ Enligt 1:1 st. 3 lag (2010:921) om mark- och miljödomstolar och 1-6 §§ förordning (2010:984) om mark- och miljödomstolarnas domsområde.

¹⁶⁵ Se fotnot 153.

Referensförteckning

Offentligt tryck

Utskottsbetänkanden

Justitieutskottets betänkande 1984/85:22 *om ny viteslagstiftning.*

Propositioner

Kungl. Maj:ts proposition 1942:5 med *förslag till rättegångsbalk.*

Kungl. Maj:ts proposition 1970:57 med *förslag till lag om otillbörlig marknadsföring, m.m.*

Kungl. Maj:ts proposition 1971:14 med *förslag till lag om skatterätten och länsrätt, m.m.*

Kungl. Maj:ts proposition 1971:30 med *förslag till lag om allmänna förvaltningsdomstolar, m.m.*

Kungl. Maj:ts proposition 1973:90 med *förslag till ny regeringsform och ny riksdagsordning m.m.*

Regeringens proposition 1978/79:40 *om underhåll till barn och frånskilda, m.m.*

Regeringens proposition 1980/81:8 med *förslag till utsökningsbalk.*

Regeringens proposition 1984/85:96 *om ny viteslag.*

Regeringens proposition 1985/86:80 *om ny förvaltningslag.*

Regeringens proposition 1986/87:89 *om ett reformerat tingsrättsförfarande.*

Regeringens proposition 1988/89:76 *om ny köplag.*

Regeringens proposition 1990/91:68 *om ändring i brottsbalken m. m.*

Regeringens proposition 1994/95:10. *Miljöbalk.*¹⁶⁶

Regeringens proposition 1995/96:22. *Tvåpartsprocess m.m. i de allmänna förvaltningsdomstolarna.*

Regeringens proposition 1995/96:115. *En ny lag om domstolsärenden.*

Regeringens proposition 1997/98:45. *Miljöbalk.*

Regeringens proposition 2005/06:99. *Nya vårdnadsregler.*

Regeringens proposition 2008/09:165. *En långsiktigt hållbar organisation för de allmänna förvaltningsdomstolarna i första instans.*

Regeringens proposition 2008/09:171. *Offentliga bidrag på lika villkor.*

Regeringens proposition 2009/10:80. *En reformerad grundlag.*

Regeringens proposition 2009/10:170. *En enklare plan- och bygglag.*

Regeringens proposition 2009/10:231. *Tredje sjösäkerhetspaketet – Del I.*

Regeringens proposition 2012/13:45. *En mer ändamålsenlig förvaltningsprocess.*

Regeringens proposition 2016/17:180. *En modern och rättssäker förvaltning – ny förvaltningslag.*

Regeringens proposition 2017/18:279. *Stärkt rättssäkerhet i de allmänna förvaltningsdomstolarna.*

Statens offentliga utredningar

SOU 1982:21. *Ett effektivare vite.*

SOU 1982:26. *Översyn av rättegångsbalken 1 – Processen i tingsrätt, del B. Motiv m.m.*

SOU 2005:43. *Vårdnad - Boende - Umgänge. Barnets bästa, föräldrars ansvar.*

SOU 2008:42. *Normgivningsmakten.*

SOU 2010:29. *En ny förvaltningslag.*

SOU 2018:47. *Med tillit växer handlingsutrymmet – Tillitsbaserad styrning och ledning av välfärdssektorn.*

Departementsserier

Ds 2014:1. *Gröna boken – Riktlinjer för författningsskrivande.*

¹⁶⁶ Propositionen återkallades genom regeringens skrivelse 1994/95:30 till riksdagen.

Rättsfall

Europadomstolen

Engel m.fl. mot Nederländerna. Dom 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72 och 5370/72 den 8 juni 1976.
Zolotukhin mot Ryssland. Dom 14939/03 den 10 februari 2009.

EU-domstolen

261/81 *Rau*

Högsta domstolen

NJA 1950 C 196
NJA 1980 s. 686
NJA 1981 s. 1129
NJA 1994 s. 480
NJA 1996 s. 495
NJA 2004 s. 840 I-II
NJA 2007 s. 557
NJA 2012 s. 105
NJA 2013 s. 7
NJA 2013 s. 842
NJA 2015 s. 512
NJA 2017 s. 780
NJA 2018 s. 883

Högsta förvaltningsdomstolen

RÅ 1989 ref. 48
RÅ 1989 ref. 67
RÅ 1990 ref. 108
RÅ 1990 ref. 39
RÅ 1990 ref. 64
RÅ 1991 ref. 67
RÅ 1992 ref. 84
RÅ 1993 ref. 41
RÅ 1993 ref. 76
RÅ 1994 ref. 29 I-II
RÅ 1995 ref. 6
RÅ 1996 ref. 34
RÅ 2002 ref. 61
RÅ 2004 ref. 8
RÅ 2007 ref. 7
RÅ 2009 ref. 11
RÅ 2009 ref. 69
RÅ 2010 ref. 9
HFD 2011 ref. 10
HFD 2011 ref. 70
HFD 2014 ref. 33
HFD beslut 6163-15 den 19 april 2016

Mark- och miljööverdomstolen

MÖD 2003:87
MÖD 2006:18

MÖD 2007:36
MÖD 2008:14
MÖD 2013:10
MÖD dom M 4955-13 den 5 december 2013
MÖD 2014:25
MÖD dom M 9402-14 den 16 april 2015
MÖD dom M 7746-17 den 17 april 2018

Kammarrätt

KamR i Sundsvall dom 352-10 den 4 november 2010
KamR i Sundsvall dom 2469-14 den 8 oktober 2015
KamR i Jönköping dom 1115-17 den 4 oktober 2017

JO:s ämbetsberättelser

JO 1977/78 s. 160
JO 1981/82 s. 276
JO 1991/92 s. 144
JO 1991/92 s. 324
JO 1993/94 s. 152
JO 1993/94 s. 185
JO 1997/98 s. 185
JO 1998/99 s. 407

Annat tryck

Böcker

Aarnio, A (1977). *On legal reasoning*. Turun yliopiston julkaisuja: Turku

Askeland, B. & Fridthjof Bernt, J (red.) (2001). *Erkjennelse og engasjement*. Fagbokforlaget: Polen.

Asp, P., Ulväng, M. & Jareborg, N (2013). *Kriminalrättens grunder*. Iustus: Västerås.

Bohlin, A. & Warnling-Nerep, W (2007). *Förvaltningsrättens grunder*. Norstedts: Vällingby.

Cameron, I (2014). *An Introduction to the European Convention on Human Rights*. Iustus: Malmö.

Dahmström, K (2011). *Från datainsamling till rapport – Att göra en statistisk undersökning*. Studentlitteratur: Polen.

Derlén, M., Lindholm, J. & Naarttijärvi, M (2016). *Konstitutionell rätt*. Wolters Kluwer: Inowrocław.

Ekelöf, P. O (1942). *Straffet, skadeståndet och vitet*. Uppsala universitets årsskrift: Uppsala.

Ekelöf, P. O. & Boman, R (1996). *Rättegång – Andra häftet*. Norstedts: Warszawa

Ekelöf, P. O. & Edelstam, H (2002). *Rättegång – Första häftet*. Norstedts: Stockholm.

Ekelöf, P. O., Bylund, T. & Edelstam, H (2006). *Rättegång – Tredje häftet*. Norstedts: Vanda.

Ekelöf, P. O., Edelstam H. & Heuman, L (2009). *Rättegång – Fjärde häftet*. Norstedts: Vanda.

Ekelöf, P. O., Edelstam, H. & Pauli, M (2011). *Rättegång – Femte häftet*. Norstedts: Stockholm.

von Essen, U (2016). *Processramen i förvaltningsmål – Ändring av talan och anslutande frågor*. Wolters Kluwer: Inowrocław.

Fitger, P (2004). *Lagen om domstolsärenden – En kommentar*. Norstedts: Stockholm.

Hart, H. L. A (2014). *The Concept of Law*. Oxford University Press: Milton Keynes.

Hartman, J (2011). *Grundad teori – Teorigenerering på empirisk grund*. Lund: Studentlitteratur.

Heckscher, G (1952). *Svensk statsförvaltning i arbete*. Norstedts: Stockholm.

Hellners, T. & Malmqvist, B (2010). *Förvaltningslagen – Med kommentarer*. Norstedts: Inowrocław.

Herlitz, N (1937). *Föreläsningar I – Inledning till förvaltningsrättens studium*. Norstedts: Stockholm.

Herlitz, N (1949). *Föreläsningar III – Förvaltningsrättsliga plikter*. Norstedts: Stockholm.

Hydén, H (2002). *Rättssociologi som rättsvetenskap*. Studentlitteratur: Lund.

- Håstad, T (2009). *Köprätt – Och annan kontraktsrätt*. Iustus: Västerås.
- Jordahl, H (2008). *Privatiseringar av statligt ägda företag – En litteraturöversikt med fokus på OECD-länderna*. Regeringskansliet: Västerås.
- Lagerqvist Veloz Roca, A (1999). *Föreskrift och föreskriftsprövning enligt 1974 års regeringsform (diss.)*. Jure: Stockholm.
- Lavin, R (1978). *Offentlighetsrättsligt vite I*. Studentlitteratur: Teckomatorp.
- Lavin, R (1980). *Offentlighetsrättsligt vite II*. Studentlitteratur: Lund.
- Lavin, R (2017). *Viteslagstiftningen – En kommentar*. Wolters Kluwer: Turenki.
- Lavin, R (2018). *Förvaltningsprocessrätt*. Norstedts: Polen.
- Lebeck, C (2018). *Legalitetsprincipen i förvaltningsrätten*. Norstedts: Warszawa
- Nääv, M. & Zamboni, M (red.) (2018). *Juridisk metodlära*. Studentlitteratur: Polen.
- Peczenik, A (1987). *Rättsnormer*. Norstedts: Kristianstad.
- Peczenik, A (1995). *Juridikens teori och metod*. Fritzes: Göteborg.
- Ragnemalm, H (1970). *Förvaltningsbesluts överklagbarhet (diss.)*. Norstedts: Lund.
- Ragnemalm, H (2014). *Förvaltningsprocessrättsens grunder*. Jure: Mölnlycke.
- Regner, G., Eliason, M. & Vogel, H (red.) (2005). *Festskrift till Ragnemalm*. Juristförlaget i Lund: Lund
- Ross, A (1953). *Om ret og retfærdighed – En inførelse i den analytiske retsfilosofi*. Nyt nordisk forlag/Arnold Busck: Köpenhamn.
- Rothstein, B (red.) (2018). *Politik som organisation – Förvaltningspolitikens grundproblem*. Studentlitteratur: Lund.
- Sandgren, C (2015). *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare – Ämne, material, metod och argumentation*. Norstedts: Warszawa.
- Searle, J. R (1997). (övers. Staffan Ahlin). *Konstruktionen av den sociala verkligheten*. Daidalos: Udevalla.
- Sterzel, F (2009). *Författning i utveckling*. Iustus: Uppsala
- Strömberg, H & Lundell, B (2016). *Allmän förvaltningsrätt*. Liber: Kina.
- Thomassen, M (2007). (övers. Joachim Retzlaff) *Vetenskap, kunskap och praxis – Introduktion till vetenskapsfilosofi*. Gleerups: Ljubljana.
- Ulväng, M (2013). *Brottslighetskonkurrens – Om relationen mellan regler och fall*. Iustus: Västerås.
- Vahlne Westerhäll, L (red.) (2007). *Legitimitetsfrågor inom socialrätten*. Norstedts: Vällingby.
- Wallén, G (1996). *Vetenskapsteori och forskningsmetodik*. Studentlitteratur: Lund.
- Wennergren, B. & von Essen, U (2013). *Förvaltningsprocesslagen m.m. – En kommentar*. Norstedts: Vanda.
- Witrock, M (1990). *Förvaltningsbesluts motivering*. Juristförlaget: Stockholm.

Artiklar

- Bejstam, L (1999). *Föreskrift och föreskriftsprövning enligt 1974 års regeringsform – En bokanmälan*. Förvaltningsrättslig tidskrift 6/1999, s. 257.
- Bruun, N. & Wilhelmsson, T (1983). *Rätten, moralen och det juridiska paradigmet*. Svensk juristtidning 1983, s. 701.
- Ekelöf, P. O (1988). *Sakfrågor och rättsfrågor. Akademisk avhandling. Uppsala 1987*. Svensk juristtidning 1988, s. 23.
- von Essen, U (2003). *Saken i förvaltningsprocessen*. Förvaltningsrättslig tidskrift 4/2003, s. 503.
- Faralli, C (2005). *The Legacy of American Legal realism*. Scandinavian Studies in Law 2005 vol. 48, s. 75.
- Freidner, L (1992). *Staten som part i tvistemål*. Förvaltningsrättslig tidskrift 5/1992, s. 499.
- Greschner, D (1984). *Book Review: Romancing the Law - Reconstructing American Law, by Bruce E. Ackerman*. Osgoode Hall Law Journal 1984 vol. 22(4), s. 753.

- Gydal, C (1997). *Proportionalitetsprincipen, en europeisk rättsprincip och dess betydelse för svensk rätt*. Förvaltningsrättslig tidskrift 5/1997, s. 219.
- Hessler, H (1952). *Om staten som rättssubjekt*. Förvaltningsrättslig tidskrift 5-6/1952, s. 303.
- Jareborg, N (2004). *Rättsdogmatik som vetenskap*. Svensk juristtidning 2004, s. 1.
- Lavin, R (1989). *Är den förvaltningsrättsliga forskningen rättsdogmatisk?* Förvaltningsrättslig tidskrift 3/1989, s. 115.
- Lavin, R (1990). *Om förvaltningsrättslig forskning – En replik*. Förvaltningsrättslig tidskrift 3/1991, s. 71.
- Lavin, R (2000). *Förvaltningsprocessen 2000*. Juridisk tidskrift vid Stockholms universitet 2001/01(1), s. 93.
- Lavin, R (2012). *Lagrådet och den offentliga rätten 2009–2011*. Förvaltningsrättslig tidskrift 2/2012, s. 149.
- Lindkvist, G (2013). *En mer ändamålsenlig förvaltningsprocess – Några kommentarer angående skattemål*. Skattenytt 2013, s. 264.
- Lundell, B., Matsson, T., Persson, V. & Wenander, H (2012). *Regeringsformen och förvaltningen – Styrning och rättslig reglering*, Statsvetenskaplig tidskrift 2012/2 s. 290.
- Lundin, O (2003). *Sanktionsavgifter inom socialtjänstområdet – Ett stort steg för lagstiftaren, ett litet steg för enskildas sociala rättigheter*. Förvaltningsrättslig tidskrift 3/2003 s. 465.
- Marcusson, L (2010). *Förvaltningsrättens rättssäkerhetstänkande*. Förvaltningsrättslig tidskrift 3/2010, s. 241.
- Olsen, L (2004). *Rättsvetenskapliga perspektiv*. Svensk juristtidning 2004, s. 105.
- Peczenik, A (1984). *Opraktiskt paradigmskifte i juridiken*. Svensk juristtidning 1984, s. 452.
- Peczenik, A (1990). *Om den förvaltningsrättsliga forskningen och rättsdogmatiken*. Förvaltningsrättslig tidskrift 2/1990, s. 41.
- Sandgren, C (1995). *Om empiri och rättsvetenskap, del I*. Juridisk tidskrift vid Stockholms universitet 1995/96(3), s. 726.
- Sandgren, C (1995). *Om empiri och rättsvetenskap, del II*. Juridisk tidskrift vid Stockholms universitet 1995/96(4), s. 1035.
- Sandgren, C (2004). *Om teoribildning och rättsvetenskap*. Juridisk tidskrift vid Stockholms universitet 2004/05(2), s. 297.
- Sandgren, C (2005). *Är rättsdogmatiken dogmatisk?* Tidskrift for Rettsvitenskap 04-05/2005, s. 648.
- Strömberg, H (1976). *Några reflexioner om normgivningsmakten i nya regeringsformen*. Förvaltningsrättslig tidskrift, 4/1976, s. 51.
- Strömberg, H (1994). *Några kommentarer till ordningslagen*. Förvaltningsrättslig tidskrift 1-2/1994, s. 1.
- Vahlne Westerhäll, L (2012). *Socialrättens regelsystem, rättskällor och tolkningsnormer*. Nordisk socialrättslig tidskrift 5-6/2012, s. 7.
- Welamson, L (1969). *Civil- och straffprocessrätt 1963–1967*. Svensk juristtidning 1969, s. 918.
- Wenander, H (2018). *Proportionalitetsprincipen i 2017 års förvaltningslag*. Förvaltningsrättslig tidskrift 3/2018, s. 443.

Övrigt

- Tidningarnas telegrambyrå (1982, 4 maj). *Vite*.
- Falk, J. (1987, 24 december). *Seg process vandrar mellan instanserna - Hyresgäster fryser för tredje året*. Dagens nyheter.
- Socialstyrelsen (2013, 29 oktober). *Små kommuner saknar ofta juridisk kompetens om ekonomiskt bistånd* (Pressmeddelande). Hämtad 2019-02-05 från <http://www.socialstyrelsen.se/nyheter/2013oktober/smakommunersaknaroftajuridiskkompetensomekonomisktbistand>.
- Hanberg, M (2013, 29 oktober). *”Socialtjänsten saknar juridisk kompetens”*. Östersunds-Posten. Hämtad 2019-02-05 från <http://www.op.se/artikel/jamtland/socialtjansten-saknar-juridisk-kompetens>.

Bilaga: Undersökta mål 2013-2017

I denna tabell redovisas samtliga mål som legat till grund för det som redovisats under kapitlet om löpande vitet i rättstillämpningen. Av framställningstekniska skäl redovisas inte vad för domstolslag det rör sig om utan det kan istället identifieras genom den målbeteckning som målet har i början av målnumret. Mål i förvaltningsdomstol betecknas inte med någon bokstav. Mål i mark- och miljödomstol betecknas antingen med ett *P* om det rör sig om mål enligt PBL och *M* för övriga mål.¹⁶⁷ Punkterna har färglagts för att representera den kategori de motsvarar i cirkeldiagrammen ovan. Varje rad motsvaras av det som ovan framförts som moment vilket innebär att ett mål kan upptas på flera rader då det kan bestå av *flera viten* och viten kan i sin tur ha utsatts för *flera moment*. De streck som förekommer i avsnitt 3.2.1 används när det finns ett utsatt vite men består av flera moment och de streck som förekommer i avsnitt 3.3.1 representerar det gråa utrymme där vitet inte utsatts för kvantifierbara objekt.

Domstol	Målnummer	Datum	Avsnitt 3.2.1	Avsnitt 3.2.2	Avsnitt 3.2.3	Avsnitt 3.3.1
Vänersborg	M 3884-12	2013-01-07	●	●	●	- - - -
Karlstad	1591-12	2013-01-15	●	●	●	●
Stockholm	3131-12	2013-01-17	●	●	●	- - - -
Stockholm	9323-12	2013-01-21	●	●	●	- - - -
Göteborg	15095-12 E	2013-01-31	●	●	●	- - - -
Nacka	M 6027-12	2013-02-04	●	●	●	- - - -
Nacka	M 6444-12	2013-02-15	●	●	●	- - - -
Nacka	M 6444-12	2013-02-15	-	●	●	- - - -
Luleå	201-13	2013-02-28	●	●	●	- - - -
Göteborg	2465-13 E	2013-04-04	●	●	●	- - - -
Göteborg	2687-13 E	2013-04-24	●	●	●	- - - -
Göteborg	2205-13	2013-05-22	●	●	●	- - - -
Malmö	2078-13	2013-05-30	●	●	●	- - - -
Luleå	1068-13	2013-06-26	●	●	●	- - - -
Luleå	1068-13	2013-06-26	-	●	●	- - - -
Göteborg	3184-13 E	2013-08-15	●	●	●	- - - -
Göteborg	3184-13 E	2013-08-15	●	●	●	- - - -
Göteborg	3184-13 E	2013-08-15	-	●	●	- - - -
Vänersborg	M 2364-13	2013-09-11	●	●	●	- - - -
Malmö	5549-13	2013-09-12	●	●	●	- - - -
Göteborg	6262-13 E	2013-09-18	●	●	●	- - - -
Göteborg	6262-13 E	2013-09-18	-	●	●	- - - -
Göteborg	6262-13 E	2013-09-18	-	●	●	- - - -
Stockholm	20199-12	2013-09-18	●	●	●	- - - -
Stockholm	20199-12	2013-09-18	-	●	●	- - - -
Göteborg	3523-13 E	2013-09-25	●	●	●	- - - -
Växjö	M 1373-13	2013-09-26	●	●	●	- - - -
Jönköping	3960-13	2013-10-09	●	●	●	- - - -
Göteborg	8556-13 E	2013-10-24	●	●	●	- - - -
Stockholm	26437-12	2013-10-31	●	●	●	- - - -
Stockholm	26437-12	2013-10-31	-	●	●	- - - -
Uppsala	3099-13 E	2013-11-04	●	●	●	●
Uppsala	3099-13 E	2013-11-04	●	●	●	●
Göteborg	7059-13 E	2013-11-06	●	●	●	- - - -
Göteborg	4848-13	2013-11-11	●	●	●	- - - -
Göteborg	4848-13	2013-11-11	-	●	●	- - - -
Vänersborg	M 2913-13	2013-12-18	●	●	●	- - - -

¹⁶⁷ Domstolsverkets föreskrifter (DVFS 2016:8) om beteckning på mål och ärenden i allmän domstol.

Domstol	Målnummer	Datum	Avsnitt 3.2.1	Avsnitt 3.2.2	Avsnitt 3.2.3	Avsnitt 3.3.1
Uppsala	5895-13	2014-01-16	●	●	●	- - - -
Uppsala	5050-13	2014-01-23	●	●	●	- - - -
Göteborg	6671-13 E	2014-01-30	●	●	●	- - - -
Malmö	8315-13	2014-01-30	●	●	●	- - - -
Malmö	10815-13	2014-01-30	●	●	●	- - - -
Malmö	8871-13	2014-02-17	●	●	●	- - - -
Växjö	M 4221-13	2014-03-14	●	●	●	- - - -
Linköping	1013-14	2014-03-14	●	●	●	- - - -
Stockholm	15626-13	2014-03-14	●	●	●	- - - -
Göteborg	1648-14	2014-03-24	●	●	●	- - - -
Linköping	8772-13	2014-03-25	●	●	●	- - - -
Uppsala	234-14	2014-03-25	●	●	●	●
Uppsala	234-14	2014-03-25	-	●	●	-
Uppsala	234-14	2014-03-25	●	●	●	- - - -
Uppsala	234-14	2014-03-25	●	●	●	- - - -
Uppsala	234-14	2014-03-25	●	●	●	- - - -
Uppsala	2870-13	2014-03-26	●	●	●	- - - -
Göteborg	1497-14	2014-04-02	●	●	●	- - - -
Göteborg	13478-13	2014-04-08	●	●	●	- - - -
Stockholm	1331-14	2014-04-10	●	●	●	- - - -
Uppsala	3145-14	2014-04-24	●	●	●	- - - -
Uppsala	3145-14	2014-04-24	-	●	●	- - - -
Växjö	M 5153-13	2014-05-16	●	●	●	- - - -
Göteborg	13380-13	2014-05-16	●	●	●	- - - -
Göteborg	13451-13	2014-05-21	●	●	●	- - - -
Göteborg	13036-13	2014-05-21	●	●	●	- - - -
Stockholm	16917-13	2014-05-28	●	●	●	- - - -
Stockholm	16917-13	2014-05-28	●	●	●	- - - -
Göteborg	2574-14	2014-06-17	●	●	●	- - - -
Göteborg	2574-14	2014-06-17	●	●	●	- - - -
Linköping	1352-14	2014-06-17	●	●	●	- - - -
Linköping	1352-14	2014-06-17	●	●	●	- - - -
Linköping	811-14	2014-06-17	●	●	●	- - - -
Linköping	811-14	2014-06-17	●	●	●	- - - -
Linköping	8391-13	2014-06-18	●	●	●	- - - -
Göteborg	4090-14	2014-06-25	●	●	●	- - - -
Göteborg	2676-14	2014-07-21	●	●	●	- - - -
Göteborg	4927-14	2014-07-23	●	●	●	- - - -
Uppsala	501-14	2014-08-20	●	●	●	●
Växjö	M 5060-13	2014-08-21	●	●	●	- - - -
Göteborg	3816-14	2014-09-08	●	●	●	- - - -
Göteborg	694-14	2014-09-08	●	●	●	●
Linköping	2255-14	2014-09-09	●	●	●	- - - -
Linköping	2255-14	2014-09-09	●	●	●	- - - -
Linköping	2255-14	2014-09-09	●	●	●	- - - -
Göteborg	13977-13	2014-10-01	●	●	●	- - - -
Göteborg	8310-14	2014-10-08	●	●	●	- - - -
Göteborg	9049-14	2014-10-15	●	●	●	- - - -
Malmö	10854-13	2014-10-22	●	●	●	- - - -
Göteborg	6142-14	2014-10-23	●	●	●	- - - -
Stockholm	9726-14	2014-11-03	●	●	●	- - - -
Linköping	6058-14	2014-11-13	●	●	●	- - - -
Jönköping	3227-14	2014-11-25	●	●	●	- - - -
Växjö	M 3457-14	2014-11-26	●	●	●	- - - -

Domstol	Målnummer	Datum	Avsnitt 3.2.1	Avsnitt 3.2.2	Avsnitt 3.2.3	Avsnitt 3.3.1
Umeå	M 2201-14	2014-11-27	●	●	●	- - - -
Växjö	M 3822-14	2014-12-02	●	●	●	- - - -
Växjö	M 2711-14	2014-12-05	●	●	●	- - - -
Växjö	M 2711-14	2014-12-05	-	●	●	- - - -
Nacka	M 6097-14	2014-12-15	●	●	●	- - - -
Jönköping	5078-14	2014-12-16	●	●	●	- - - -
Göteborg	6601-14	2014-12-17	●	●	●	- - - ●
Göteborg	6601-14	2014-12-17	-	●	●	-
Göteborg	6601-14	2014-12-17	-	●	●	-
Göteborg	6601-14	2014-12-17	●	●	●	●
Göteborg	6601-14	2014-12-17	●	●	●	- ●
Göteborg	7469-14	2015-01-09	●	●	●	- - - -
Växjö	M 3835-14	2015-01-19	●	●	●	- - - -
Växjö	M 3835-14	2015-01-19	-	●	●	- - - -
Stockholm	7735-14	2015-01-22	●	●	●	- - - -
Stockholm	7735-14	2015-01-22	-	●	●	- - - -
Växjö	M 4037-14	2015-02-09	●	●	●	- - - -
Malmö	10228-14	2015-02-12	●	●	●	- - - -
Malmö	3665-14	2015-03-04	●	●	●	- - - -
Stockholm	27698-14	2015-03-04	●	●	●	- - - -
Umeå	M 21-15	2015-03-11	●	●	●	- - - -
Göteborg	13162-14	2015-03-16	●	●	●	- - - -
Malmö	9624-14	2015-03-31	●	●	●	- - - -
Uppsala	991-15 E	2015-03-31	●	●	●	●
Stockholm	15899-14	2015-04-23	●	●	●	- - - -
Göteborg	9690-14	2015-04-24	●	●	●	- - - -
Malmö	1312-15	2015-04-24	●	●	●	- - - -
Malmö	4437-14	2015-04-24	●	●	●	- - - -
Malmö	2403-15	2015-05-12	●	●	●	- - - -
Malmö	2403-15	2015-05-12	-	●	●	- - - -
Malmö	3650-15	2015-05-13	●	●	●	- - - -
Göteborg	3228-15	2015-05-19	●	●	●	- - - -
Göteborg	3228-15	2015-05-19	●	●	●	- - - -
Göteborg	2596-15	2015-05-19	●	●	●	●
Göteborg	2596-15	2015-05-19	●	●	●	●
Göteborg	2596-15	2015-05-19	●	●	●	●
Uppsala	1336-15	2015-05-26	●	●	●	●
Uppsala	1336-15	2015-05-26	●	●	●	- ●
Göteborg	1012-15	2015-06-24	●	●	●	- - - -
Göteborg	1012-15	2015-06-24	-	●	●	- - - -
Falun	1321-15	2015-06-25	●	●	●	- - - -
Malmö	3651-15	2015-06-25	●	●	●	- - - -
Göteborg	12222-14	2015-06-30	●	●	●	- - - -
Växjö	M 3831-14	2015-07-02	●	●	●	- - - -
Göteborg	1192-15	2015-08-06	●	●	●	- - - -
Uppsala	1601-15 E	2015-08-06	●	●	●	- ●
Uppsala	2720-15 E	2015-08-07	●	●	●	- - - -
Uppsala	2720-15 E	2015-08-07	-	●	●	- - - -
Uppsala	2720-15 E	2015-08-07	-	●	●	- - - -
Uppsala	2720-15 E	2015-08-07	-	●	●	- - - -
Uppsala	2720-15 E	2015-08-07	-	●	●	- - - -
Uppsala	2720-15 E	2015-08-07	-	●	●	- - - -
Uppsala	2720-15 E	2015-08-07	-	●	●	- - - -
Uppsala	2720-15 E	2015-08-07	-	●	●	- - - -
Uppsala	2720-15 E	2015-08-07	-	●	●	- - - -
Uppsala	2720-15 E	2015-08-07	-	●	●	- - - -

Domstol	Målnummer	Datum	Avsnitt 3.2.1	Avsnitt 3.2.2	Avsnitt 3.2.3	Avsnitt 3.3.1
Uppsala	2932-15 E	2015-08-07	●	●	●	- - - -
Uppsala	2932-15 E	2015-08-07	-	●	●	- - - -
Uppsala	2932-15 E	2015-08-07	-	●	●	- - - -
Uppsala	2932-15 E	2015-08-07	-	●	●	- - - -
Uppsala	2932-15 E	2015-08-07	-	●	●	- - - -
Uppsala	2932-15 E	2015-08-07	-	●	●	- - - -
Uppsala	2932-15 E	2015-08-07	-	●	●	- - - -
Uppsala	2932-15 E	2015-08-07	-	●	●	- - - -
Uppsala	2932-15 E	2015-08-07	-	●	●	- - - -
Uppsala	2932-15 E	2015-08-07	-	●	●	- - - -
Göteborg	552-15	2015-09-04	●	●	●	- - - -
Vänersborg	M 1884-15	2015-09-11	●	●	●	- - - -
Vänersborg	M 1884-15	2015-09-11	-	●	●	- - - -
Vänersborg	M 1884-15	2015-09-11	-	●	●	- - - -
Göteborg	472-15	2015-09-11	●	●	●	- - - -
Göteborg	6490-15	2015-09-22	●	●	●	- - - -
Göteborg	6272-15	2015-09-24	●	●	●	- - - -
Luleå	1280-15	2015-09-24	●	●	●	- - - -
Malmö	8896-15	2015-10-08	●	●	●	- - - -
Göteborg	5208-15	2015-10-09	●	●	●	- - - -
Jönköping	3240-15	2015-10-09	●	●	●	- - - -
Malmö	8221-15	2015-10-20	●	●	●	- - - -
Malmö	9490-15	2015-10-22	●	●	●	- - - -
Göteborg	13655-14	2015-10-26	●	●	●	- - - -
Malmö	9893-15	2015-10-28	●	●	●	- - - -
Malmö	9893-15	2015-10-28	●	●	●	- - - -
Göteborg	6839-15	2015-11-10	●	●	●	- - - -
Göteborg	5654-15	2015-11-18	●	●	●	- - - -
Göteborg	7487-15	2015-11-20	●	●	●	- - - -
Göteborg	6270-15	2015-11-20	●	●	●	- - - -
Göteborg	7004-15	2015-11-20	●	●	●	- - - -
Göteborg	8219-15	2015-11-25	●	●	●	- - - -
Göteborg	8219-15	2015-11-25	●	●	●	- - - -
Göteborg	8219-15	2015-11-25	●	●	●	- - - -
Göteborg	8219-15	2015-11-25	●	●	●	- - - -
Stockholm	14062-15	2015-11-25	●	●	●	- - - -
Göteborg	9938-15	2015-11-30	●	●	●	- - - -
Göteborg	7167-15	2015-12-01	●	●	●	- - - -
Göteborg	7167-15	2015-12-01	-	●	●	- - - -
Falun	3938-15	2015-12-09	●	●	●	- - - -
Malmö	9397-15	2015-12-29	●	●	●	- - - -
Malmö	9397-15	2015-12-29	●	●	●	- - - -
Malmö	8696-15	2015-12-29	●	●	●	- - - -
Malmö	7615-15	2015-12-29	●	●	●	- - - -
Malmö	9397-15	2015-12-29	●	●	●	- - - -
Göteborg	3311-15	2016-01-20	●	●	●	- - - -
Göteborg	3345-15	2016-01-20	●	●	●	- - - -
Göteborg	3345-15	2016-01-20	●	●	●	- - - -
Malmö	12932-15	2016-01-20	●	●	●	- - - -
Stockholm	26226-15	2016-02-11	●	●	●	- - - -
Malmö	345-16	2016-02-17	●	●	●	●
Malmö	345-16	2016-02-17	-	●	●	-
Göteborg	12844-15	2016-02-25	●	●	●	- - - -
Malmö	12931-15	2016-02-29	●	●	●	- - - -
Malmö	11786-15	2016-04-01	●	●	●	- - - -
Växjö	M 3414-15	2016-04-11	●	●	●	- - - -

Domstol	Målnummer	Datum	Avsnitt 3.2.1	Avsnitt 3.2.2	Avsnitt 3.2.3	Avsnitt 3.3.1
Malmö	13086-15	2016-04-12	●	●	●	- - - -
Malmö	13086-15	2016-04-12	●	●	●	- - - -
Malmö	13086-15	2016-04-12	●	●	●	- - - -
Göteborg	5388-15	2016-04-14	●	●	●	- - - -
Malmö	1582-16	2016-04-20	●	●	●	●
Malmö	1582-16	2016-04-20	●	●	●	●
Malmö	2204-16	2016-04-21	●	●	●	- - - -
Malmö	2617-16	2016-04-22	●	●	●	- - - -
Växjö	M 3174-15	2016-05-03	●	●	●	- - - -
Stockholm	2296-16	2016-05-10	●	●	●	- - - -
Nacka	M 2314-16	2016-05-31	●	●	●	- - - -
Nacka	M 2314-16	2016-05-31	●	●	●	- - - -
Malmö	6785-15	2016-06-07	●	●	●	- - - -
Göteborg	333-16	2016-06-08	●	●	●	- - - -
Malmö	4848-16	2016-06-15	●	●	●	- - - -
Uppsala	1790-16 E	2016-06-21	●	●	●	●
Uppsala	1790-16 E	2016-06-21	●	●	●	●
Växjö	M 933-16	2016-06-30	●	●	●	●
Malmö	3495-16	2016-06-30	●	●	●	- - - -
Malmö	2202-16	2016-07-04	●	●	●	●
Växjö	M 1999-15	2016-07-07	●	●	●	- - - -
Nacka	M 663-16	2016-07-14	●	●	●	- - - -
Uppsala	1830-16 E	2016-08-01	●	●	●	●
Uppsala	1830-16 E	2016-08-01	●	●	●	●
Uppsala	1828-16 E	2016-08-01	●	●	●	●
Uppsala	1828-16 E	2016-08-01	●	●	●	●
Uppsala	2755-16 E	2016-08-18	●	●	●	- - - -
Uppsala	2755-16 E	2016-08-18	-	●	●	- - - -
Stockholm	27565-15	2016-08-22	●	●	●	- - - -
Stockholm	27565-15	2016-08-22	-	●	●	- - - -
Stockholm	27565-15	2016-08-22	-	●	●	- - - -
Malmö	3859-16	2016-08-23	●	●	●	- - - -
Malmö	3859-16	2016-08-23	●	●	●	- - - -
Malmö	3859-16	2016-08-23	●	●	●	- - - -
Malmö	3660-16	2016-08-23	●	●	●	- - - -
Malmö	5953-16	2016-08-26	●	●	●	- - - -
Växjö	M 1813-16	2016-09-01	●	●	●	- - - -
Växjö	M 1813-16	2016-09-01	●	●	●	- - - -
Växjö	M 1813-16	2016-09-01	●	●	●	- - - -
Malmö	6804-16	2016-09-07	●	●	●	- - - -
Malmö	6804-16	2016-09-07	-	●	●	- - - -
Malmö	6804-16	2016-09-07	●	●	●	- - - -
Malmö	6804-16	2016-09-07	●	●	●	●
Malmö	6804-16	2016-09-07	●	●	●	●
Malmö	6804-16	2016-09-07	●	●	●	●
Nacka	M 2057-16	2016-09-16	●	●	●	- - - -
Malmö	5593-16	2016-09-30	●	●	●	- - - -
Malmö	3723-16	2016-10-07	●	●	●	- - - -
Malmö	3723-16	2016-10-07	●	●	●	- - - -
Malmö	3723-16	2016-10-07	●	●	●	- - - -
Malmö	3723-16	2016-10-07	●	●	●	- - - -
Malmö	3723-16	2016-10-07	●	●	●	- - - -
Malmö	3723-16	2016-10-07	●	●	●	- - - -
Växjö	M 2821-16	2016-10-13	●	●	●	- - - -

Domstol	Målnummer	Datum	Avsnitt 3.2.1	Avsnitt 3.2.2	Avsnitt 3.2.3	Avsnitt 3.3.1
Växjö	M 2821-16	2016-10-13	-	●	●	- - - -
Växjö	M 2077-16	2016-10-25	●	●	●	- - - -
Umeå	M 2008-16	2016-11-18	●	●	●	- - - -
Jönköping	3141-16	2016-11-24	●	●	●	- - - -
Malmö	7832-16	2016-11-29	●	●	●	- - - -
Malmö	7832-16	2016-11-29	●	●	●	- - - -
Nacka	M 4792-16	2016-11-30	●	●	●	- - - -
Nacka	M 4488-16	2016-11-30	●	●	●	- - - -
Malmö	9678-16	2016-12-19	●	●	●	- - - -
Jönköping	5631-16	2016-12-27	●	●	●	- - - -
Nacka	M 2483-16	2016-12-27	●	●	●	- - - -
Jönköping	4218-16	2017-01-05	●	●	●	- - - -
Malmö	8195-16	2017-01-10	●	●	●	- - - -
Jönköping	3172-16	2017-01-11	●	●	●	- - - -
Göteborg	740-16	2017-01-17	●	●	●	- - - -
Göteborg	740-16	2017-01-17	●	●	●	- - - -
Göteborg	2898-16	2017-01-17	●	●	●	- - - -
Vänersborg	M 1526-16	2017-02-08	●	●	●	- - - -
Växjö	M 4758-16	2017-02-17	●	●	●	- - - -
Göteborg	6092-16	2017-02-17	●	●	●	- - - -
Göteborg	6092-16	2017-02-17	●	●	●	- - - -
Göteborg	6092-16	2017-02-17	●	●	●	- - - -
Göteborg	10676-16	2017-03-09	●	●	●	- - - -
Göteborg	5230-16	2017-03-10	●	●	●	- - - -
Uppsala	2753-16	2017-03-24	●	●	●	- - - -
Malmö	13653-16	2017-04-03	●	●	●	- - - -
Malmö	13653-16	2017-04-03	●	●	●	- - - -
Malmö	13429-16	2017-04-10	●	●	●	- - - -
Malmö	13429-16	2017-04-10	-	●	●	- - - -
Malmö	13429-16	2017-04-10	-	●	●	- - - -
Göteborg	13902-16	2017-04-19	●	●	●	- - - -
Malmö	11990-16	2017-04-21	●	●	●	- - - -
Göteborg	9221-16	2017-04-25	●	●	●	- - - -
Göteborg	11724-16	2017-04-26	●	●	●	- - - -
Göteborg	11067-16	2017-04-26	●	●	●	- - - -
Göteborg	4852-16	2017-05-09	●	●	●	- - - -
Göteborg	10957-16	2017-05-09	●	●	●	- - - -
Uppsala	2754-16 E	2017-05-10	●	●	●	- - - -
Uppsala	2754-16 E	2017-05-10	-	●	●	- - - -
Uppsala	5525-15	2017-05-11	●	●	●	- - - -
Växjö	4151-16	2017-05-15	●	●	●	- - - -
Växjö	4151-16	2017-05-15	●	●	●	- - - -
Linköping	1773-17	2017-05-16	●	●	●	- - - -
Linköping	1775-17	2017-05-19	●	●	●	- - - -
Göteborg	5462-16	2017-05-22	●	●	●	- - - -
Malmö	2501-17	2017-06-02	●	●	●	- - - -
Göteborg	13734-16	2017-06-15	●	●	●	- - - -
Göteborg	13734-16	2017-06-15	●	●	●	- - - -
Göteborg	13734-16	2017-06-15	●	●	●	- - - -
Göteborg	13734-16	2017-06-15	●	●	●	- - - -
Göteborg	5844-17	2017-06-22	●	●	●	- - - -
Göteborg	6939-16	2017-07-04	●	●	●	●
Falun	1919-17	2017-07-20	●	●	●	- - - -
Malmö	3258-16	2017-07-25	●	●	●	- - - -

Domstol	Målnummer	Datum	Avsnitt 3.2.1	Avsnitt 3.2.2	Avsnitt 3.2.3	Avsnitt 3.3.1
Jönköping	3066-17	2017-07-27	●	●	●	- - - -
Malmö	1988-17	2017-08-04	●	●	●	- - - -
Växjö	M 2674-17	2017-08-09	●	●	●	- - - -
Malmö	4562-17	2017-08-23	●	●	●	- - - -
Jönköping	3415-17	2017-08-25	●	●	●	- - - -
Jönköping	2683-17	2017-08-30	●	●	●	- - - -
Nacka	M 7114-16	2017-09-07	●	●	●	- - - -
Göteborg	2892-17	2017-09-08	●	●	●	- - - -
Göteborg	3311-17	2017-09-14	●	●	●	- - - -
Göteborg	3311-17	2017-09-14	●	●	●	- - - -
Göteborg	7776-16	2017-09-14	●	●	●	- - - -
Göteborg	5137-17	2017-09-25	●	●	●	- - - -
Göteborg	6602-17	2017-09-25	●	●	●	- - - -
Karlstad	3550-17	2017-09-25	●	●	●	- - - -
Malmö	10706-16	2017-09-29	●	●	●	- - - -
Malmö	10706-16	2017-09-29	-	●	●	- - - -
Göteborg	10004-16	2017-10-02	●	●	●	- - - -
Malmö	1821-17	2017-10-03	●	●	●	- - - -
Malmö	1770-17	2017-10-03	●	●	●	- - - -
Växjö	2251-17	2017-10-03	●	●	●	- - - -
Växjö	2251-17	2017-10-03	-	●	●	- - - -
Växjö	2251-17	2017-10-03	●	●	●	- - - -
Växjö	2251-17	2017-10-03	●	●	●	- - - -
Växjö	2251-17	2017-10-03	●	●	●	- - - -
Växjö	2251-17	2017-10-03	●	●	●	- - - -
Växjö	2251-17	2017-10-03	●	●	●	- - - -
Växjö	2251-17	2017-10-03	●	●	●	- - - -
Göteborg	2274-17	2017-10-05	●	●	●	- - - -
Göteborg	5617-17	2017-10-05	●	●	●	- - - -
Karlstad	4181-17	2017-10-13	●	●	●	- - - -
Jönköping	3096-17	2017-10-18	●	●	●	- - - ●
Göteborg	3844-17	2017-10-27	●	●	●	- - - -
Malmö	7917-17	2017-11-10	●	●	●	- - - -
Malmö	7917-17	2017-11-10	-	●	●	- - - -
Malmö	7917-17	2017-11-10	-	●	●	- - - -
Malmö	7917-17	2017-11-10	-	●	●	- - - -
Malmö	7917-17	2017-11-10	-	●	●	- - - -
Malmö	7917-17	2017-11-10	-	●	●	- - - -
Göteborg	1793-17	2017-11-15	●	●	●	- - - -
Göteborg	11723-16	2017-11-15	●	●	●	- - - -
Stockholm	10478-17	2017-11-16	●	●	●	- - - -
Göteborg	5904-17	2017-11-17	●	●	●	- - - -
Växjö	P 3225-17	2017-11-21	●	●	●	- - - -
Växjö	M 4487-17	2017-11-30	●	●	●	- - - -
Göteborg	7102-17	2017-12-08	●	●	●	- - - -
Göteborg	7102-17	2017-12-08	●	●	●	- - - -
Göteborg	8634-16	2017-12-08	●	●	●	- - - -
Göteborg	13818-16	2017-12-08	●	●	●	- - - -
Göteborg	10915-16	2017-12-15	●	●	●	- - - -
Göteborg	10915-16	2017-12-15	●	●	●	- - - -
Malmö	4021-17	2017-12-15	●	●	●	- - - -
Malmö	10374-17	2017-12-20	●	●	●	- - - -
Totalt:			112 191 5	337 21	299 32 27	16 5 8 4